

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МОЛОТОК ІГОР ФЕДОРОВИЧ

УДК 336.14:338.244.47(477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ
САМОДОСТАТНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших
авторів мають посилання на відповідне джерело _____ І.Ф. Молоток

Науковий керівник:
Васильєва Тетяна Анатоліївна,
докторка економічних наук, професорка

Суми – 2020

АНОТАЦІЯ

Молоток І. Ф. Методичні засади забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, Суми, 2020.

Дисертація присвячена розробленню нових та вдосконаленню існуючих науково-методичних засад та практичного інструментарію оцінювання і забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів у контексті її впливу на економічний, інвестиційний та інноваційний розвиток України та ефективність реалізації реформи фінансової децентралізації.

У роботі проведено дослідження закономірностей розвитку теорії фінансової децентралізації та фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що реалізовано на основі системного поєднання трендового (з використанням інструментарію Google Trends), бібліометричного (на основі VOSviewer v.1.6.10) та компаративного (із застосуванням Google Books Ngram Viewer) аналізу. Проведений аналіз дозволив виявити еволюційні закономірності розвитку наукового та користувачького інтересу до питань фінансової децентралізації, фінансової самодостатності місцевих бюджетів та бюджетної прозорості за 2005–2019 рр. Зокрема, встановлено, що спостерігається певна циклічність зміни обох трендів у розрізі трьох визначених понять, а саме: у 2005–2010 рр. спостерігалось помітне домінування інтересу до реформи фінансової децентралізації як з боку користувачів пошукової системи Google, так і серед науковців, з 2011–2012 рр. рівень зацікавленості у всіх трьох поняттях синхронізуються та зближуються, а з 2018 р. інтерес до проблеми забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів почав домінувати над іншими. За аналізований період зафіксовано три точки сплеску користувачького інтересу: у III кв. 2005 р. та II кв. 2007 р. – до питань фінансової децентралізації, а у III кв. 2015 р. – до проблематики забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що обумовлено активізацією регуляторної

діяльності міжнародних організацій у цьому напрямку. У контекстуальному вимірі встановлено, що більшість досліджень у сфері фінансової децентралізації сфокусовані на виявленні її зв'язків з проблемами сталого та регіонального розвитку, ефективності сфери охорони здоров'я, інституціонально-політичного середовища, фінансової системи, міжбюджетних відносин, виконання державою своєї соціальної функції. У часовому вимірі встановлено, що протягом 2005–2019 рр. увага науковців до проблеми фінансової децентралізації змінювалася за наступною послідовністю «інституціонально-адміністративні перетворення → реформа системи охорони здоров'я → зміни у фіскально-бюджетній політиці → екологічна стійкість, сталий розвиток». Виявлено також географічні та інституційні особливості досліджень у цій сфері.

У роботі розроблено комплексну дворівневу систему оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів. Перший рівень цієї системи базується на п'яти показниках оцінювання якості формування доходної та видаткової частин місцевих бюджетів, вибір яких серед існуючих аналогів було проведено експертним методом, а узгодженість підкріплено результатами тесту альфа Кронбаха; вагові коефіцієнти при кожному компоненті визначено методом Фішберна. Отриманий композитний індикатор фінансової самодостатності місцевих бюджетів може бути використано для порівняння прогресу країни у цьому напрямку у міжнародному контексті. Другий рівень цієї системи також побудовано на основі п'яти показників, вибір яких обумовлено цілями необхідності моніторингу прогресу реформи фінансової децентралізації в Україні. За результатами практичної апробації цього рівня комплексної системи оцінювання можна сформулювати рейтинг територіальних громад в Україні за рівнем їх фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що дозволить наглядно відслідкувати результати імплементації реформи.

З метою виявлення макроекономічних показників, найбільш чутливих до зміни як загального рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів, так і її складових було висунуто шістьдесят наукових гіпотез (щодо впливу шести факторних змінних на десять показників характеристику стану економічного

розвитку та інвестиційної привабливості держави). Дослідження проведено на основі комплексного застосування кореляційного, регресійного аналізу та тесту Хаусмана як для вибірки з 12 унітарних європейських країн, так і окремо для України за 2008–2019 рр. Результати практичної апробації цього підходу дозволили виявити наступні закономірності для усієї вибірки країн: 1) фінансова самодостатність місцевих бюджетів виступає драйвером економічного зростання та науково-технологічного розвитку, але дещо стримує кредитно-інвестиційну активність; 2) розширення масштабів децентралізації витрат сприяє притоку прямих іноземних інвестицій та зростанню ВВП на душу населення, але знижує інтенсивність нагромадження капіталу; 3) підвищення рівня податкової автономії є одночасно тригером інфляційних процесів і драйвером економічного зростання та зовнішньоекономічної активності. Натомість, аналогічне дослідження, проведене для України, засвідчило наявність статистично значимого зв'язку усіх факторних параметрів з результативними.

У контексті формалізації драйверів та інгібіторів інноваційного розвитку країни у серед елементів фінансової самодостатності місцевих бюджетів у роботі запропоновано науково-методичний підхід, що базується на комплексному поєднанні кореляційного, регресійного аналізу та тесту Хаусмана як для вибірки з 12 унітарних європейських країн, так і окремо для України за 2008–2019 рр. Результативною змінною даного дослідження обрано Глобальний індекс інновацій. Так, за результатами апробації підходу для усієї вибірки країн встановлено: 1) зростання композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на одиницю призводить до збільшення Глобального індексу інновацій на 38,15 балів; 2) приріст на 1 % рівня децентралізації доходів обумовлює збільшення результативного показника на 0,49 бала; 3) зростання на 1 % рівня децентралізації витрат супроводжується скорочення Глобального індексу інновацій на 0,33 бала. Дослідження для України засвідчило, що застосовувані наразі механізми забезпечення податкової автономії повною мірою виконують роль ефективних атракторів інноваційних трансформацій, тоді як існуючі механізми децентралізації доходів та витрат, навпаки, є їх інгібіторами, тому потребують суттєвого коригування.

З метою формалізації напрямків реформування системи місцевих податків і зборів в Україні з метою посилення рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів було розроблено методичний підхід, що передбачає послідову реалізацію кількох етапів: 1) формування інформаційної бази дослідження (географічна структура вибірки – 12 унітарних європейських країн, часовий горизонт аналізу – 2008–2019 рр., основний показник для дослідження – рівень податкової автономії); 2) визначення тенденцій зміни рівня податкової автономії у досліджуваних країнах на основі порівняльного аналізу; 3) здійснення ієрархічної кластеризації Уорда з метою обґрунтування цільового кластеру країн, досвід яких має бути більш ґрунтовно проаналізовано у контексті реформування системи місцевих податків і зборів в Україні; 4) безпосередня реалізація бенчмаркінг-аналізу у рамках цільового кластеру. Зокрема, апробація зазначеного підходу дозволила обґрунтувати напрями реформування в Україні організаційно-функціональних елементів податку на майно, транспортного податку, туристичного збору та оподаткування операцій з продажу нерухомого майна з урахуванням провідного досвіду країн – бенчмарків.

У роботі запропоновано науково-методичний підхід щодо обґрунтування шляхів удосконалення системи фінансового вирівнювання в Україні, що базується на комплексному поєднанні компаративного (виявлення трендів зміни рівні децентралізації доходів, витрат та податкових надходжень для 12 унітарних європейських країн у часовому горизонті 2008–2019 рр.), кластерного (кластеризацію проведеного на основі трьох відібраних ключових показників ефективності системи фінансового вирівнювання за методом ієрархічної кластеризації Уорда, тестом Калінскі-Харабаш обґрунтовано, що оптимальним для даної вибірки є два кластери) та бенчмаркінг-аналізу (детальне дослідження практики побудови систем фінансового вирівнювання у країнах, що потрапили до цільового кластеру). За результатами практичної апробації зазначеного підходу виявлено, що цільовий кластер для України представляють Франція, Польща, Італія, Латвія та Данія.

Ключові слова: місцевий бюджет, фінансова децентралізація, місцеві фінанси, фінансова самодостатність місцевих бюджетів.

ABSTRACT

Molotok I. F. Methodical background of ensuring fiscal autonomy of local budgets. – Manuscript.

The dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of economic science on specialty 08.00.08 – money, finance, and credit. – Sumy State University, Sumy, 2020.

The dissertation is devoted to the development of new and improvement of existing scientific and methodological principles and practical tools for assessing and ensuring fiscal autonomy of local budgets in the context of its impact on economic, investment and innovation development of Ukraine and the effectiveness of fiscal decentralization reform.

The study of the laws of development of the theory of fiscal decentralization and fiscal autonomy of local budgets is carried out in dissertation, which is implemented on the basis of a systematic combination of trend (using Google Trends), bibliometric (based on VOSviewer v.1.6.10) and comparative (using Google Books Ngram Viewer) analysis. The analysis revealed the evolutionary patterns of development of scientific and user interest in fiscal decentralization, fiscal autonomy of local budgets and budget transparency for 2005–2019. In particular, it was found that there is a certain cyclical changes in both trends in terms of three defined concepts, namely: in 2005–2010, there was a significant dominance of interest in the reform of fiscal decentralization both among Google search users and among scholars, from 2011–2012 the level of interest in all three concepts is synchronized and converging, and from 2018 interest in the problem of ensuring the fiscal autonomy of local budgets began to dominate over the others. During the analyzed period, three points of burst of user interest were recorded: in the III quarter of 2005 and II quarter 2007 – to the issues of fiscal decentralization, and in the III quarter of 2015 – to the issue of ensuring of fiscal autonomy of local budgets, which is due to the intensification of regulatory activities of international organizations in this direction. In the contextual dimension, most researches in the field of fiscal decentralization focus on identifying its links with sustainable and regional development, health care

efficiency, institutional and political environment, financial system, intergovernmental relations, and state performance of its social function. In time, it was found that during 2005–2019, the attention of scientists to the problem of fiscal decentralization changed in the following sequence: "institutional and administrative transformations → health care reform → changes in fiscal policy → environmental sustainability, sustainable development". Geographical and institutional features of the researches in this field are also revealed.

It was developed a comprehensive two-tier system for assessing the fiscal autonomy of local budgets. The first level of this system is based on five indicators for assessing the quality of revenue and expenditure of local budgets, the choice of which among the existing counterparts was made by an expert method, and consistency is supported by the results of the Cronbach's alpha test; the weights for each component are determined by the Fishburne method. The obtained composite indicator of fiscal autonomy of local budgets can be used to compare the country's progress in this direction in the international context. The second level of this system is also based on five indicators, the choice of which is determined by the objectives of monitoring the progress of fiscal decentralization reform in Ukraine. Based on the results of practical testing of this level of a comprehensive evaluation system, it is possible to form a rating of territorial communities in Ukraine according to the level of their fiscal autonomy of local budgets, which will allow monitoring the results of reform implementation.

In order to identify macroeconomic indicators that are most sensitive to changes in both the overall level of fiscal autonomy of local budgets and its components, sixty scientific hypotheses were put forward (on the impact of six factor variables on ten indicators of country economic development and investment attractiveness). The study was conducted on the basis of a comprehensive application of correlation, regression analysis and Hausman test for a sample of 12 unitary European countries and separately for Ukraine for 2008–2019. The results of practical testing of this approach revealed the following patterns for the whole sample: 1) fiscal autonomy of local budgets acts as a driver of economic growth and scientific and technological development, but somewhat constrains credit and investment activity; 2) expanding the scale of expenditure decentralization promotes the inflow of foreign direct

investment and GDP per capita growth, but reduces the intensity of gross capital formation; 3) increasing the level of tax autonomy is both a trigger for inflation and a driver of economic growth and foreign economic activity. Instead, a similar study conducted for Ukraine showed a statistically significant relationship between all factor parameters and macroeconomic indicators.

In the context of formalization of drivers and inhibitors of innovative development of the country among elements of fiscal autonomy of local budgets it was proposed a scientific and methodological approach based on a comprehensive combination of correlation, regression analysis and Hausman test for a sample of 12 unitary European countries and separately for Ukraine for 2008–2019. The Global Innovation Index was chosen as a dependent variable. Thus, according to the results of approbation of the approach for the whole sample of countries it is established: 1) growth of the composite indicator of fiscal autonomy of local budgets per unit leads to the increase of the Global Innovation Index by 38.15 points; 2) an increase of 1% in the level of income decentralization causes an increase in the performance indicator by 0.49 points; 3) an increase of 1% in the level of expenditure decentralization is accompanied by a decrease in the Global Innovation Index by 0.33 points. The study for Ukraine showed that the current mechanisms of ensuring the tax autonomy of the local budget play the role of effective attractors of innovative transformations, while the existing mechanisms of decentralization of revenues and expenditures, on the contrary, are their inhibitors and therefore need significant adjustment.

In order to formalize the vectors of reforming the system of local taxes and fees in Ukraine in order to strengthen the level of fiscal autonomy of local budgets, a methodological approach was developed, which involves the implementation of several stages: 1) formation of information base of research (geographical structure of the sample – 12 unitary European countries, time horizon of analysis – 2008–2019, the main indicator for the study – the level of tax autonomy); 2) determination of trends in the level of tax autonomy in the studied countries on the basis of comparative analysis; 3) implementation of the Ward's hierarchical clustering in order to identify the target cluster of countries, whose experience should be more thoroughly analyzed in the context of reforming the system of local taxes and fees in Ukraine; 4) direct implementation of benchmarking analysis within the target cluster. In particular, the

approbation of this approach allowed to substantiate the directions of reforming in Ukraine the organizational and functional elements of property tax, transport tax, tourist tax and taxation of real estate sales, taking into account the leading experience of benchmark countries.

It was proposed a scientific and methodological approach to substantiate ways to improve the system of fiscal equalization in Ukraine, based on a comprehensive combination of comparative (identifying trends in the level of income and expenditure decentralization, tax autonomy for 12 unitary European countries during 2008–2019), clusterization (clustering was carried out on the basis of three selected key indicators performance indicators of fiscal equalization system by the Ward's hierarchical clustering, Kalinsky-Harabash test substantiates that two clusters are optimal for this sample) and benchmarking analysis. According to the results of practical testing of this approach, it was found that the target cluster for Ukraine is represented by France, Poland, Italy, Latvia and Denmark.

Key words: local budget, fiscal decentralization, local finance, local budget fiscal autonomy.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Публікації у наукових виданнях України

1. Молоток І. Ф. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку системи місцевих фінансів в Україні. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка* (SIS та ін.). 2018. № 3. С. 102–106 (0,36 друк. арк.).
2. Молоток І. Ф. Визначення європейських країн – орієнтирів у контексті реформування міжбюджетних відносин в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету* (Index Copernicus та ін.). 2018. № 6, т. 2. С. 215–218 (0,35 друк. арк.).
3. Молоток І. Ф. Дослідження змістовних аспектів фінансової самодостатності територіальних громад. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції* (Google Scholar та ін.). 2018. № 30 (19), т. 1. С. 40–43 (0,41 друк. арк.).
4. Молоток І. Ф. Вплив фінансової децентралізації на економічний розвиток країни. *Науковий вісник Полісся* (Google Scholar та ін.). 2019. № 2 (18). С. 107–113 (0,7 друк. арк.).
5. Molotok I. Does Fiscal Decentralization Influence on Management Efficiency of Country Innovative Development? *Marketing and Management of Innovations* (Web of Science та ін.). 2020. № 1. P. 54–62 (0,88 друк. арк.).
6. Molotok I. F. Does Taxation Influence Efficiency of Public Services Provision: Case of European Countries. *Механізм регулювання економіки* (Index Copernicus та ін.). 2020. № 1. С. 152–158 (0,51 друк. арк.).
7. Molotok I. Analysis Of The Relevance Of Fiscal Decentralization In Ensuring Country Investment Attractiveness. *SocioEconomic Challenges* (Cabell's, Ulrichsweb та ін.). 2020. Issue 2, Vol. 4. P. 99–105 (0,57 друк. арк.).
8. Molotok I. F. Bibliometric and Trend Analysis of Budget Transparency. *Business Ethics and Leadership* (Cabell's, Ulrichsweb та ін.). 2020. Issue 2, Vol. 4. P. 116–122 (0,56 друк. арк.).

Тези доповідей на наукових конференціях

9. Молоток І. Ф. Дослідження впливу фіскальної автономії на основні макроекономічні показники розвитку країни. *Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти* : збірник матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2019. С. 164–165 (0,15 друк. арк.).

10. Молоток І. Ф. Аналіз сучасних тенденцій формування податкових надходжень місцевих бюджетів в Україні. *Економічні проблеми сталого розвитку* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. імені професора О. Ф. Балацького. Суми : СумДУ, 2019. С. 233–234 (0,1 друк. арк.).

11. Молоток І. Ф. Роль децентралізації у забезпеченні фінансової самодостатності територіальних громад. *Економічні пріоритети країн в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Національний університет харчових технологій, 2020. С. 88–91 (0,16 друк. арк.).

12. Молоток І. Ф. Аналіз підходів до оцінювання рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування. *Modern Transformations in Economics and Management: IV International scientific-practical conference (March 27th, 2020 Klaipeda, Lithuania)*. Riga, Latvia : Publishing House “Baltija Publishing”, 2020. P. 89–92 (0,19 друк. арк.).

13. Молоток І. Ф. Ідентифікація бенчмаркінг-кластеру країн у контексті реформування місцевих податків і зборів в Україні. *Глобалізація: співвідношення міжнародних та національних економічних інтересів* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : МГУ, 2020. С. 158–160 (0,15 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОДОСТАТНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	22
1.1 Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку системи місцевих бюджетів в Україні	22
1.2 Теоретичні основи виявлення взаємозв'язку фінансової децентралізації та фінансової самодостатності місцевих бюджетів ..	39
1.3 Декомпозиційний аналіз змістовних аспектів фінансової самодостатності місцевих бюджетів	56
Висновки до розділу 1.....	73
РОЗДІЛ 2. ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОДОСТАТНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ, ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ	77
2.1 Розробка науково-методичного підходу до комплексного оцінювання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів...	77
2.2 Методичні засади оцінювання впливу фінансової самодостатності місцевих бюджетів на економічний та інвестиційний розвиток країни	95
2.3 Методичний підхід до оцінювання впливу фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її елементів на інноваційний розвиток країни.....	124
Висновки до розділу 2.....	141
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОДОСТАТНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	145

3.1	Методичні засади удосконалення системи місцевих податків і зборів в Україні у контексті посилення фінансової самодостатності місцевих бюджетів.....	145
3.2	Науково-методичний підхід до обґрунтування векторів реформування системи фінансового вирівнювання в Україні на засадах посилення фінансової самодостатності місцевих бюджетів..	162
3.3	Роль бюджетної транспарентності у забезпеченні фінансової самодостатності місцевих бюджетів.....	179
	Висновки до розділу 3.....	192
	ВИСНОВКИ.....	196
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ..	200
	ДОДАТКИ.....	224
	Додаток А – Узагальнення наукових підходів до трактування змісту понять «фінансова самодостатність», «фінансова незалежність» та «фінансова автономія» місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування / території.....	225
	Додаток Б – Узагальнення кількісних показників оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування...	228
	Додаток В – Довідки про впровадження результатів дослідження	231
	Додаток Г – Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес.....	235
	Додаток Д – Список опублікованих праць.....	237

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Відповідно до Стратегічного плану діяльності Міністерства фінансів України на 2018–2021 рр. ключовими пріоритетами України у сфері управління публічними фінансами є ефективне виконання бюджетів та оптимізація розподілу ресурсів між рівнями бюджетної системи. Виконання цих завдань також перебуває у фокусі реформи фінансової децентралізації, що розпочалася в Україні у 2015 р. і має на меті посилити рівень фінансової самодостатності територіальних громад. За перші п'ять років імплементації цієї реформи збільшено частку місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України з 18,5 % у 2015 р. до 23,3 % станом на 01.06.2020 р., частки власних доходів місцевих бюджетів у ВВП – з 5,1 % до 6,7 % за цей же період. Однак, попри певні позитивні зрушення, місцеві бюджети все ще на понад 46 % залежать від трансфертів з державного бюджету, що засвідчує необхідність подальшої трансформації системи місцевих фінансів, спрямованої на посилення незалежності та фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

Фундаментальні засади оцінювання та забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів закладено в працях таких зарубіжних учених: Д. Андерсен, Т. Баскаран, Р. Бьорд, Р. Бол, Х. Бльохлігер, Б. Велхем, Х. Давуді, Х.-Ф. Зу, К. Карбіт, Р. Масгрейв, У. Оутс, Ч. Тібу, Л. Фельд, Н. Феругліо, Т. Харт та ін. Цій проблематиці присвячені дослідження і вітчизняних учених, зокрема, О. В. Брежневої-Єрмоленко, Т. А. Васильєвої, Н. Г. Виговської, О. П. Кириленко, А. Я. Кузнецової, М. І. Лахижи, С. В. Леонова, О. В. Лютої, Ю. М. Петрушенка, Н. Г. Пігуль, І. О. Школьник та ін.

Незважаючи на значний науковий доробок із теми дослідження, остаточно не вирішеною залишається низка теоретичних і прикладних проблем, що стосуються, зокрема, дослідження сутності фінансової

самодостатності місцевих бюджетів, її ролі у реалізації реформи фінансової децентралізації, оцінювання її рівня, обґрунтування її взаємозалежності з параметрами інноваційного, інвестиційного та економічного розвитку країни, напрямків удосконалення системи місцевих податків і зборів, а також системи фінансового вирівнювання. Усе це обумовило актуальність дослідження, його мету, завдання і зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тематика дослідження узгоджується з Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 р.); базовими положеннями Проєкту Стратегії сталого розвитку України до 2030 року (проєкт Закону України № 9015 від 07.08.2018 р.); Стратегічного плану діяльності Міністерства фінансів України на 2018–2021 рр. (Наказ Міністерства фінансів України № 989 від 07.12.2018 р.) тощо.

Дисертація виконана відповідно до тематики наукових досліджень Сумського державного університету. Так, зокрема, до звіту за темою «Сучасні тенденції розвитку обліку, контролю й оподаткування в умовах євроінтеграції» (№ д/р 0116U004419) увійшли пропозиції щодо удосконалення системи місцевих податків і зборів в Україні на засадах кластерного та бенчмаркінг-аналізу; за темою «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (№ д/р 0109U006782) – щодо обґрунтування шляхів удосконалення системи фінансового вирівнювання в Україні; за темою «Моделювання та прогнозування соціо-економіко-політичної дорожньої карти реформ в Україні для переходу на модель стійкого зростання» (№ д/р 0118U003569) – щодо визначення впливу фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її складових на параметри економічного та інноваційного розвитку країни; за темою «Формування системи забезпечення прозорості публічних фінансів як передумова боротьби з корупцією в Україні» (№ д/р 0118U003585) – щодо впливу бюджетної транспарентності на фінансову самодостатність місцевих бюджетів.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення науково-методичних засад та практичного інструментарію оцінювання і забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів у контексті її впливу на економічний, інвестиційний та інноваційний розвиток України та ефективність реалізації реформи фінансової децентралізації.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- здійснити трендовий, компаративний та бібліометричний аналіз розвитку досліджень з питань фінансової децентралізації та фінансової самодостатності місцевих бюджетів;
- запропонувати комплексну систему оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів;
- виявити закономірності впливу фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її складових на індикатори економічного та інвестиційного розвитку країни;
- визначити у складі фінансової самодостатності місцевих бюджетів детермінанти інтенсифікації інноваційних трансформацій;
- удосконалити методичні засади обґрунтування векторів реформування системи місцевих податків і зборів в Україні;
- удосконалити наукове підґрунтя функціонування системи фінансового вирівнювання в Україні.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають між органами державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та домогосподарствами у процесі забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

Предметом дослідження є науково-методичні засади та практичний інструментарій оцінювання і забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, теорій державних та місцевих фінансів, державного регулювання економіки, грошей, фінансів і кредиту,

управління, економічного прогнозування, економіко-математичного моделювання, наукові праці з питань забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів та реалізації реформи фінансової децентралізації.

Відповідно до визначених завдань використано такі методи дослідження: порівняльний та графічний аналіз – при формалізації проблем та перспектив розвитку системи місцевих фінансів в Україні; компаративний, трендовий і бібліометричний аналіз – при аналізі розвитку досліджень з питань фінансової децентралізації та фінансової самодостатності місцевих бюджетів; наукова абстракція, синтез і узагальнення – при уточненні змісту фінансової самодостатності місцевих бюджетів; тест альфа Кронбаха – при перевірці релевантності показників для оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів; експертний – при визначенні їх пріоритетності; Фішберна – при розробленні композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів; кореляційний та регресійний аналіз на панельних даних (моделі з випадковими та фіксованими ефектами) – при формалізації впливу фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її складових на параметри економічного, інвестиційного та інноваційного розвитку країни; бенчмаркінг-аналіз – при формуванні пропозицій щодо удосконалення системи місцевих податків і зборів, фінансового вирівнювання в Україні. Розрахунки здійснено з використанням програмного продукту Stata 12/SE, бібліометричний аналіз – інструментарію VOSviewer v.1.6.10, трендовий – Google Trends, компаративний – Google Books Ngram Viewer.

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, аналітично-звітні дані Міністерства фінансів України, Міністерства розвитку громад та територій України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Групи Світового банку, Міжнародного валютного фонду (МВФ), Всесвітньої організації інтелектуальної власності та

інших міжнародних інституцій; наукові публікації вітчизняних і закордонних учених з питань забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів та реформи фінансової децентралізації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні науково-методичних засад та практичного інструментарію оцінювання і забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів в контексті її впливу на економічний, інвестиційний та інноваційний розвиток України та ефективність реалізації реформи фінансової децентралізації.

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

вперше:

– розроблено комплексну дворівневу систему оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що базується на релевантних та проранжованих методом Фішберна за значущістю показниках вимірювання якості формування доходної та видаткової частин місцевих бюджетів, визначених на основі тесту альфа Кронбаха з урахуванням результатів бенчмаркінг-аналізу кращих вітчизняних і закордонних практик. Це дозволило: на першому рівні – оцінити загальний рівень фінансової самодостатності місцевих бюджетів в Україні порівняно з іншими країнами, на другому рівні – визначити прогрес щодо реалізації реформи фінансової децентралізації в окремих територіальних громадах;

удосконалено:

– методичні засади обґрунтування ролі та місця фінансової самодостатності місцевих бюджетів у розвитку економіки, що відрізняються від існуючих побудованою системи лінійних регресійних залежностей для України та європейських країн (на основі моделі панельних даних з випадковими ефектами), які формалізують вплив композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів та його складових (рівнів децентралізації доходів, витрат, податкової автономії, незалежності від міжбюджетних трансфертів, коефіцієнта покриття власних видатків місцевих бюджетів їх власними доходами) на параметри інвестиційної привабливості та

економічного розвитку країни. Це дозволило виявити макроіндикатори, найбільш чутливі до зміни фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її компонентів, що формує основу для коригування напрямків реформування системи місцевих фінансів в Україні;

– методичні засади обґрунтування векторів реформування системи місцевих податків і зборів в Україні, що відрізняється від існуючих системним поєднанням бенчмаркінг-аналізу та методу ієрархічної кластеризації Уорда. Це дозволило сформулювати пропозиції щодо удосконалення в Україні структурно-організаційних механізмів справляння податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку та туристичного збору, а також оподаткування операцій з продажу нерухомості, з урахуванням досвіду країн, які за рівнем податкової автономії визначені як бенчмарки;

– наукове підґрунтя функціонування системи фінансового вирівнювання в Україні, що на відміну від інших підходів здійснено на основі компаративного міждержавного аналізу тісноти варіації рівнів децентралізації доходів, витрат і податкових надходжень. Це дозволило розробити пропозиції щодо удосконалення механізмів вирівнювання податкоспроможності та видаткового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць України з метою посилення фінансової самодостатності місцевих бюджетів;

набули подальшого розвитку:

– теоретичні засади виявлення закономірностей у розвитку теорії фінансової децентралізації та фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що відрізняються від існуючих системним поєднанням трендового (Google Trends), бібліометричного (VOSviewer v.1.6.10) та компаративного (Google Books Ngram Viewer) аналізу. Це дозволило виявити та описати змістовно-контекстуальні (причини та періоди зміни інтересу до питань фінансової децентралізації, бюджетної транспарентності та фінансової самодостатності місцевих бюджетів, домінуючі напрямки наукового пошуку у цій сфері та крос-секторних дослідженнях) та еволюційно-часові (у системі координат «період

досліджень – їх змістовна спрямованість – їх географія») закономірності, здійснити кластеризацію дослідницьких мереж за афіліацією вчених (географічні та інституційні аспекти), визначити лідерів наукової думки у цій сфері;

– методичний інструментарій обґрунтування ролі фінансової самодостатності місцевих бюджетів у прискоренні інноваційного розвитку країни, що на відміну від інших підходів базується на поєднанні тесту Хаусмана, інструментарію кореляційного аналізу та регресійного моделювання (з фіксованими ефектами) на панельних даних, передбачає визначення впливу на індекс інноваційного розвитку країни як композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів Б, так і його складових. Це дозволило підтвердити ефективність поточного формату реалізації реформи фінансової децентралізації в Україні у частині забезпечення податкової автономії місцевих бюджетів та неефективність – щодо механізмів децентралізації доходів і витрат з огляду на їх роль як атракторів інноваційних трансформацій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і рекомендацій, які можуть бути використані: органами законодавчої та виконавчої влади – при розробленні та імплементації фіскально-бюджетних реформ; органами місцевого самоврядування – при формуванні стратегій та програм розвитку адміністративно-територіальних одиниць; профільними громадськими організаціями та асоціаціями – в процесі моніторингу прогресу в імплементації реформи фінансової децентралізації.

Пропозиції щодо уточнення змістовних аспектів фінансової самодостатності місцевих бюджетів та методики її оцінювання використано в діяльності Міністерства фінансів України (довідка № 05000-12-7/19983 від 03.07.2020 р.); щодо удосконалення системи міжбюджетних відносин – у діяльності Комітету Верховної Ради України з питань бюджету (довідка № 04-13/14-638(79054) від 03.07.2020 р.); щодо посилення транспарентності,

підзвітності та прозорості діяльності органів місцевого самоврядування у контексті реалізації бюджетної політики на місцевому рівні – у діяльності Шосткинської міської ради (довідка № 01-37/235 від 22.06.2020 р.).

Результати дисертації використовуються в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін «Фінанси», «Публічні фінанси» і «Місцеві фінанси» (акт від 27.05.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, розробки, результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані самостійно. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, зазначено в списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації оприлюднені та одержали позитивну оцінку на 5 міжнародних наукових конференціях ([9–13] у наведеному в авторефераті списку праць).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано в 13 одноосібних наукових працях загальним обсягом 4,39 друк. арк., зокрема, 8 статтях у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз (у тому числі 1 – до бази Web of Science), 5 публікаціях у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації – 238 стор., зокрема 184 стор. основного тексту, 32 табл., 25 рис., 5 додатків та список літератури з 217 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОДОСТАТНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1 Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку системи місцевих бюджетів в Україні

На сучасному етапі розвитку економіка України перебуває на стадії активізації трансформаційних процесів, що охоплюють низку важливих сфер та ланок національного господарства. Серед ключових передумов таких масштабних трансформацій, перш за все, можна відмітити руйнівні наслідки на національному та наднаціональному рівнях світової фінансової кризи 2007–2008 рр., що актуалізувало необхідність серйозних змін у системі банківського нагляду та фінансового моніторингу, а також посилило фокус уваги провідних економістів світу на проблемах формалізації системних ризиків та попередження трансмісійних ефектів, обумовлених ними. Разом з тим, латентна фінансова криза в Україні 2012–2013 рр., що продовжилася етапом військово-політичної та економічної нестабільності у 2014 році, виступили тригером якісної трансформації усієї системи державного управління. Однак, сферою, трансформація якої має особливо важливе стратегічне значення та виступає невід’ємною передумовою сталого соціально-економічного розвитку країни та регіонів, є система державних та місцевих фінансів.

У даному контексті варто відмітити, що розвиток системи місцевих фінансів протягом 1991–2014 рр. характеризувався значним рівнем дотаційності місцевих бюджетів, що, з одного боку, створювало надмірне видаткове навантаження на державний бюджет, а, з іншого боку, супроводжувалося майже цілковитою відсутністю фінансової автономії та самодостатності органів місцевого самоврядування. Така ситуація актуалізувала необхідність якісної трансформації цієї сфери, результатом чого

став запуск реформи децентралізації влади у квітні 2014 року. Реформа адміністративної та фінансової децентралізації в Україні розпочалася зі схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [203], якою визначено передумови необхідності кардинального реформування системи місцевих фінансів у нашій державі, загальні теоретичні та організаційні засади реформи, її основні етапи та очікувані результати. У свою чергу, прийняття у 2015 році Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [199] та Методики формування спроможних територіальних громад [200] дозволило перейти до практичної імплементації адміністративної частини реформи шляхом формування нових об'єднаних територіальних громад, наділених ширшим спектром повноважень у порівнянні з колишніми територіальними громадами. Разом з тим, прийняття змін до Бюджетного [146] та Податкового [197] кодексів дозволило на законодавчому рівні закріпити зміни стосовно фінансової складової реформи децентралізації. Враховуючи зазначене, особливий науковий та прикладний інтерес викликає порівняння динаміки основних показників, що характеризують розвиток системи місцевих фінансів у до- та пореформений періоди, а також формалізації на основі цього аналізу найбільш гострих проблемних аспектів і перспектив їх вирішення.

Справедливо зауважити, що одним із найважливіших цільових орієнтирів фінансової частини реформи децентралізації у нашій державі є формування фінансово незалежних та самодостатніх територіальних громад, що відповідним чином позначається на показниках доходної та видаткової частин місцевих бюджетів. Зокрема, у даному контексті важливого значення набуває створення адекватної фінансової бази функціонування органів місцевого самоврядування, що, перш за все, вимагає оптимізації системи місцевих податків і зборів. Разом з тим, не менш важливим завданням у контексті реформи є перерозподіл видаткових повноважень між рівнями бюджетної системи, що, з одного боку, має базуватися на принципі субсидіарності (передавання повноважень щодо прийняття управлінських

рішень стосовно фінансування суспільних послуг максимально наближено до їх кінцевого реципієнта), а з іншого боку, не створювати негативних прецедентів щодо надмірного видаткового тягаря на місцеві бюджети. Таким чином, від фінансової самодостатності місцевих бюджетів значною мірою залежить якість надання суспільних послуг мешканцям територіальних громад, а також загальний рівень добробуту населення та ефективності бізнесу в конкретному регіоні та країні в цілому.

У контексті даного дослідження варто відмітити, що характеристику сучасного стану, проблем та перспектив розвитку системи місцевих фінансів в Україні буде здійснено на основі аналізу групи показників, акумульованих у базах даних ОЕСР та МВФ – «Fiscal Decentralisation Database» [83] та «Fiscal Decentralization Dataset» [35] відповідно, а також звітних даних щодо виконання державного та місцевих бюджетів, представлених Державною казначейською службою України [210]. Період аналізу за окремими показниками дещо відрізняється, що обумовлено наявністю релевантної статистичної інформації.

Отже, приймаючи до уваги той факт, що фінансова (бюджетна) децентралізація передбачає реалізацію двох паралельних векторів, а саме децентралізації доходів та децентралізації витрат, перш за все доцільно проаналізувати зміну цих показників. Так, відповідно до методології ОЕСР [83] у якості вимірників рівня децентралізації доходів та витрат доцільно використовувати показники співвідношення доходів (витрат) місцевих бюджетів до доходів (витрат) зведеного бюджету (без урахування обсягу міжбюджетних трансфертів). Динаміка розрахованих за цією методологією на основі даних Державної казначейської служби України [210] значень децентралізації доходів та витрат в Україні за 2008–2018 рр. представлена на рис. 1.1.

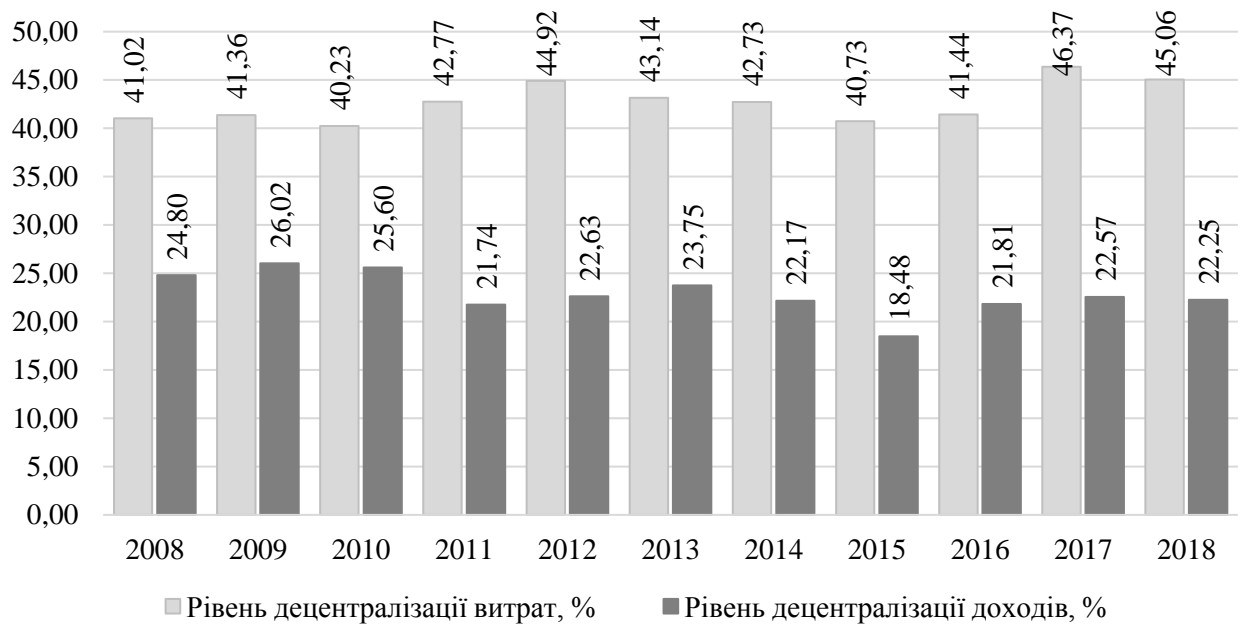

Рисунок 1.1 – Динаміка показників рівня децентралізації доходів та витрат в Україні за 2008–2018 рр., % (розраховано за даними [210])

Аналіз рівнів представлених показників дозволяє відмітити наявність суттєвого розриву між рівнем децентралізації доходів та витрат в Україні (рівень децентралізації витрат в середньому на 19,81 % вище за аналогічний показник по доходам), що засвідчує наявність проблеми посиленого видаткового навантаження на місцеві бюджети, що, у свою чергу, не дозволяє говорити про високий рівень фінансової автономії та самодостатності територіальних громад у нашій державі на сучасному етапі розвитку бюджетних відносин.

Разом з тим, окремо аналізуючи динаміку показника децентралізації витрат, можна відзначити його зростання порівняно з початком періоду дослідження: концентрація витрат місцевих бюджетів у витратах зведеного бюджету України у 2018 р. була на 4,04 % вище, ніж у 2008 р., тобто базисний темп приросту складає 9,84 %. Однак, справедливо зауважити, що більш динамічне зростання рівня даного показника відбулося саме у пореформений період (2017–2018 рр.), тоді як в середньому за весь діапазон аналізу ланцюговий темп росту складає 99,18 %.

Характеризуючи зміну рівня децентралізації доходів, можна відзначити скорочення даного показника в абсолютному вимірі на 2,55 % у порівнянні з 2008 роком (або на 10,28 % у відносному вираженні). Разом з тим, на відміну від рівня децентралізації витрат, даний параметр характеризувався більшою амплітудою коливання протягом 2008–2018 рр. (в середньому щорічно концентрація доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету збільшувалася на 1,6 %).

Таким чином, за результатами проведеного аналізу можна зробити наступні висновки:

- на сьогоднішній день існує майже двократний розрив між рівнем децентралізації доходів та витрат, при чому цей дисбаланс з кожним роком посилюється (22,81 % у 2018 році проти 16,22 % у 2008 році);
- реформа фінансової децентралізації інтенсифікувала в першу чергу процеси децентралізації витрат, результати чого стали особливо помітні у 2017–2018 рр.;
- на даному етапі розвитку місцевих фінансів допоки неможливо говорити про посилення рівня фінансової автономії територіальних громад, адже показник децентралізації доходів зберігається на відносно стабільному рівні після його помірного скорочення у 2011 році з прийняттям Податкового кодексу України.

У свою чергу, МВФ [35] дещо по-іншому розраховує показники децентралізації доходів та витрат. Так, показник децентралізації витрат розраховується як співвідношення між власними витратами місцевих бюджетів до витрат зведеного бюджету (без урахування обсягу міжбюджетних трансфертів) (рис. 1.2), тоді як рівень децентралізації доходів розраховується як співвідношення власних доходів місцевих бюджетів до доходів зведеного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів) (рис. 1.3).

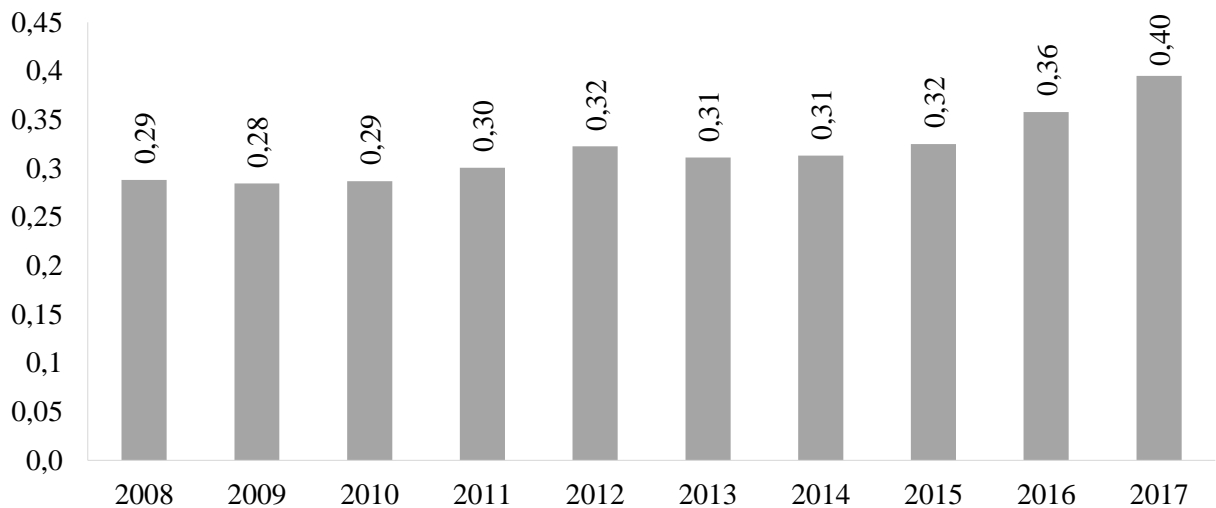

Рисунок 1.2 – Динаміка показника децентралізації витрат в Україні протягом 2008–2017 рр., од. [35]

Так, на основі представленої на рисунку 1.2 статистичної інформації можна відмітити доволі стрімке зростання рівня аналізованого показника у 2016–2017 рр., коли реформа фінансової децентралізації перейшла до активної стадії своєї реалізації. Разом з тим, рівень децентралізації витрат у порівнянні з початком аналізованого періоду збільшився (у абсолютному вимірі) на 0,11 од. або ж (у відносному вимірі) на 37,93 %, що засвідчує розширення спектру видаткових повноважень, що фінансуються з місцевих бюджетів за принципом субсидіарності.

Разом з тим, порівнюючи інформацію, представлену на рис. 1.2 та 1.3, можна відзначити, що децентралізація витрат відбувається майже вдвічі швидшими темпами за децентралізацію доходів. Крім того, інтенсивність зростання рівня показників у пореформений період також відрізняється, а саме: рівень децентралізації доходів зростає несуттєво, досягнувши значення 2009 року, тоді як рівень децентралізації витрат збільшувався більш помітними темпами, аналогічних яким не було зафіксовано протягом періоду дослідження. Разом з тим, позитивно відмічаючи факт децентралізації витрат, загрозливим явищем є такі випереджальні його темпи над аналогічним процесом за доходами, адже відсутність достатнього обсягу фінансових ресурсів для фінансування делегованих центральним урядом повноважень не

дозволить покращити рівень фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування, а навпаки створить надмірне видаткове навантаження на місцеві бюджети.

Рисунок 1.3 – Динаміка показника децентралізації доходів в Україні протягом 2008–2017 рр., од. [35]

Таким чином, справедливо відзначити, що за результатами аналізу динаміки показників рівня децентралізації доходів та витрат в Україні, розрахованих двома провідними міжнародними організаціями (ОЕСР та МВФ), вдалося виявити аналогічні тренди та проблемні аспекти попри певну відмінність методологічних підходів.

Разом з тим, у контексті аналізу стану децентралізації доходів та витрат також доцільно проаналізувати динаміку зміни доходів (рис. 1.4) та витрат (рис. 1.5) державного та місцевих бюджетів.

Так, за даними рис. 1.4 можна зауважити, що протягом 2011–2014 рр. доходи як державного, так і місцевих бюджетів зберігалися практично на одному і тому ж рівні, тоді як у 2015–2019 рр. відбулося стрімке збільшення доходів державного та місцевих бюджетів (середньорічний базисний темп приросту доходів державного бюджету у пореформений період становив 23,66%, а місцевих – 20,05%).

Рисунок 1.4 – Динаміка абсолютного обсягу доходів державного та місцевих бюджетів (права вісь) та базисних темпів їх приросту (ліва вісь) в Україні за 2011–2019 рр. (розраховано за даними [210])

Рисунок 1.5 – Динаміка абсолютного обсягу видатків державного та місцевих бюджетів (права вісь) та базисних темпів їх приросту (ліва вісь) в Україні за 2011–2019 рр. (розраховано за даними [210])

Варто відмітити, що аналогічно до доходів, у 2015–2019 рр. відбулося і зростання видатків державного та місцевих бюджетів (середньорічний ланцюговий темп приросту видатків державного бюджету у пореформений період становив 20,33 %, а місцевих – 21,01 %). Таким чином, спостерігається незначне випередження темпів зростання видатків місцевих бюджетів над видатками державного бюджету. Крім того, доцільно відмітити і випереджальні темпи приросту видатків місцевих бюджетів над їх доходами, тоді як у розрізі державного бюджету тренд є протилежним.

У контексті аналізу видаткового навантаження на місцеві бюджети доцільно також проаналізувати їх структуру, представлену у табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Динаміка показників структури видатків місцевих бюджетів в Україні у 2010–2019 рр., % (розраховано за даними [210])

Код	Видатки за функціональною класифікацією	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
0100	Загальнодержавні функції	6,39	5,46	4,75	5,28	4,88	5,19	4,62	4,80	5,01	6,17
0200	Оборона	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
0300	Громадський порядок, безпека та судова влада	0,16	0,12	0,09	0,10	0,11	0,11	0,11	0,13	0,20	0,23
0400	Економічна діяльність	4,88	6,83	5,83	4,30	4,09	6,83	9,92	11,26	13,52	14,46
0500	Охорона навколишнього природного середовища	0,36	0,49	0,52	0,45	0,39	0,53	0,42	0,53	0,53	0,60
0600	Житлово-комунальне господарство	2,87	4,62	8,84	3,46	7,84	5,60	5,00	5,48	5,27	6,07
0700	Охорона здоров'я	22,53	21,40	21,16	22,15	20,64	21,26	17,98	17,27	16,34	15,86
0800	Духовний та фізичний розвиток	3,98	3,83	3,66	3,89	3,98	3,43	3,41	3,31	3,31	3,81
0900	Освіта	31,93	32,61	32,04	33,93	31,66	29,99	26,99	27,54	29,04	33,04
1000	Соціальний захист та соціальне забезпечення	22,05	23,15	22,49	25,71	25,46	25,93	30,35	28,48	25,50	18,22
	Всього видатків	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

На основі представлених у табл. 1.1 даних можна відмітити, що найбільшу питому вагу у структурі видатків місцевих бюджетів мають видатки на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист та соціальне забезпечення. Найбільш вагомою статтею видатків є видатки на освіту, питома вага яких протягом періоду аналізу коливається у межах 29–33 %. Варто зазначити, що у дореформений період частка у загальній структурі цієї групи

видатків помірно зростала, тоді як у 2015 році відбулося її скорочення, проте у 2019 році відбулося відновлення рівня даного показника до дореформеного. Наступною за вагомістю групою є видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, питома вага яких знаходиться у межах 18–31 %, при чому максимальне значення показника (30,35 %) зафіксовано у 2016 році, а мінімальне (18,22 %) – у 2019 році. Третє місце за значимістю у структурі видатків місцевих бюджетів займають видатки на охорону здоров'я, проте їх питома вага перманентно скорочувалася за період аналізу з 22,53 % до 15,86 %, що є цілком закономірним результатом імплементації медичної реформи. Позитивно також можна оцінити майже трикратне зростання видатків на економічну діяльність (з 4,88 % до 14,46 % за період аналізу, при чому цей процес особливо інтенсифікувався саме у пореформений період), а також збільшення видатків на житлово-комунальне господарство з 2,87 % у 2010 році до 6,07 % у 2019 році. Варто також відмітити, що питома вага видатків на загальнодержавні функції коливається у діапазоні 4-7%, на духовний та фізичний розвиток – 3–4 %, решти груп – не перевищує 1 %.

Паралельно з аналізом показників структури видатків, доцільно також зосередити більш детальну увагу і на дослідженні трендів зміни показників структури доходів місцевих бюджетів (рис. 1.6). Отже, на основі даних, представлених на рисунку, можна зауважити, що майже 50 % доходної частини місцевих бюджетів формується за рахунок офіційних трансфертів як від органів влади вищого рівня, так і Європейського союзу та міжнародних організацій. Зазначений показник протягом 2010–2019 рр. досягнув максимального значення у 2015 році – 59,08 %, тоді як мінімального значення – 46,44 % – у 2019 році. Таким чином, можна зауважити, що реформа фінансової децентралізації сприяє поступовому зменшенню залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету. Приблизно аналогічне значення мають податкові надходження, частка яких варіюється у діапазоні 33–49 %, досягнувши мінімального значення (33,36 %) у 2015 р., а максимального (48,27 %) – у 2019 р. Отже, можна зробити висновок, що

поліпшення фінансової самодостатності місцевих бюджетів у ході реформи фінансової децентралізації відбувається за рахунок нарощення фіскального потенціалу. Варто також відзначити, що частка неподаткових надходжень є відносно стабільною і коливається у межах 4–7 %, тоді як питома вага доходів від операцій з капіталом за період не перевищує 2 %, а доходів цільових фондів – 1 %.

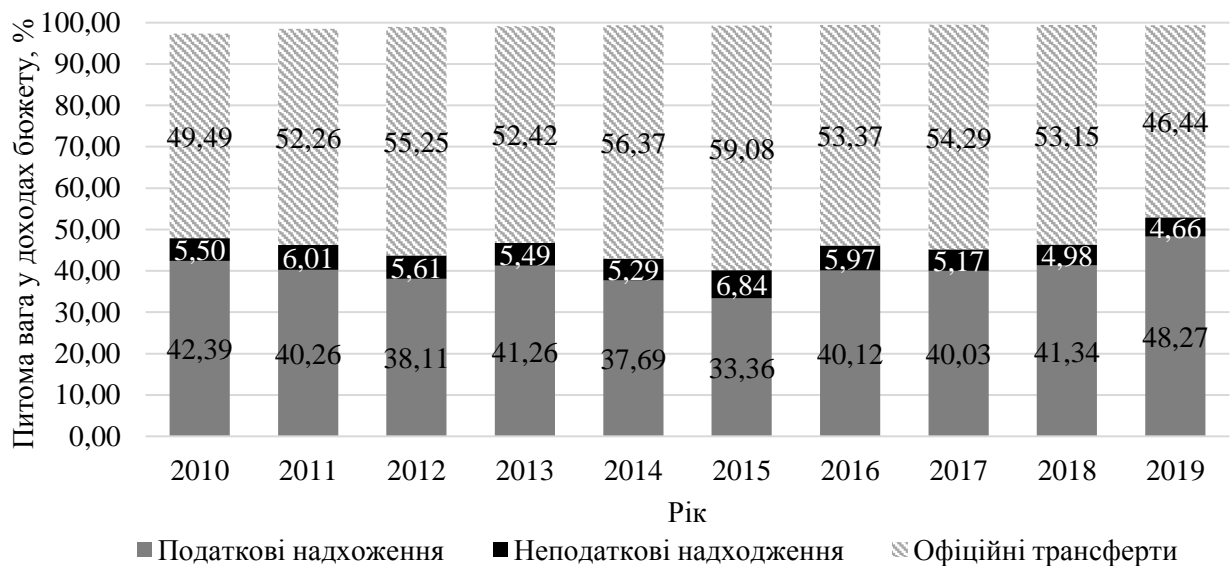

Рисунок 1.6 – Динаміка показників структури доходів місцевих бюджетів в Україні у 2010–2019 рр., % (розраховано за даними [210])

Враховуючи, що основою фінансової самодостатності місцевих бюджетів є достатній обсяг податкових надходжень, доцільно проаналізувати показник децентралізації податкових надходжень (податкової автономії), що розраховується МВФ як співвідношення податкових надходжень місцевих бюджетів до податкових надходжень зведеного бюджету (рис. 1.7). Так, відповідно до представленої аналітичної інформації можна зауважити, що рівень децентралізації податкових надходжень є дещо вищим за загальний рівень децентралізації доходів. Разом з тим, зростання рівня децентралізації податкових надходжень у пореформений період не перевищує значення докодексного та дореформеного періодів.

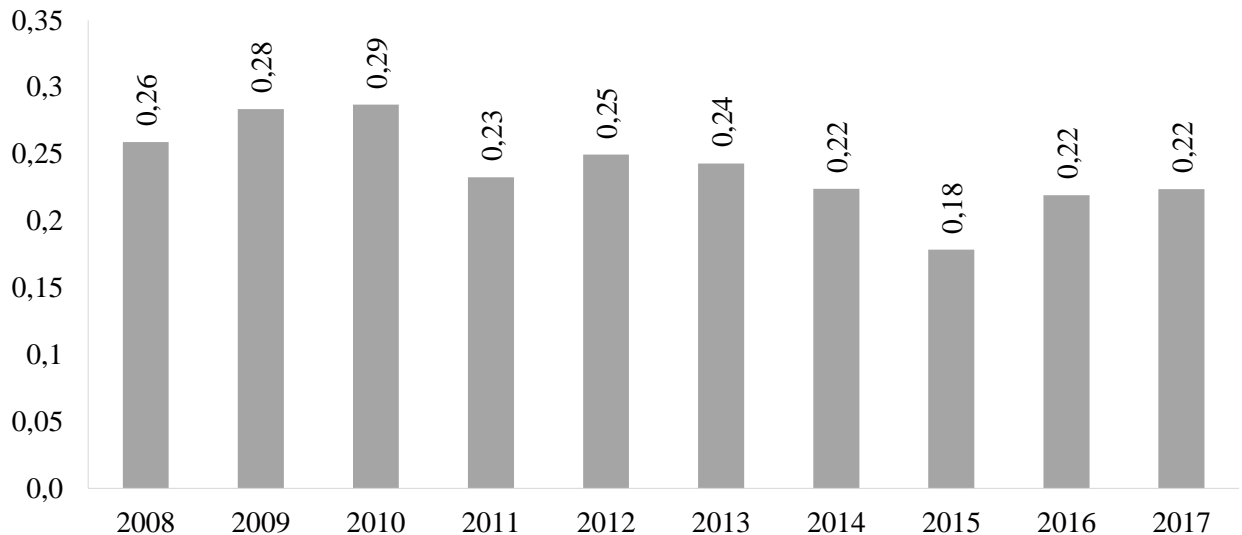

Рисунок 1.7 – Динаміка показника децентралізації податкових надходжень в Україні протягом 2008–2017 рр., од. [35]

Разом з тим, у контексті дослідження стану податкової автономії та фінансової самодостатності місцевих бюджетів доцільно здійснити також аналіз динаміки показників структури податкових надходжень (рис. 1.8). Так, на основі представленої аналітичної інформації можна чітко відслідкувати зміни у структурі податкових надходжень, зумовлених імплементацією реформи фінансової децентралізації. Зокрема, відбулося скорочення частки податків на доходи, податків на прибуток та збільшення ринкової вартості з 76,09 % у 2010 році до 64,96 % у 2019 році, а також зборів (рентної плати) за спеціальне використання ресурсів – питома вага цієї групи податкових надходжень за період аналізу скоротилася майже у 7 разів. Разом з тим, позитивним трендом є зростання питомої ваги місцевих податків і зборів у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів у пореформений період, що підтверджує тенденцію щодо посилення фіскальної автономії органів місцевого самоврядування. Крім того, з імплементацією реформи фінансової децентралізації збільшилася питома вага внутрішніх податків на товари та послуги у структурі податкових надходжень, тоді як частка інших податків і зборів є майже незмінною.

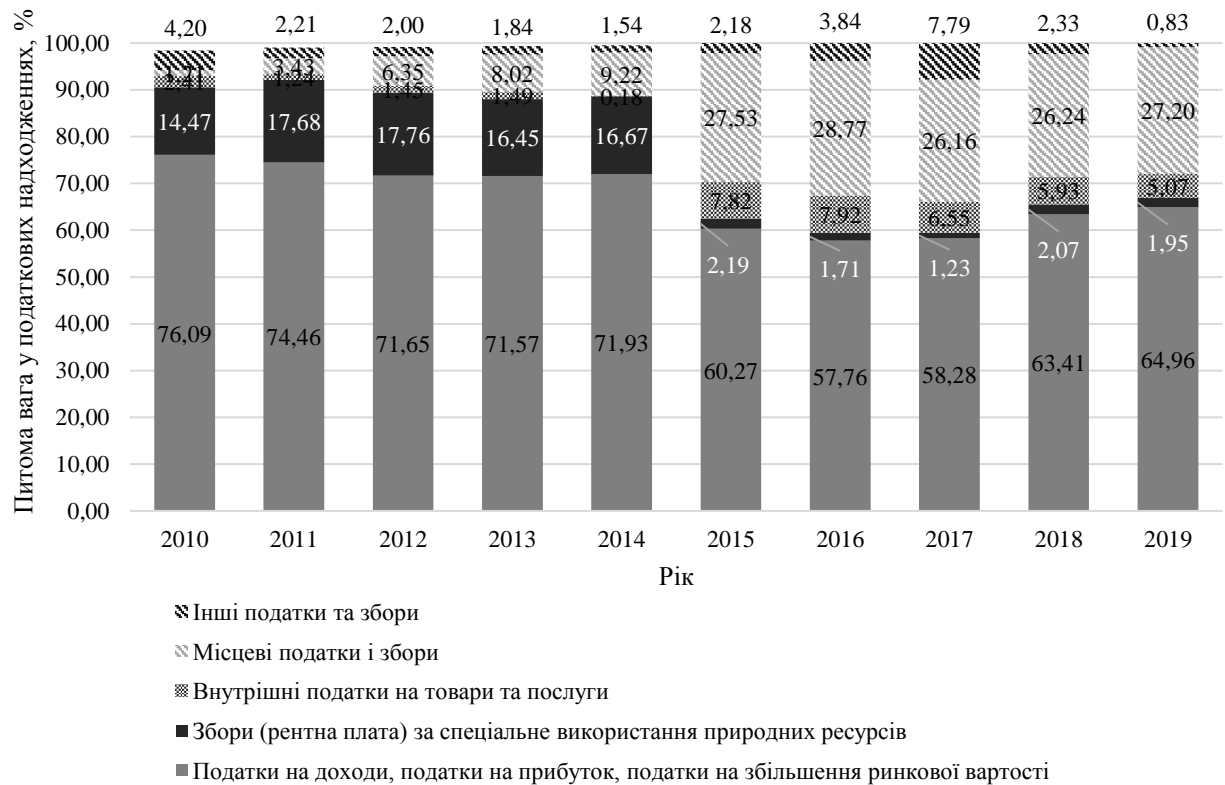

Рисунок 1.8 – Динаміка показників структури податкових надходжень місцевих бюджетів в Україні у 2010–2019 рр., % (розраховано за даними [210])

Оцінювання збалансованості стану місцевих бюджетів МВФ пропонує здійснювати за допомогою показника вертикальних дисбалансів, що розраховується як різниця між «1» та співвідношенням власних надходжень місцевих бюджетів до власних видатків місцевого бюджету, тобто відображає ту частину видаткових повноважень органів місцевого самоврядування, що не покриті їх власними надходженнями (рис. 1.9).

Таким чином, на основі представлених даних можна відзначити, що майже половина видаткових повноважень лишається не покритими власними доходами місцевих бюджетів. Справедливо зауважити, що позитивним трендом є поступове зниження рівня вертикальних фіскальних дисбалансів у пореформений період, проте на даному етапі реалізації реформи фінансової децентралізації дещо передчасно говорити про вирішення проблеми

залежності місцевих бюджетів від трансфертів з бюджету вищого рівня, оскільки значення показника залишається доволі високим.

Рисунок 1.9 – Динаміка показника вертикальних дисбалансів в Україні протягом 2008–2017 рр., од. [35]

Ще одним показником характеристики стану місцевих фінансів, що публікується МВФ, є індикатор дотаційної залежності (рис. 1.10), який розраховується як співвідношення чистих міжбюджетних трансфертів (різниця між трансфертами, отриманими та перерахованими з місцевих бюджетів) до власних видатків місцевих бюджетів.

Отже, за даними рис. 1.10 можна відзначити, що попри активну імплементацію реформи фінансової децентралізації рівень дотаційної залежності місцевих бюджетів залишається критично високим, тобто більша половина видаткових повноважень органів місцевого самоврядування покривається не за рахунок власних надходжень, а досі фінансується через систему міжбюджетних трансфертів. Варто відмітити, що мінімального рівня за період аналізу показник дотаційної залежності досягнув у 2008 році – 0,74, а максимального – 1,44 – у 2015 році. Разом з тим, справедливо зауважити, що протягом 2016–2017 рр. ситуація дещо поліпшується у порівнянні з 2015 роком.

Рисунок 1.10 – Динаміка показника дотаційної залежності в Україні протягом 2008–2017 рр., од. [35]

З метою формування максимально комплексного уявлення щодо впливу міжбюджетних трансфертів на показники фінансової ефективності державного та місцевих бюджетів, варто проаналізувати дані з рис. 1.11.

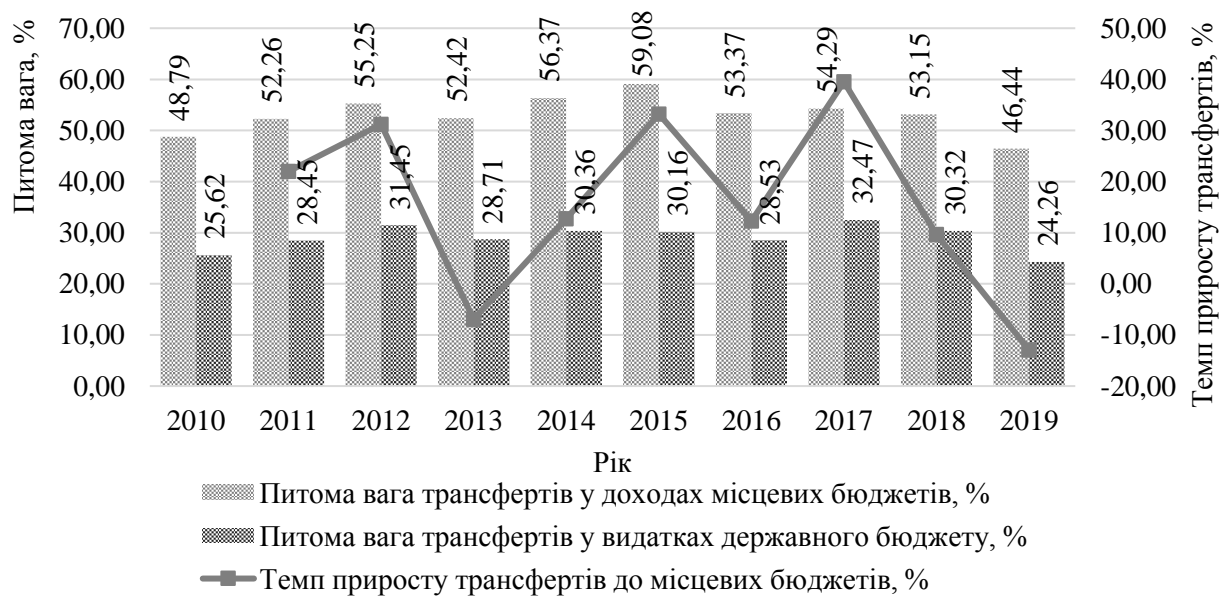

Рисунок 1.11 – Динаміка питомої ваги трансфертів у доходах та видатках місцевих бюджетів (права вісь) та базисних темпів приросту трансфертів до місцевих бюджетів (ліва вісь) (розраховано за даними [210])

Так, на основі представлених вище даних, можна відзначити, що протягом 2011–2019 рр. близько 50 % доходів місцевих бюджетів формуються за рахунок офіційних трансфертів, що призводить до відволікання близько третини коштів державного бюджету на ці цілі. Разом з тим, як позитивну можна відмітити тенденцію до зниження рівня обох показників протягом 2017–2019 рр.

Отже, аналіз ключових показників розвитку системи місцевих фінансів в Україні за 2008–2019 рр. дозволив виявити наступні закономірності:

- реформа фінансової децентралізації, що реалізується в Україні з 2015 року, інтенсифікувала, перш за все, процеси децентралізації витрат: концентрація витрат місцевих бюджетів у витратах зведеного бюджету України у 2018 р. була на 4,04 % вище, ніж у 2008 р., тобто базисний темп приросту складає 9,84 %;

- рівень децентралізації доходів за період скоротився на 2,55 % попри те, що концентрація доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету в середньому щорічно збільшувалася на 1,6 %;

- на сьогоднішній день існує майже двократний розрив між рівнем децентралізації доходів та витрат, при чому цей дисбаланс з кожним роком посилюється (22,81 % у 2018 році проти 16,22 % у 2008 році), що засвідчує наявність проблем у сфері фінансової самодостатності місцевих бюджетів;

- у пореформений період відбулося стрімке та помітне зростання як доходів, так і видатків державного та місцевих бюджетів: середньорічний базисний темп приросту доходів державного бюджету у пореформений період становив 23,66 %, а місцевих – 20,05 %, тоді як у розрізі видаткової частини бюджету ці показники складають 20,33 % та 21,01 % відповідно;

- у структурі видатків місцевих бюджетів найбільшу частку займають видатки на освіту (питома вага протягом періоду варіюється у діапазоні 29–33 %), соціальний захист та соціальне забезпечення (18–31 %), охорону здоров'я (15–23 %), економічну діяльність (4–15 %), загальнодержавні функції (4–7 %), житлово-комунальне господарство (2–

6 %), духовний та фізичний розвиток (3–4 %), питома вага решти груп не перевищує 1 %;

– реформа фінансової децентралізації сприяє поступовому зменшенню залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету: питома вага офіційних трансфертів у доходах МБ за період досягла максимального значення у 2015 р. – 59,08 %, а мінімального – 46,44 % – у 2019 р.; паралельно з цим відбулося збільшення частки податкових надходжень з мінімального значення у 33,36 % у 2015 р. до максимального – 48,27 % – у 2019 р.;

– помітні зрушення відбулися і у структурі податкових надходжень: питома вага місцевих податків за період зросла з 1,21 % до 27,20 %, тоді як паралельно з цим відбулося скорочення частки податків на доходи, на прибуток та збільшення ринкової вартості з 76,09 % до 64,96 %, а також зафіксовано майже семикратне скорочення питомої ваги зборів (рентної плати) за спеціальне використання ресурсів.

Разом з тим, виявлені закономірності засвідчують також існування проблемних аспектів у сфері формування доходної частини місцевих бюджетів, що актуалізує необхідність перегляду структури місцевих податків і зборів, а також повноважень органів місцевого самоврядування у сфері їх призначення, збільшення відрахувань від загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів, і, разом з тим, популяризації місцевих запозичень та проведення масової роз'яснювальної роботи щодо організаційних аспектів цього процесу і оптимізації використання залучених коштів. Зазначені заходи дозволять збільшити рівень концентрації грошових коштів у місцевих бюджетах та, відповідно, збалансувати процеси децентралізації доходів та витрат, перетворюючи територіальні громади на більш самостійних та автономних учасників бюджетних та економічних відносин.

1.2 Теоретичні основи виявлення взаємозв'язку фінансової децентралізації та фінансової самодостатності місцевих бюджетів

Аналіз ключових показників характеристики стану місцевих фінансів в Україні засвідчив, що імплементація реформи фінансової децентралізації в Україні обумовлює поступове поліпшення стану фінансової самодостатності місцевих бюджетів. Однак, у даному контексті виникає необхідність більш глибокого аналізу цих взаємозв'язків на теоретичному та емпіричному рівнях з використанням трендового (з використанням інструментарію Google Trends [40]), компаративного (на основі Google Books Ngram Viewer [39]) та бібліометричного (із застосуванням інструментарію VOSviewer [123]) аналізу.

Так, з метою формалізації змістовно-контекстуального виміру досліджень з питань фінансової децентралізації було відібрано 2096 наукових публікацій, проіндексованих наукометричною базою Scopus [102] протягом 1990–2019 рр. Відбір релевантних публікацій було здійснено на основі ключових слів, причому основним було обрано поняття «fiscal decentralization», що є загальноприйнятим англомовним аналогом вітчизняному поняттю «фінансова децентралізація». Результати даного блоку бібліометричного аналізу представлено на рис. 1.12

Отже, за результатами бібліометричного аналізу релевантних наукових публікацій, проіндексованих наукометричною базою даних Scopus [102] за 1990-2019 рр. з використанням інструментарію VOSviewer [123] було сформовано мапу взаємозв'язків поняття «фінансова децентралізація» з іншими категоріями, що дозволило виділити 7 кластерів, які на рисунку позначено зеленим, червоним, жовтим, голубим, бірюзовим, фіолетовим та помаранчевим кольорами. Крім того, варто зазначити, що більший діаметр кола означає більшу частоту згадування відповідного поняття як ключового слова поряд з фінансовою децентралізацією у наукових статтях, проіндексованих наукометричною базою Scopus за 1990–2019 рр.

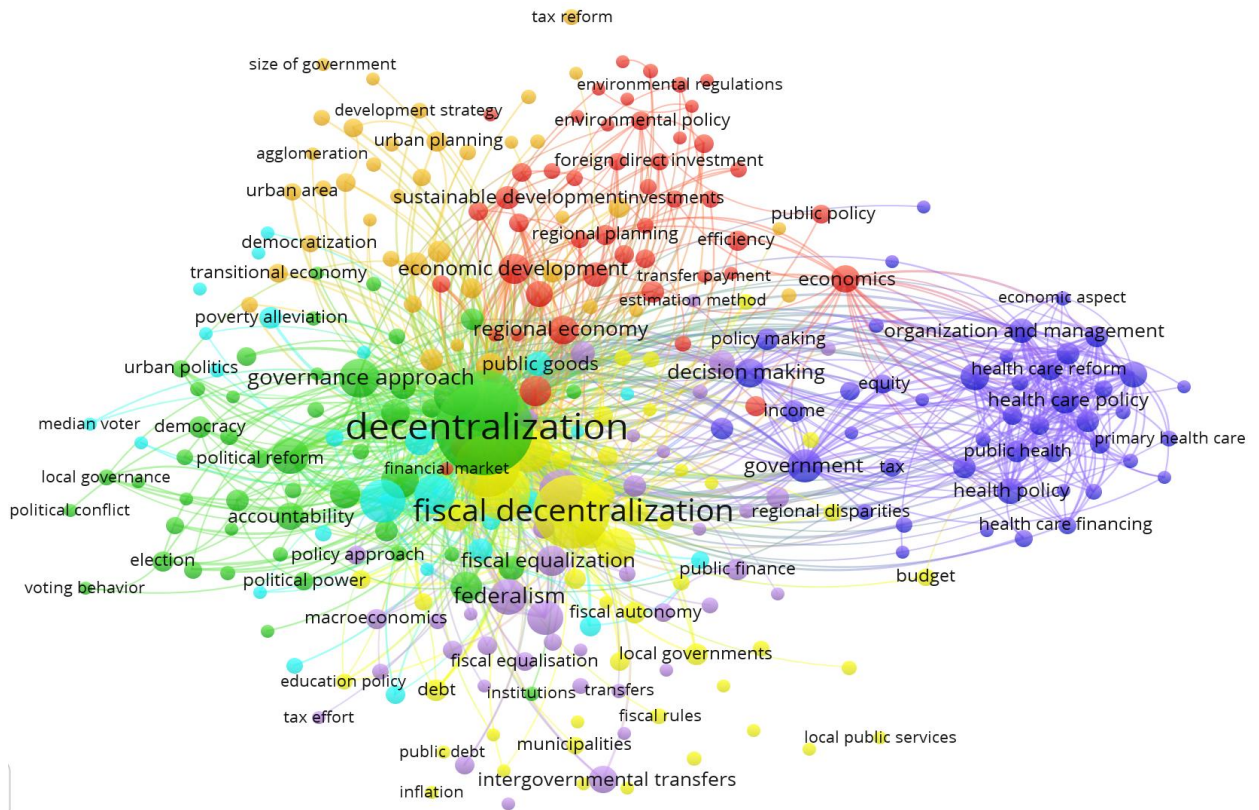

Рисунок 1.12 – Виявлення взаємозв’язків фінансової децентралізації з іншими поняттями за 1990–2019 рр. (побудовано з використанням [123] за даними [102])

Узагальнення результатів змістовно-контекстуального блоку бібліометричного аналізу дозволило відзначити, що основний масив наукових досліджень сфокусований на виявленні взаємозв’язків фінансової децентралізації та сталого розвитку (червоний кластер), ефективності сфери охорони здоров’я (синій), інституціонально-політичного середовища (зелений), фінансової системи (жовтий), обґрунтуванні ролі фінансової децентралізації у міжбюджетних відносинах (фіолетовий), забезпеченні соціальної функції держави (бірюзовий) та регіонального розвитку (помаранчевий). Між виявленими кластерами є перетини та взаємозв’язки, а саме: від перебігу адміністративно-інституціональної складової реформи децентралізації значно залежить ефективність виконання соціальної функції держави, а також розвиток фінансової системи та міжбюджетних відносин, вплив фінансової децентралізації на які також є часткового сумісним; важливу

роль у стимулюванні регіонального розвитку відіграє фінансова децентралізація у соціальній, економічній та екологічній сферах; у свою чергу, фінансова децентралізація у сфері охорони здоров'я практично не має взаємозв'язків з іншими кластерами попри найвищу щільність внутрішньої сітки. Діаметр кола, що характеризує значимість явища у дослідженні аспектів фінансової децентралізації, засвідчив, що основоположними категоріями у дослідженні фінансової децентралізації присвячено таким поняттям як «децентралізація», «економічне зростання», «фіскально-бюджетна політика», «публічні фінанси» та ін. Подібні висновки також можна зробити за даними рис. 1.13.

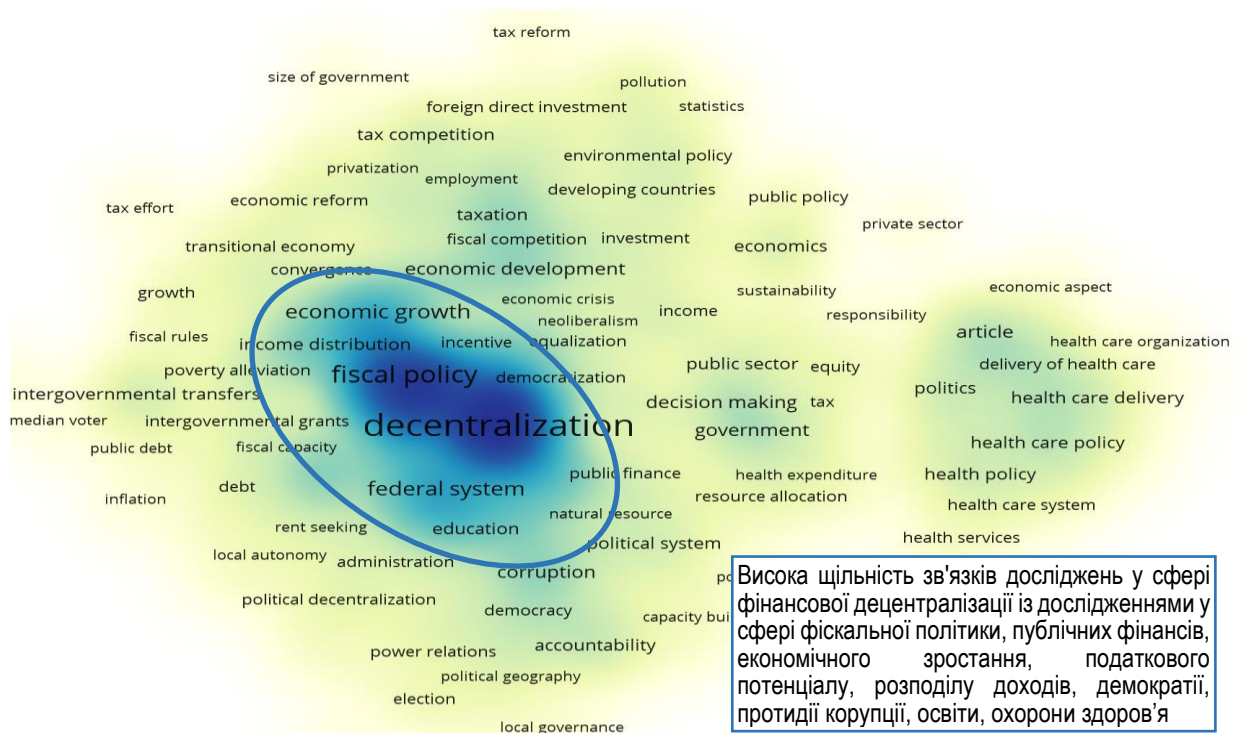

Рисунок 1.13 – Карта щільності зв'язків між поняттями у контексті дослідження фінансової децентралізації на основі публікацій у наукометричній базі Scopus за 1990–2019 рр. (побудовано з використанням [123] за даними [102])

Варто відзначити, що на рисунку 1.13 градієнт від блідо-жовтого до синього характеризує зростання щільності зв'язків між поняттями при

дослідженні питань фінансової децентралізації. Таким чином, можна зробити висновок, що одні й ті ж економічні категорії найбільш часто зустрічаються у релевантних обраній проблематиці дослідженнях та мають найвищу тісноту зв'язків з іншими поняттями. Попри той факт, що дослідження з питань фінансової децентралізації охоплюють сім різних векторів наукових пошуків, проте основоположним з них є формалізація саме впливу реформи на елементи фінансової системи (жовтий кластер) (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Перелік понять, що увійшли за результатами бібліометричного аналізу до кластеру щодо виявлення впливу фінансової децентралізації на елементи фінансової системи (жовтий кластер) (побудовано з використанням [123] за даними [102])

№ з/п	Поняття	№ з/п	Поняття
1	адміністрування (administration)	20	податки, що розподіляються на місцевий рівень (local allocation tax)
2	автономія (autonomy)	21	політика у галузі освіти (education policy)
3	борг (debt)	22	політична децентралізація (political decentralization)
4	валовий внутрішній продукт (gross domestic product)	23	регіональна політика (regional policy)
5	вертикальні фіскальні дисбаланси (vertical fiscal imbalances)	24	регіональні диспропорції (regional disparities, regional inequality)
6	видатки (expenditure)	25	регіональний розвиток (regional development)
7	державний борг (public debt)	26	регіони (regions)
8	економічне зростання (economic growth)	27	розподіл доходів (income distribution)
9	економічна структура (economic structure)	28	соціальні видатки (social spending)
10	ендогенне зростання (endogenous growth)	29	соціальне забезпечення (welfare provision)
11	інфляція (inflation)	30	субнаціональні утворення (subnational government)
12	конвергенція (convergence)	31	суспільні послуги на місцевому рівні (local public services)
13	місцеві фінанси (local finance)	32	фінансова автономія (financial autonomy)
14	місцевий бюджет (local budget)	33	фіскальна автономія (fiscal autonomy)
15	муніципалітети (municipalities)	34	фінансовий ринок (financial market)
16	нерівномірність розподілу доходів (income inequality)	35	фінансова / фіскальна децентралізація (fiscal decentralization)
17	органи місцевого самоврядування (local governments)	36	фіскальна дисципліна (fiscal discipline)
18	податкова автономія (tax autonomy)	37	фіскальна політика (fiscal policy)
19	податки на власність (property tax)	38	фінансова політика (financial policy)

Так, за результатами бібліометричного аналізу можна відзначити, що роль фінансової децентралізації у забезпеченні розвитку елементів фінансової системи країни залежить від низки передумов, основними з яких є фіскально-бюджетні, що засвідчує зв'язок базової категорії з наступними поняттями: автономія, борг, державний борг, видатки, вертикальні фіскальні дисбаланси, місцеві фінанси, місцевий бюджет, податкова автономія, податки на власність, податки, що розподіляються на місцевий рівень, фінансова / фіскальна автономія, фіскальна дисципліна, фінансова / фіскальна політика, фінансовий ринок. Разом з тим, за результатами аналізу підтверджено, що фінансова децентралізація має тісний зв'язок з фінансовою (фіскальною, податковою) автономією (*financial / fiscal / tax autonomy*). Однак, справедливо зауважити, що більш загальноживаним поняттям є «*fiscal autonomy*», що має рівень значимості 44 (цей параметр визначає розмір кола на мапі); наступним за вагомість є поняття «*tax autonomy*» з рівнем значимості 29, а найменш популярним з трійки є категорія «*financial autonomy*» з рівнем вагомості 17. Ці англійські поняття є аналогом вітчизняного терміну «фінансова самодостатність».

З метою обґрунтування вибору найбільш вдалого поняття-аналога було додатково проведено компаративний аналіз із застосуванням інструментарію Google Books Ngram Viewer [39], що відображає частоту згадувань (не в абсолютних, а відносних величинах – як відношення до максимальної кількості згадувань за період) відповідних термінів у англійських книгах за відповідний проміжок часу. Приймаючи до уваги найменший рівень значимості на основі бібліометричного аналізу (з використанням VOSviewer) такого поняття як «*financial autonomy*», його не буде використано для цілей компаративного аналізу. Результати аналізу популярності таких понять як «*fiscal autonomy*» та «*tax autonomy*», опублікованих в англійських книгах по всьому світі за період 1990-2019 рр. (аналогічно періоду аналізу з використанням VOSviewer), представлено на рис. 1.14.

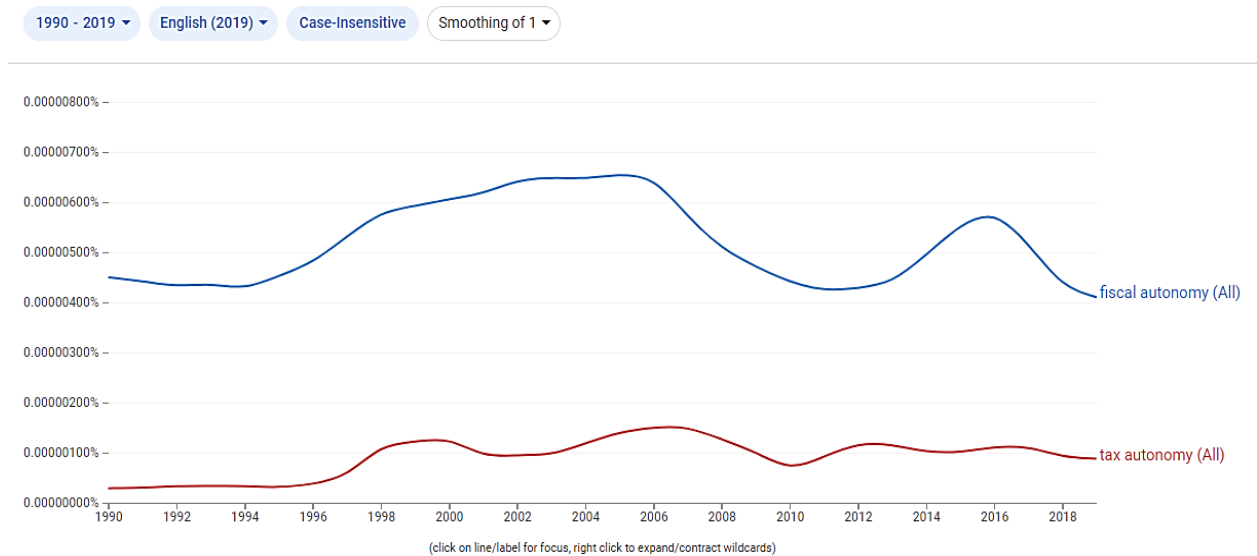

Рисунок 1.14 – Результати аналізу частоти згадувань понять «fiscal autonomy» та «tax autonomy», опублікованих в англomовних книгах по всьому світу за 1990–2019 рр. (побудовано за даними [39])

Отже, за представленими вище даними можна зауважити, що поняття «fiscal autonomy» користується майже в 4 рази більшою популярністю за термін «tax autonomy», що обґрунтовує доцільність фокусу уваги у рамках даного дослідження саме на першій категорії, тобто саме дане поняття можна вважати англomовним аналогом поняття «фінансова самодостатність».

Крім того, на основі амплітуди графіка можна виокремити декілька етапів наукового інтересу до питань забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, а саме:

- 1990–1993 рр. – стадія зародження наукового та практичного інтересу до питання забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що характеризується незначною динамікою та волатильністю згадувань;

- 1994–2005 рр. – стадія інтенсивного розвитку, протягом якої аналізована концепція знаходилася в особливому фокусі наукових інтересів, що також корелює з підвищеною популярністю до даної проблематики з боку провідних міжнародних організацій; формалізація рекомендацій ОЕСР та

МВФ щодо забезпечення бюджетної транспарентності, ефективності врядування на місцевому рівні та фінансової децентралізації;

– 2006–2011 рр. – стадія послаблення наукового інтересу, що можна пояснити зміщення дослідницьких акцентів з питань забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів на передумови, особливості протікання та наслідки світової фінансової кризи;

– 2012–2015 рр. – стадія посткризового відновлення, що протягом якої було майже досягнуто абсолютного екстремуму, характеризується поверненням концепції у фокус наукових досліджень;

– 2016–2019 рр. – чергова стадія послаблення наукового інтересу.

Варто зауважити, що на сучасному етапі розвитку публічних фінансів фінансова самодостатність місцевих бюджетів дедалі більшою мірою залежить не лише від ефективності державного фінансового менеджменту, інституціональних передумов, макроекономічної стабільності в країні, а й від бюджетної транспарентності, що підтверджується емпіричними дослідженнями [103, 107, 96, 3, 13, 23, 29, 51]. Саме тому, у контексті виявлення еволюційних трендів досліджень з питань фінансової децентралізації та фінансової самодостатності місцевих бюджетів доцільно також доповнити блок трендового аналізу (на основі використання інструментарію Google Trends) також і категорією «бюджетна транспарентність» (рис. 1.15).

Отже, за результатами компаративного аналізу встановлено, що фокус уваги провідних науковців світу до питань фінансової децентралізації та фінансової самодостатності місцевих бюджетів поступово розширюється протягом 1996–2019 рр., досягнувши максимального значення у 2019 році, хоча основи концепції фінансової децентралізації закладено ще у роботах Ч. Тібу (1956 р.) [116] та У. Оутса (1972 р.) [79, 78, 80, 77]. Таким чином, виявлені закономірності засвідчують, що попри майже піввікову історію імплементації реформи фінансової децентралізації та забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, інтенсивність наукових досліджень у цій

сфері особливо зросла за останні 15 років, що пов'язано з практичною імплементацією реформ (у її адміністративному і фінансовому вимірах) у багатьох європейських країнах, таких як Литва (1997 р.), Латвія (1998 р.), Польща (1999 р.), Словаччина (2000 р.), Чехія (2001 р.), Угорщина (2012 р.), Естонія та Україна (2015 р.). Натомість динаміка наукового інтересу до проблеми бюджетної транспарентності зростає менш інтенсивними темпами.

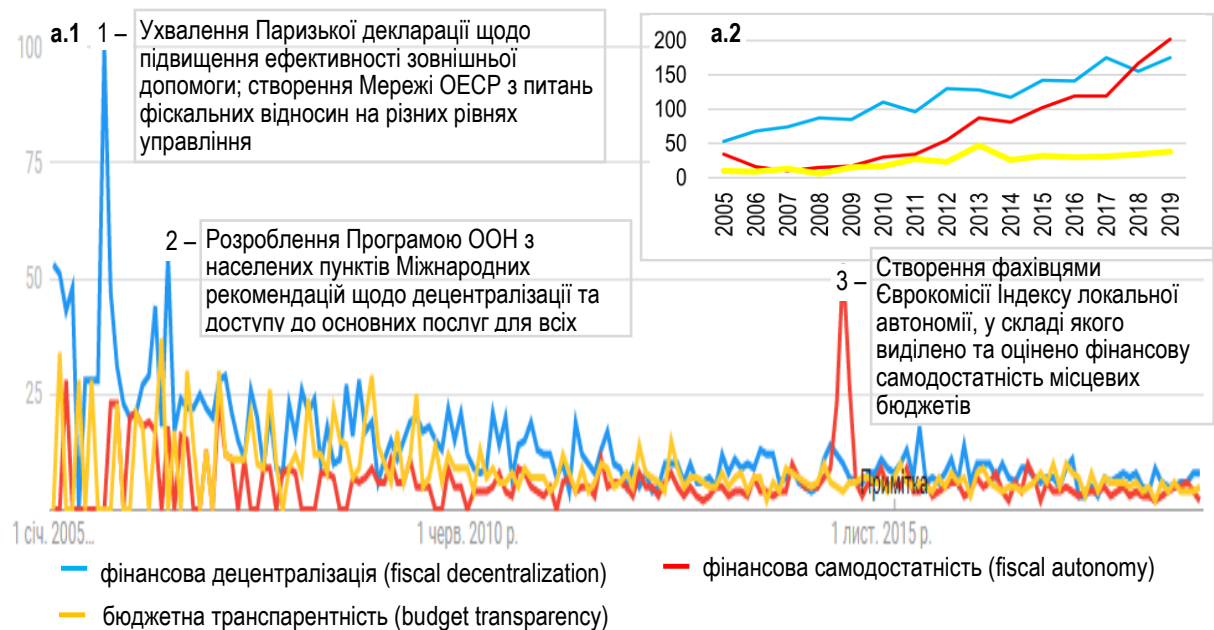

Рисунок 1.15 – Порівняння динаміки пошукових запитів у Google з питань фінансової децентралізації, фінансової самодостатності місцевих бюджетів та бюджетної транспарентності (a.1) [40] та наукових публікацій у наукометричній базі Scopus [102] з цієї ж проблематики (a.2) за 2005–2019 рр.

Крім того, компаративний аналіз інтенсивності пошукових запитів в мережі Інтернет (трендовий аналіз проведено за допомогою інструментарію Google Trends [40]) та кількості наукових статей, проіндексованих базою даних Scopus [102] за релевантною тематикою дозволив виявити наявність двох протилежних тенденцій, а саме: перманентне зростання інтересу науковців до неї та помірне скорочення цікавості користувачів Google, що можна вважати певною мірою і позитивним трендом, оскільки такий результат

може бути наслідком підвищення рівня фінансової грамотності та обізнаності користувачів мережі Інтернет з означеної проблематики. Варто також зауважити, що виявлені тренди користувацького інтересу практично не мають різких флуктуацій, окрім трьох пікових періодів: перша та друга критичні біфуркаційні точки, представлені на рис. 1.15, засвідчують посилення інтересу громадськості до концепції фінансової децентралізації у III кв. 2005 р. унаслідок ухвалення Паризької декларації щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги [193] та створення Мережі ОЕСР з питань фіскальних відносин на різних рівнях управління [84], а також у II кв. 2007 р. унаслідок розроблення Програмою ООН з населених пунктів Міжнародних рекомендацій щодо децентралізації та доступу до основних послуг для всіх [115], тоді як третя біфуркаційна точка – у III кв. 2015 р., засвідчує посилення уваги до питань забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів у зв'язку зі створенням фахівцями Єврокомісії Індексу локальної автономії [59], у складі якого її виділено та оцінено. Разом з тим, виявлено і певні циклічні еволюційні закономірності щодо дослідження даних питань, а саме: до 2010 р. спостерігається помітне домінування інтересу як науковців, так і користувачів мережі Інтернет до питань фінансової децентралізації, тоді як з 2011–2012 рр. почав формуватися тренд у конвергенції досліджень за всіма трьома напрямками, а з 2018 р. – інтерес до проблеми фінансової самодостатності місцевих бюджетів почав домінувати серед двох інших.

У контексті розширення еволюційно-часової перспективи даного дослідження, доцільно проаналізувати результати контекстуально-часового блоку бібліометричного аналізу, у рамках якого основні змістовні детермінанти досліджень з питань фінансової децентралізації проранжовано за часовою ознакою за період з 2005 по 2019 роки (діапазон аналізу скорочено порівняно з контекстуальним блоком бібліометричного аналізу через порівняно незначну чисельність публікацій з релевантної проблематики за 1990-2004 рр.). Градієнт на рисунку змінюється від синього кольору – найбільш ранні дослідження, до жовтого – сучасні роботи.

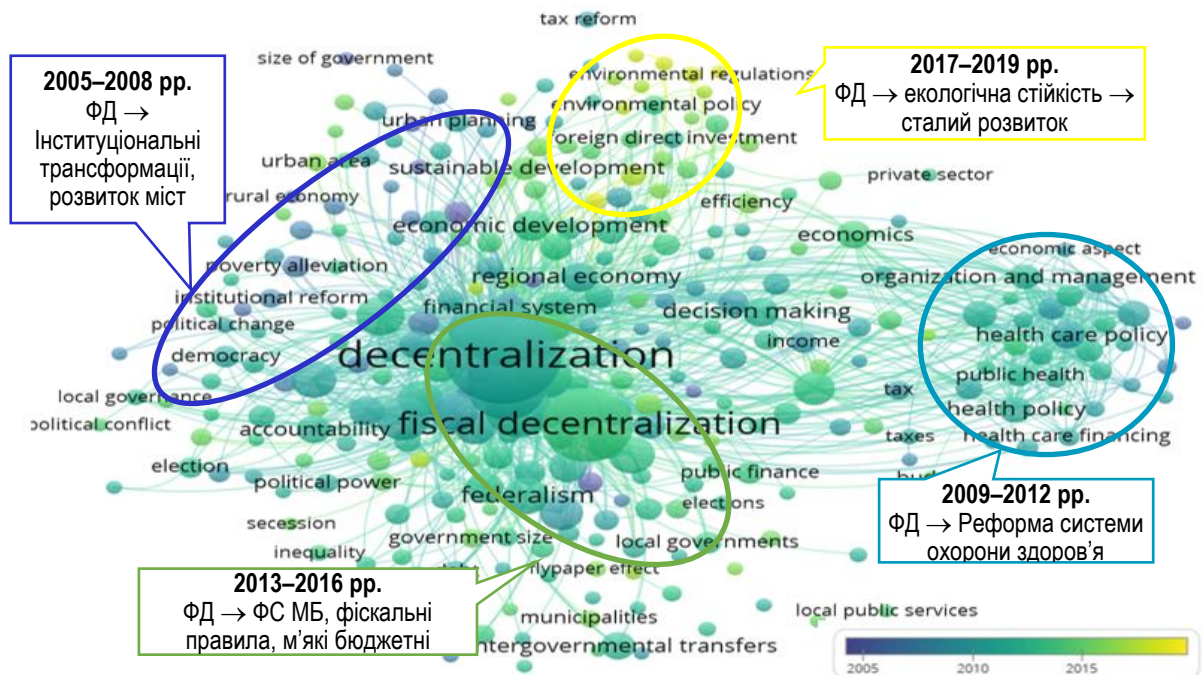

Рисунок 1.16 – Візуалізаційна карта контекстуально-часового виміру досліджень з питань фінансової децентралізації, опублікованих у 2005–2019 pp. у виданнях бази даних Scopus [102]

Отже, за результатами аналізу контекстуально-часового блоку досліджень з питань фінансової децентралізації вдалося виявити чотири стадії, протягом яких відбувалася зміна основних акцентів у цій сфері, зокрема: у 2005–2008 pp. науковці розглядали вплив фінансової децентралізації на інституційні трансформації та розвиток міст; у 2009–2012 pp. інтерес дослідників був направлений на виявлення ролі цієї реформи у забезпеченні ефективності системи охорони здоров'я; у 2013–2016 pp. на перший план вийшли дослідження фінансово-бюджетних наслідків фінансової децентралізації, тоді як протягом 2017–2019 pp. увага науковців спрямована на обґрунтуванні зв'язку реформи з процесами забезпечення сталого розвитку та екологічної стійкості. Підсумовуючи результати цього блоку бібліометричного аналізу, можна зауважити, що фінансова децентралізації спричиняє трансмісію регуляторного ефекту не лише у фінансово-бюджетній сфері, а й поза її межами, обумовлюючи при цьому активізацію синергетичних

механізмів у різних сферах, ланках та сектора національної економіки. У зв'язку з цим імплементація реформи фінансової децентралізації, головною метою якої є забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, не може розглядатися відокремлено від економічної, екологічної та соціальної політики держави, а, навпаки, повинна враховувати існуючі двосторонні дифузні та трансмісійні процеси у цій сфері.

У контексті продовження часової перспективи бібліометричного аналізу досліджень з питань фінансової децентралізації, доцільно також проаналізувати і її просторову складову (рис. 1.17).

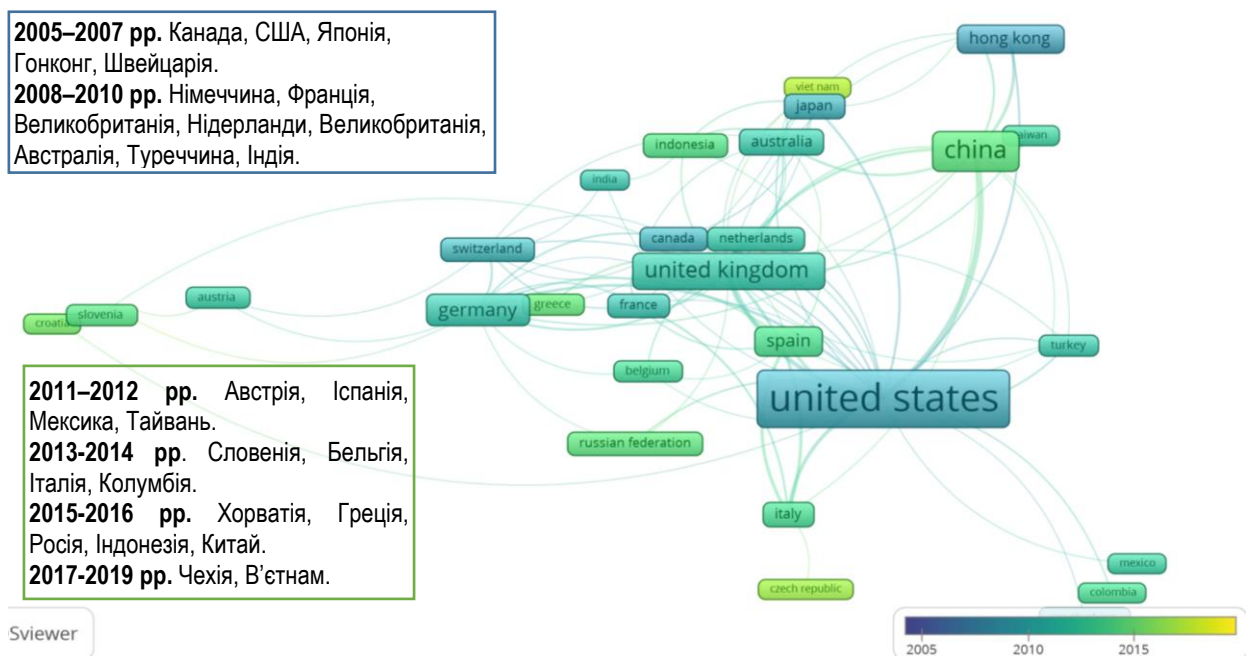

Рисунок 1.17 – Візуалізаційна карта просторово-часового виміру досліджень з питань фінансової децентралізації за даними бази Scopus [102] за 2005–2019 pp.

Так, за результатами просторово-часового виміру бібліометричного аналізу встановлено, що інтенсифікація досліджень з питань фінансової децентралізації відбувається у країнах світу протягом 2005–2019 pp. у рамках шести послідовних часових діапазонів, кожен з яких має свої географічні центри. Загалом можна відмітити закономірність: більш ранні дослідження з

визначеної проблематики відбулися у промислово-розвинутих країнах з високим рівнем показника ВВП на душу населення, тоді як у другій половині досліджуваного часового проміжку їх географія розширюється і на менш економічно-розвинуті країни.

Разом з тим, певний науковий інтерес становить не лише просторово-часовий аналіз публікаційної активності з питань фінансової децентралізації, а й дослідження безпосередньо географічних взаємозв'язків у цій сфері, що представлені на рис. 1.18.

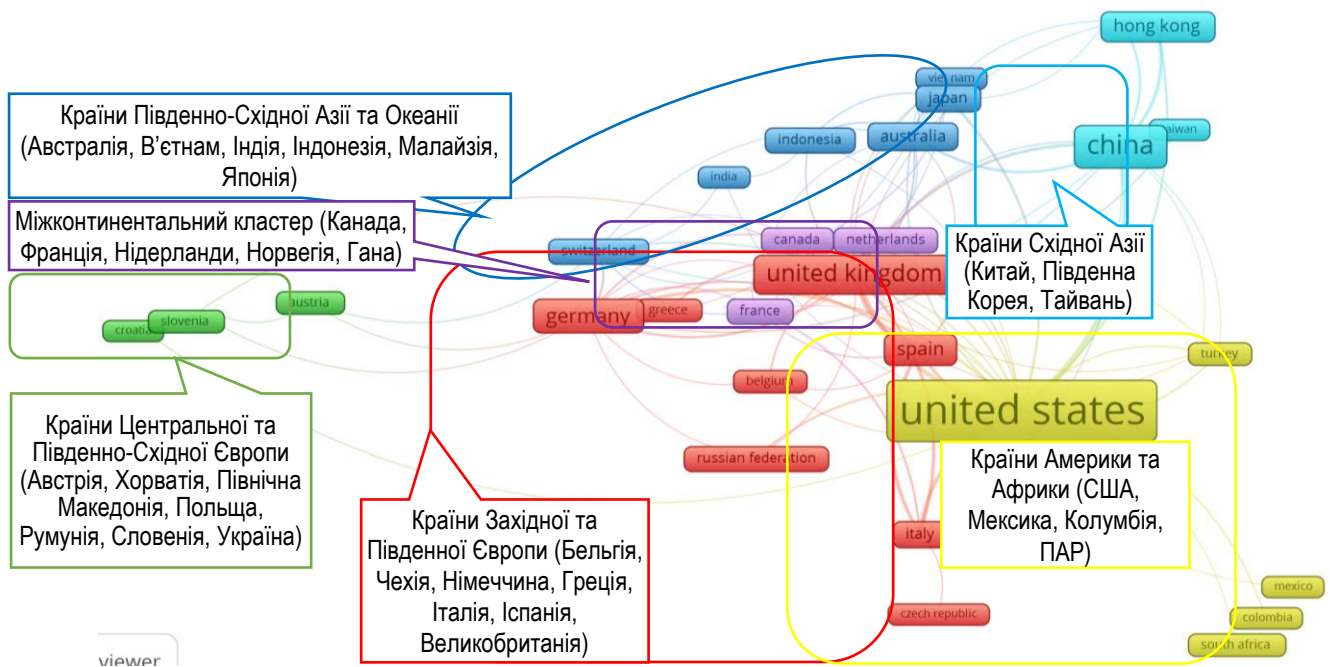

Рисунок 1.18 – Візуалізаційна карта співавторства вчених (критерій – країна, зазначена в афіліації), спільні публікації яких з питань фінансової децентралізації проіндексовано наукометричною базою Scopus [102] у 1990–2019 рр.

За результатами просторової кластеризації виокремлено шість груп країн, дослідники з яких мають спільні публікації з питань фінансової децентралізації, а саме: 1) країни Центральної та Південно-Східної Європи (Австрія, Хорватія, Північна Македонія, Польща, Румунія, Словенія, Україна); 2) Західної та Південної Європи (Бельгія, Чехія, Німеччина, Греція, Італія, Іспанія, Великобританія); 3) Південно-Східної Азії та Океанії (Австралія,

В'єтнам, Індія, Індонезія, Малайзія, Японія); 4) Східної Азії (Китай, Південна Корея, Тайвань); 5) Америки та Африки (США, Мексика, Колумбія, ПАР); 6) міжконтинентальний кластер (Канада, Франція, Нідерланди, Норвегія, Гана). Таким чином, проведений аналіз засвідчив існування зв'язків між дослідниками з питань фінансової децентралізації переважно за географічної близькістю, тоді як один кластер є об'єднує представників наукової спільноти з різних континентів.

У даному контексті варто також зауважити, що із загального обсягу наукових публікацій, проіндексованих наукометричною базою Scopus, за релевантною тематикою найбільшу кількість праць за 1990-2019 рр. було зафіксовано з афіліацією у США (521 наукова стаття), Китаї (212), Німеччині (202), Великобританії (194), Іспанії (148), Італії (105), Канаді (93), Австралії (90), Японії (59) та Індонезії (57), тоді як в інших країнах кількість публікацій за аналізований період не перевищує 50 одиниць.

Завершальним етапом бібліометричного аналізу досліджень з питань фінансової децентралізації є формалізація структури дослідницької мережі, що представлено на рис. 1.19 та 1.20.

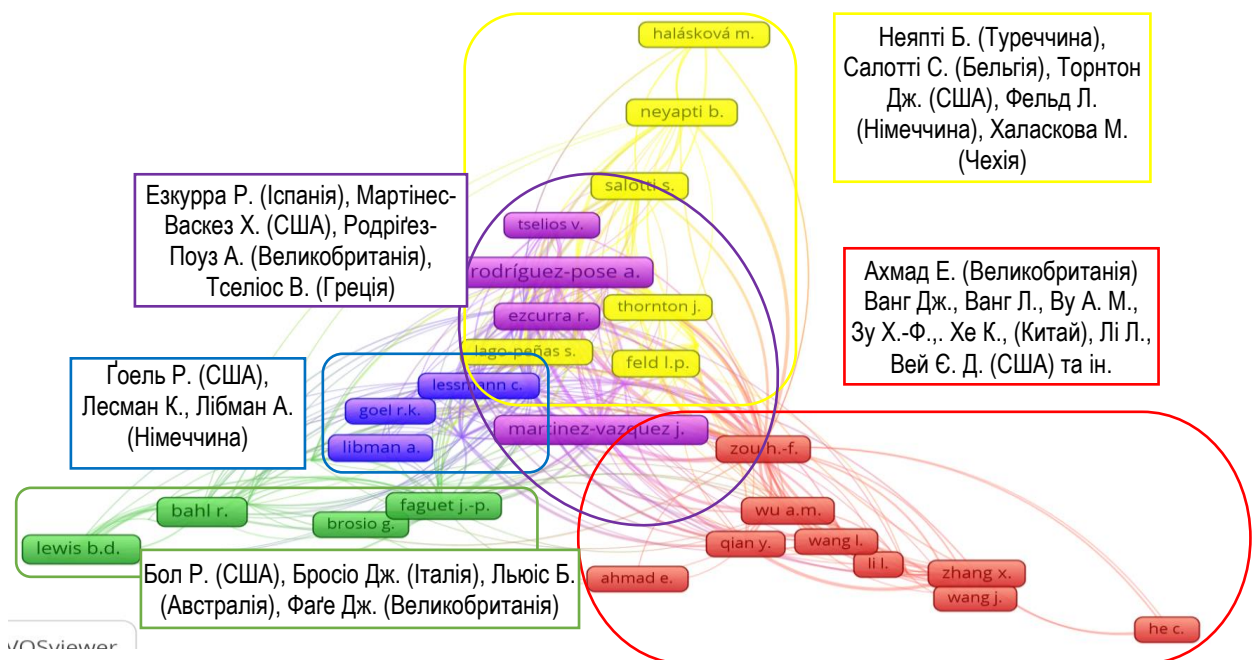

Рисунок 1.19 – Візуалізаційна карта дослідницької мережі з питань фінансової децентралізації на основі аналізу співцитувань у наукових публікаціях, проіндексованих базою даних Scopus [102] за 1990–2019 рр.

Формалізація дослідницького виміру з питань фінансової децентралізації засвідчила існування п'яти потужних дослідницьких шкіл, що є міжнародними та міждисциплінарними. Флагманами досліджень є Андерсен Д. [33, 4], Бол Р. [7, 6, 5], Бльохлігер Х. [14, 16, 18, 15, 17], Бьорд Р. [5, 12, 11, 63], Зу Х.-Ф. [27, 140, 141], Льюїс Б. [60, 61], Мартінес-Васкез Х. [7, 26, 66], Масгрейв Р. [76, 74, 75], Родрігез-Поуз А. [100, 101, 99], Фаге Дж. [31, 32, 30], Фельд Л. [10, 9], Феругліо Н. [33] та ін.

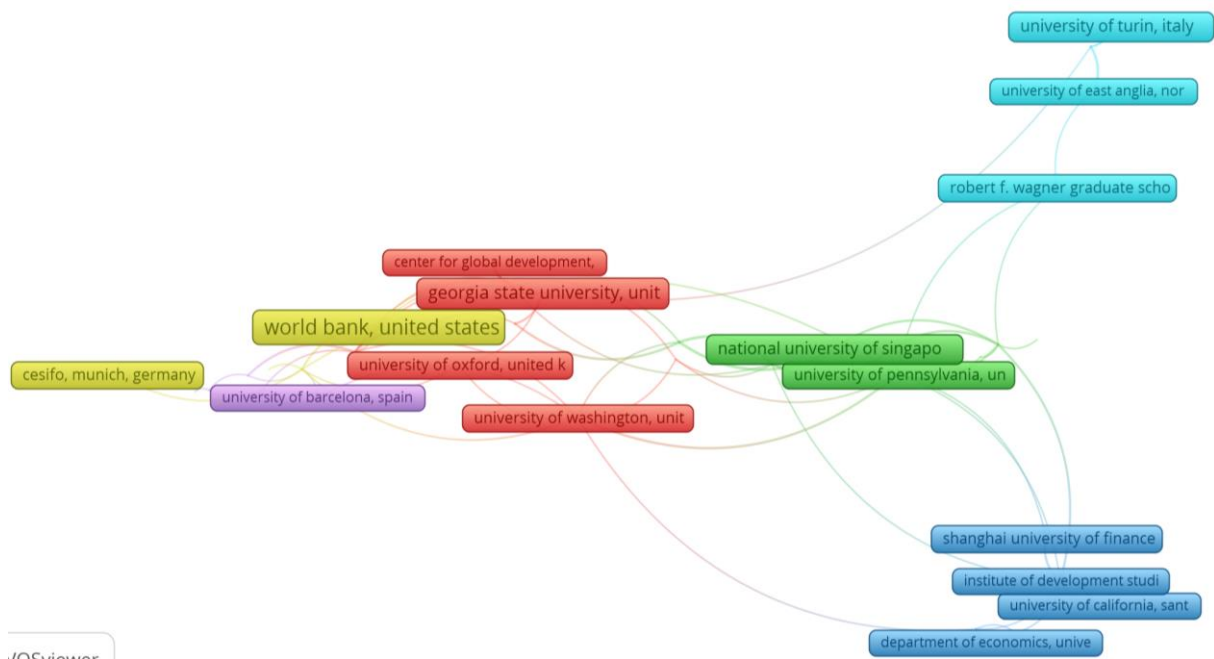

Рисунок 1.20 – Візуалізаційна карта співавторства вчених (критерій – інституція, де працює науковець), спільні публікації яких з питань фінансової децентралізації яких проіндексовано наукометричною базою Scopus [102] у 1990–2019 рр.

За результатами останнього блоку дослідницького виміру аналізу напрацювань з питань фінансової децентралізації встановлено, що найбільшу кількість праць з визначеної проблематики опубліковано науковцями, що за афіліацією належать до: Світового Банку, Міжнародного валютного фонду, Університету Джорджії, Університету Вашингтону (США), Національного університету Сінгапуру (Сінгапур), Університету Бонна, CESifo (Німеччина), Туринського університету (Італія) та ін.

Разом з тим, галузева приналежність проаналізованих публікацій також є доволі широкою і диверсифікованою (рис. 1.21), хоча цілком закономірно, що більшість емпіричних досліджень стосовно питань фінансової децентралізації мають економічну та фінансову природу.

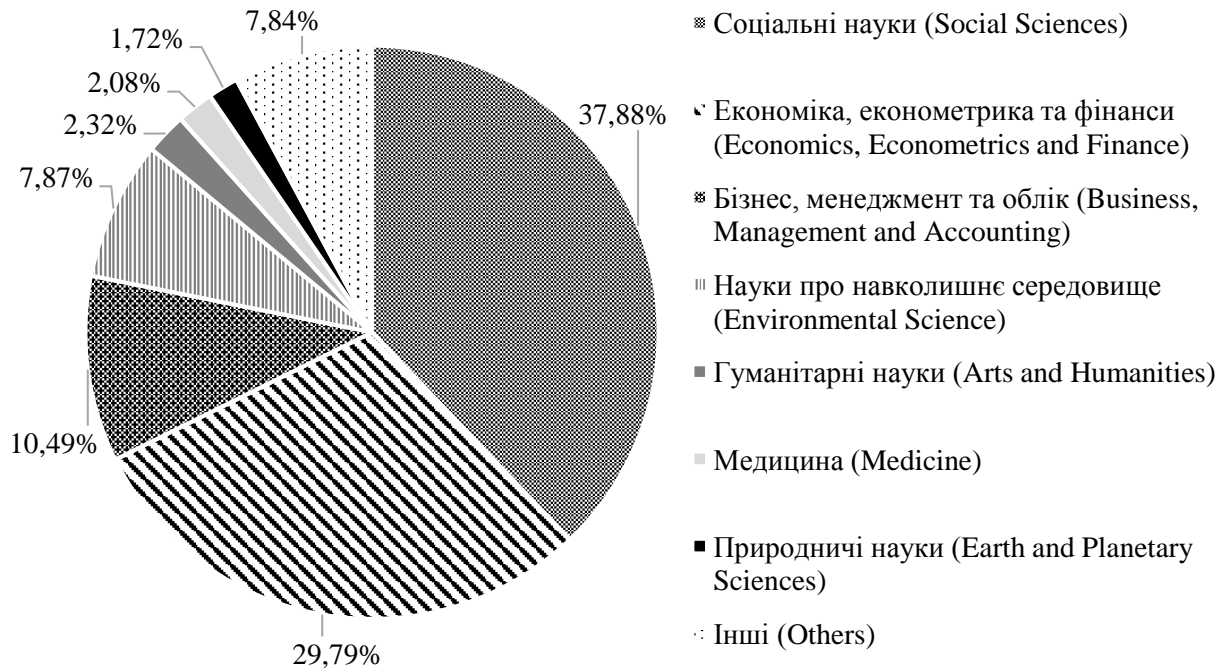

Рисунок 1.13 – Структура галузевої приналежності наукових публікацій з питань фінансової децентралізації, проіндексованих у наукометричній базі Scopus за 1990-2019 рр. (побудовано за даними [102])

Зокрема, за представленими вище аналітичними даними можна відзначити, що превалююча частина наукових публікацій з визначеної проблематики здійснена у галузі соціальних наук (37,88 %), практично така ж кількість емпіричних досліджень реалізована у сфері економіки, економетрики та фінансів (29,79 %). Разом з тим, вагома частка публікацій з релевантної тематики стосуються бізнесу, менеджменту та обліку (10,49 %), а також стану навколишнього природного середовища (7,87 %). Варто також зазначити, що на решту сфер припадає не більше 14 % досліджень,

опублікованих та проіндексованих у наукометричній базі Scopus за релевантною тематикою протягом 1990-2019 рр.

Таким чином, за результатами бібліометричного, компаративного та трендового аналізу виявлено, що дослідження з питань фінансової децентралізації, бюджетної транспарентності та забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів займають чільне місце у системі фінансово-економічних досліджень, науковий та користувачський інтерес до яких особливо інтенсифікується протягом останніх десяти років, при цьому спостерігається конвергенція трендів їх популярності, що засвідчує той факт, що на сучасному етапі розвитку економічних відносин одним із основних пріоритетів реалізації фінансової складової реформи децентралізації у країнах світу є саме формування незалежних та фінансово самодостатніх субнаціональних утворень, що наділені як широким колом видаткових повноважень, так і закріпленим за ними відповідними джерелами їх фінансування, тобто які є фінансово самодостатніми. Разом з тим, в сучасних умовах забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів є неможливим без високого рівня оприлюднення інформації, прозорості та підзвітності, оскільки економічна система будь-якої території може функціонувати ефективно лише в умовах, коли як домогосподарства, так суб'єкти господарювання мають високий рівень довіри та лояльності до органів місцевого самоврядування, а також інтерес та особисту зацікавленість у вирішенні питань місцевого значення, чого неможливо досягти без високого рівня прозорості бюджетного процесу та відносин, що виникають при цьому.

Разом з тим, підсумовуючи даний блок дослідження, можна відмітити, що дослідження питань фінансової децентралізації, а також ролі процесів забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів у ньому не є статичними, тобто піддаються трансформації з плином часу. Зокрема, якщо на початкових стадіях зародження наукового інтересу до цієї проблематики, основний акцент було здійснено саме на формалізації взаємозв'язків між фінансової та адміністративною складовими реформи децентралізації з

визначенням необхідних для її проведення інституціональних перетворень, а також адміністративно-політичних наслідків цього процесу, то згодом поступово визначена проблематика почала набувати дедалі ширшої перспективи, охоплюючи роль фінансової децентралізації у забезпеченні розвитку фінансової системи, міжбюджетних відносин та якості бюджетування. Разом з тим, на сучасному етапі розвитку дослідження з питань фінансової децентралізації виходять за межі традиційного спектру, зокрема, дедалі більшої популярності набувають теоретичні та емпіричні пошуки щодо формалізації її впливу на екологічну стійкість та забезпечення сталого розвитку територіальної громади в цілому.

Крім того, за результатами проведеного аналізу не було виявлено чіткої закономірності між інтенсифікацією науково чи користувачького інтересу до досліджень з питань фінансової децентралізації та проблематики забезпечення питань фінансової самодостатності місцевих бюджетів напередодні або ж з кількарічним лагом перед практичної імплементацією цієї реформи у певній країні. Натомість встановлено, що історично підвищений фокус цікавості дослідників до визначних аспектів було зафіксовано у більш економічно розвинутих країнах, а лише з часом відбулася дисемінація цього наукового інтересу в країни з менш динамічними та прогресивними темпами економічного зростання та соціального забезпечення. Таким чином, можна зауважити, що фінансова децентралізація може вважатися прерогативою та одночасно передумовою забезпечення позитивної макроекономічної динаміки.

Підсумовуючи зазначено, відмітимо, що проведений аналіз дозволив більш комплексно та ґрунтовно у формалізованому за рядом важливих параметрів (контекстуальний, еволюційний, просторовий тощо) здійснити узагальнення теоретичних аспектів реалізації реформи фінансової децентралізації та ролі забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів у цьому, що формує основу для подальших емпіричних пошуків у цьому напрямку.

1.3 Декомпозиційний аналіз змістовних аспектів фінансової самодостатності місцевих бюджетів

Таким чином, за результатами бібліометричного, трендового та компаративного аналізу досліджень з питань фінансової децентралізації було підтверджено, що у науковому, практичному та користувацькому контексті реформа фінансової децентралізації тісно пов'язана з питаннями забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів. Однак, поняття фінансової самодостатності місцевих бюджетів є доволі комплексним, а тому дослідники та практики у сфері публічних фінансів часто трактують його з різних проєкцій, що обумовлює появу низки споріднених понять, які можуть наділятися незначними специфічними рисами чи навпаки невиправдано ототожнюватися, що обумовлює виникнення термінологічної плутанини та плюралізму у підходах до трактування одних і тих же категорій.

Зокрема, серед вітчизняних теоретиків та практиків зустрічаються такі близькі за своїм контекстуальними наповнення поняття як фінансова самодостатність, фінансова (фіскальна) автономія, фінансова незалежність субнаціональних утворень та місцевих бюджетів, змістовні детермінанти яких перетинаються та ототожнюються. Такий плюралізм дефініцій створює передумови для термінологічної невідповідності та, як наслідок, обумовлює ускладнення процесу оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів. Враховуючи зазначене, актуальності набуває узагальнення існуючих змістовних аспектів цих понять, їх декомпозиція, а також виділення на основі проведеного аналізу більш точного та науково обґрунтованого її визначення.

Перш за все, варто наголосити на тому, що автентичний англomовний термін «fiscal autonomy», який було використано як основний аналог при проведенні трендового та компаративного аналізу, реалізованих у попередньому пункті дисертаційної роботи, має у вітчизняній практиці

декілька перекладів, серед яких дослідники найчастіше використовують наступні: «фіскальна / фінансова автономія», «фіскальна / фінансова незалежність», «фіскальна / фінансова самодостатність», що обумовлює необхідність більш глибокого теоретичного пошуку у даному напрямку з метою адаптації змісту автентичного поняття до вітчизняних реалій.

У даному контексті, перш за все, доцільно відмовитися від прикметника «фіскальний» на користь «фінансовий». Логіка такого кроку обумовлена наступним: у західній практиці прикметник «fiscal» більшою мірою асоціюється з фіскально-бюджетною політикою, тоді як у вітчизняній практиці «фіскальний» вживається у вужчому розумінні, переважно для характеристики відносин, що стосуються податкових аспектів. Враховуючи зазначене, більш доцільно використовувати прикметник «фінансовий», адже він характеризується значно вищим рівнем комплексності, що цілком відповідає історичним передумовам вітчизняних реалій. Таким чином, у рамках даного дослідження увагу буде сфокусовано на декомпозиційному аналізі змісту саме фінансових, а не фіскальних категорій.

Отже, переходячи до безпосереднього аналізу змістовних характеристик таких понять як «фінансова незалежність», «фінансова автономія» та «фінансова самодостатність» у контексті формування місцевих бюджетів, розпочнемо з першого з трьох наведених вище категорій, узагальнення існуючих у вітчизняній практиці підходів до трактування змісту якої представлено у табл. А.2 додатку А. Так, ознайомлення з приведеними вітчизняними науковцями дефініцій дозволяє стверджувати, що досліджуване поняття не характеризується значним ступенем термінологічної невизначеності та варіативності наукових підходів, оскільки його змістовні аспекти визначено Бюджетним кодексом України [146] та Міністерством фінансів України [177]. У даному контексті варто зазначити, що фінансова незалежність місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування передбачає:

– самостійність органів місцевого самоврядування у відносинах з органами влади вищого рівня та іншими органами місцевого самоврядування у вирішенні питань фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку відповідної території, що не суперечить нормам чинного законодавства;

– самостійність органів місцевого самоврядування у формуванні та затвердженні місцевих бюджетів, а також використанні бюджетних коштів на засадах, що не суперечить нормам чинного законодавства;

– збалансованість між обсягом фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування та масштабом повноважень (завдань, функцій), реалізацію яких покладено на них чинним законодавством.

Враховуючи вищевикладене, стає очевидним, що фінансова незалежність, з одного боку, передбачає невтручання органів влади вищого та паралельного рівнів ієрархії у вирішення фінансових питань на рівні конкретної адміністративно-територіальної одиниці, але з іншого боку, неможлива без збалансованого розподілу завдань та функцій між рівнями бюджетної системи. Таким чином, невід’ємною передумовою фінансової незалежності органів місцевого самоврядування та місцевих бюджетів відповідно є ефективна адміністративна децентралізація, що на подальших етапах вже передбачає виважену децентралізацію витрат та доходів.

У свою чергу, поняття «фінансова автономія» місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування, визначення якого наведені у табл. А.3 додатку А, доволі подібне за своїми змістовними маркерами до попереднього, проте має також і свої специфічні особливості, що обумовлює певну диференціацію цих визначень, яка дозволяє виділити певні групи.

Так, одна група дослідників [173, 195, 212] розглядає фінансову автономію виключно у системі бюджетних відносин, наголошуючи на тому, що органи місцевого самоврядування функціонують як автономні одиниці, що не залежать від бюджетів вищого рівня та самостійно і на власний розсуд приймають рішення про напрямки витрачання бюджетних коштів.

Європейська хартія місцевого самоврядування [156] та колектив авторів (Кашубіна Ю. Б. і Царенко А. Я.) [162] визначають фінансову автономію місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування більш комплексно. Зокрема, у рамках даного підходу має значення не лише відсутність тиску на процес прийняття рішень про формування та витрачання бюджетних коштів з боку інших органів влади, а й необхідність збалансування доходної та видаткової частин місцевого бюджету. Таким чином, даний підхід до трактування аналізованого поняття практично аналогічний підходу до визначення фінансової незалежності місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування.

Разом з тим, справедливо зауважити, що Чікіта І. [216] надає найбільш комплексне визначення аналізованого поняття, наголошуючи не лише на незалежності органів місцевого самоврядування при прийнятті фінансових рішень та необхідності збалансування реальних доходів місцевих бюджетів з обсягом видаткових повноважень, переданих на рівень конкретної адміністративно-територіальної одиниці, але і апелює до того, що головною метою цього процесу є задоволення інтересів та потреб жителів відповідної територіальної громади.

Таким чином, декомпозиція наукових підходів до трактування поняття «фінансова автономія» місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування утворює своєрідну оптимізаційну піраміду, де базовою передумовою виступає автономія у системі міжбюджетних відносин, після забезпечення якої виникає необхідність збалансування процесу формування фінансового забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування з обсягом переданих на локальний рівень видаткових повноважень, а на вершині знаходиться глобальна стратегічна ціль – задоволення інтересів та потреб жителів відповідної територіальної громади. При чому у процесі забезпечення фінансової автономії перехід від до кожного наступного рівня піраміди має відбуватися поступово, що дозволить у результаті сформувати фінансово самодостатні територіальні громади.

Таким чином, порівняння підходів до трактування «фінансової автономії» та «фінансової незалежності» місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування дозволило ідентифікувати подібні змістовні аспекти. Однак, враховуючи існування різних підходів до характеристики фінансової автономії, що варіюються залежно від рівня їх комплексності, можна відзначити, що саме це поняття є більш вузьким. Натомість, «фінансова незалежність» місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування практично не відрізняється за змістом від трактування «фінансової автономії» за комплексним підходом, тобто досягнення вершини піраміди фінансової автономії засвічує фінансову незалежність місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування.

Разом з тим, у контексті даного дослідження варто також проаналізувати підходи до розуміння змісту поняття «фінансова самодостатність» місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування. Так, Брежнєва-Єрмоленко О. В. [144, 145] трактує фінансову самодостатність регіону через призму співвідношення фінансового забезпечення регіону та елементів його потенціалу, а саме: бюджетного, інвестиційного, нагромаджувального, тобто чим ближчим є фактичне значення відповідної складової до його потенціального рівня, тим більш фінансово самодостатнім є регіон. З одного боку, такий підхід є доволі комплексним, оскільки враховує не лише бюджетну складову, а й інші елементи (інвестиційну та нагромаджувальну спроможність суб'єктів економічних відносин, що є резидентами відповідної адміністративно-територіальної одиниці), котрі формують фінансову базу конкретної території. Разом з тим, таке авторське бачення не позбавлене певних недоліків. Так, дещо знижує цінність авторського підходу його абстрактність, оскільки доволі складно кількісно формалізувати рівень фінансового потенціалу регіону та його складових, а відтак не менш складним процесом є оцінювання розриву між фактичним та потенційним значенням конкретного елемента. Враховуючи зазначене, даний підхід не можна вважати оптимальним.

У свою чергу, Єгоричева С. та Лахижа М. [157, 169] дещо змінюють акценти, порівняно з попереднім підходом. Так, автори, зокрема, наголошують, що передумовою фінансової самодостатності територіальної громади є максимізація обсягів фінансування як власних, так і делегованих повноважень відповідних органів місцевого самоврядування на засадах оптимального використання фінансових ресурсів, а також максимально повного залучення до цього процесу потенціалу території. Таким чином, дослідники акцентують увагу на декількох ключових аспектах, а саме:

- необхідність повного покриття видаткових повноважень органів місцевого самоврядування;
- їх покриття не повинно мати стихійний чи хаотичний характер, а базуватися на оптимізації використання доступних фінансових ресурсів;
- досягнення фінансової самодостатності неможливе без використання потенційних можливостей територіальної громади.

Схожий підхід до розуміння фінансової самодостатності території приведений у роботі Осадчук С. В. [188]. Однак, у даному випадку автор залишає поза увагою необхідність максимізації використання потенційних можливостей території, а концентрує увагу виключно на фінансових аспектах, зокрема на необхідності фінансування потреб членів територіальної громади за рахунок ефективного управління наявними фінансовими ресурсами, проте не лише тими, що зосереджені у місцевому бюджеті, а й коштами комунальних підприємств та позиковими ресурсами.

У свою чергу, Люта О. В., Пігуль Н. Г. [172] та Проценко Ю. М. [206] зазначають, що фінансово самодостатня територіальна громада – це «територіальна громада, що має визначену територію, розвинену соціальну інфраструктуру, необхідний кадровий потенціал, матеріальні та фінансові ресурси, достатні для вирішення питань місцевого значення в інтересах жителів громади, виконання власних та делегованих повноважень місцевими органами влади». Таким чином, авторський підхід є доволі комплексним і враховує низку параметрів, визначених попередніми групами дослідників.

Зокрема, автори відмічають як чисто фінансові аспекти (необхідність фінансування видаткових повноважень, обумовлених потребами жителів територіальної громади, для чого потрібно акумулювати достатній обсяг фінансових ресурсів), так і загальноекономічні (розвиток інфраструктури та кадрового потенціалу тощо). Отже, як висновок можна відмітити, що дана група дослідників наголошує на неможливості забезпечення фінансової самодостатності територіальної громади без збалансованого економічного, соціального та інституційного розвитку відповідної території.

Підсумовуючи блок розгляду теоретичних засад ідентифікації змісту поняття «фінансова самодостатність», варто зауважити, що у контексті теоретичного аналізу існуючих дефініцій було проаналізовано як поняття, що стосуються органів місцевого самоврядування, адміністративно-територіальних утворень, так і місцевих бюджетів, проте, приймаючи до уваги той факт, що особливий інтерес у розрізі даного блоку аналізу представляє саме фінансова самодостатність місцевих бюджетів, більш раціональним видається сфокусувати увагу лише на фінансових параметрах, не враховуючи при цьому загальноекономічні орієнтири. Обґрунтованість такого підходу також можна підтвердити і тим, що розвиток інфраструктури, кадрового забезпечення тощо є лише напрямками витрачання фінансових ресурсів, акумульованих у відповідному місцевому бюджеті. Таким чином, фінансова самодостатність місцевих бюджетів передбачає, що у довгостроковій перспективі буде досягнуто високого рівня розвитку інфраструктури, економічного зростання та добробуту населення, адже кошти місцевих бюджетів будуть використовуватися з урахуванням цих цільових пріоритетів.

Таким чином, за результатами проведеного декомпозиційного аналізу з'ясовано, що найбільш вузьким з трьох представлених понять є фінансова автономія, забезпечення якої виступає основним цільовим таргетом забезпечення процесу фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. У свою чергу, фінансова самодостатність місцевих бюджетів

є найбільш комплексним, проте і найменш змістовно формалізованим поняттям з трьох.

Окрім аналізу власне дефініцій, варто також проаналізувати принципи, на яких має з позиції науковців будуватися процес забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

Так, Люта О. В. та Пігуль Н. Г. [196, 172] пов'язують принципи забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів з принципами, на яких будується самостійність органів місцевого самоврядування. Зокрема, дослідники наголошують на важливості таких аспектів як:

- підзвітність, відкритість та транспарентність діяльності органів місцевого самоврядування;
- активне залучення членів територіальної громади до вирішення питань локального значення;
- конвергенція та збалансування інтересів держави та органів місцевого самоврядування;
- правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність органів місцевого самоврядування, що має базуватися на засадах, котрі не суперечать вимогами чинного законодавства;
- автономія органів місцевого самоврядування у вирішенні питань, що належать до їх компетенції, відсутність зовнішнього тиску у їх діяльність та ін.

У загальних рисах представлені вище принципи дублюються з принципами побудови бюджетної системи, визначеними ст. 7 Бюджетного кодексу України [146], проте вітчизняне законодавство також апелює до необхідності максимального наближення постачання послуг до їх кінцевого реципієнта, справедливого та неупередженого розподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи, використання яких повинно бути орієнтовано на максимальну віддачу та результативність, відсутності відповідальності одного з рівнів бюджетної системи за зобов'язаннями іншого тощо.

У свою чергу, Бабінова О. [143] зауважує, що попри важливість побудови як адміністративно-управлінської, так і фінансово-бюджетної системи територіальної громади на базових принципах, що визначені вітчизняним бюджетним законодавством з урахуванням вимог Європейської хартії місцевого самоврядування [156], на сьогоднішній день не всі з них практично реалізовані в Україні. Зокрема, автор відмічає, що найбільш проблемним для вітчизняних органів місцевого самоврядування є принципи організаційної, правової та фінансової самостійності муніципалітетів.

У даному контексті варто зауважити, що в умовах реалізації реформи фінансової децентралізації в нашій державі безперечно було досягнуто певних позитивних результатів, які дозволили розширити і фінансові можливості щодо формування доходної частини бюджету об'єднаних територіальних громад, і змінити механізм їх взаємодії з центральною ланкою органів виконавчої влади, але навіть у цих умовах органи місцевого самоврядування мають доволі обмежені повноваження щодо самостійного та автономного визначення джерел наповнення місцевих бюджетів, щодо встановлення чи скасування місцевих податків і зборів, щодо здійснення видаткових повноважень за тими напрямками та статтями, які відповідають реальним та нагальним потребам розвитку територіальної громади, а не делеговані на місцевий рівень з вищого. Крім того, попри успішність реалізації фінансової складової реформи, яка знаходить своє відображення у поліпшенні рядку кількісних та якісних показників ефективності функціонування системи місцевих фінансів, багато з них відображають прогрес лише де-юре, тоді як де-факто низка хронічних проблем залишаються все ще не вирішеними. Насамперед, подальшого реформування вимагають механізми збалансування темпів децентралізації доходів та витрат, забезпечення реальної фінансової та податкової автономії органів місцевого самоврядування, оптимізація системи фінансового вирівнювання з метою її перетворення не лише на номінальний інструмент зменшення горизонтальних та вертикальних фіскальних

дисбалансів, а на реальний механізм згладжування диференціації регіонального розвитку.

Продовжуючи даний вектор наукових пошуків, Осадчук С. В. [188] відмічає, що місцеві бюджети з позиції автора є фінансово самодостатніми у тому випадку, якщо базуються на наступних принципах:

- відповідність, паритетність та збалансованість обсягів власних та закріплених джерел формування доходів місцевих бюджетів;
- розвиток виробничої системи регіону, що дозволить певною мірою забезпечити як його внутрішні потреби у товарах та послугах, так і сформувати необхідні передумови для зростання податкових надходжень, добробуту населення, інвестиційної привабливості адміністративно-територіальної одиниці;
- відкритість економічної системи територіальної громади для інвесторів, що виступає важливою передумовою інтенсифікації процесів розширеного відтворення, технічного переоснащення та інноваційного розвитку існуючих у регіоні виробництва та інфраструктури, асиміляції кращих закордонних практик та передового іноземного досвіду тощо.

Таким чином, автор зауважує, що фінансова самодостатність відповідного місцевого бюджету формується не лише під дією ендегенних, а й екзогенних факторів, а також значно детермінована привабливістю економічного середовища адміністративно-територіальної одиниці у контексті залучення та освоєння іноземних інвестицій.

Разом з тим, визначаючи передумови та принципи забезпечення фінансової самодостатності територіальної громади Проценко Ю. М. [206] наголошує на наступних принципових аспектах:

- сприятлива демографічна ситуація, що характеризується позитивною динамікою природного та механічного приросту населення;
- високий рівень розвитку кадрового потенціалу;
- розвиток муніципальної інфраструктури;

- формування сприятливого інвестиційного клімату адміністративно-територіальної одиниці;
- незалежність органів місцевого самоврядування у вирішенні питань муніципального значення;
- спроможність забезпечити високий рівень фінансування суспільних послуг для кожного жителя територіальної громади;
- партисипативність жителів громади у питаннях формування бюджету території, планування векторів її соціально-економічного розвитку та ін.

Отже, за результатами блоку аналізу, спрямованого на формалізацію базових принципів забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів можна відзначити, що такі відносини, перш за все, мають базуватися не на номінальній, а на реальній самостійності органів місцевого самоврядування у вирішенні фінансово-бюджетних питань як у контексті формування доходної бази їх функціонування, так і у межах видаткових повноважень, при цьому повинен забезпечуватися певний паритет між темпами децентралізації доходів та видатків, обсягами власних та делегованих видаткових повноважень, власними та розподіленими з бюджетів вищого рівня фінансовими ресурсами. Разом з тим, є менш важливим з позиції дослідників є формування фінансового базису для забезпечення високого рівня соціального забезпечення членів територіальної громади, що обумовлено адекватністю за кількісними та якісними критеріями фінансування суспільних послуг на одного жителя територіальної громади. Крім того, позитивно на стан фінансово-бюджетного розвитку територіальної громади впливає дотримання органами місцевого самоврядування гласності, підзвітності та прозорості, а також активного залучення жителів територіальної громади до процесів визначення стратегічних та оперативних соціально-економічних пріоритетів їх розвитку, процесів формування місцевого бюджету та напрямків витрачання їх коштів.

У контексті формалізації загальноєкономічних принципів забезпечення фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування та місцевих бюджетів науковці наголошують, що бюджетна, фінансова та економічна система адміністративно-територіального утворення повинна бути відкритою та привабливою для зовнішнього інвестора, оскільки це виступає передумовою якісних трансформацій у різних сферах народногосподарського комплексу відповідної території. Крім того, релевантних у даному контексті є стимулювання позитивних демографічних зрушень та забезпечення високого рівня людського розвитку.

Враховуючи виявлені позитивні та негативні риси існуючих підходів до формалізації змістовних аспектів досліджуваних понять, декомпозиції між ними, а також узагальнення та систематизації базових принципів забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, у межах даного дослідження її запропоновано визначати як сформовану на засадах сталості, незалежності, поступальності та транспарентності спроможність органів місцевого самоврядування здійснювати в повному обсязі фінансування видаткових повноважень (з урахуванням якісних та кількісних параметрів надання суспільних послуг на одного мешканця територіальної громади) за рахунок акумульованих у місцевому бюджеті фінансових ресурсів.

Принцип сталості при цьому розуміється як спрямованість фінансової самодостатності місцевих бюджетів на забезпечення сталого розвитку територіальної громади, тобто процеси планування, формування та використання коштів місцевих бюджетів мають здійснюватися у розрізі стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці, визначених на засадах партисипативної участі членів територіальної громади у процесі їх формалізації.

Принцип незалежності у контексті забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів передбачає нарощування фіскального потенціалу місцевих бюджетів щодо акумулювання додаткових фінансових ресурсів з одночасним скороченням їх залежності від міжбюджетних

трансфертів. Цей процес є доволі комплексним та базується на низці передумов, зокрема, незалежності у контексті забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, окрім вищенаведеного, передбачає

- збалансованість між фінансовою базою формування місцевих бюджетів та власними і делегованими повноваженнями органів місцевого самоврядування, з паралельним розширенням автономії муніципалітетів у контексті витрачання фінансових ресурсів;

- розширення податкової автономії органів місцевого самоврядування, що передбачає не лише їх можливість щодо встановлення ставок місцевих податків і зборів у межах максимально граничних, визначених Податковим кодексом України, а надання ширшого спектру автономії з можливістю запровадження нових фіскальних інструментів та визначення ставок без існуючих на сучасному етапі розвитку фіскально-бюджетних відносин обмежень.

Таким чином, принцип незалежності у контексті забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів апелює до необхідності нівелювання ряду обмежувальних механізмів, що історично сформувалися в нашій країні у контексті формування та використання бюджетних ресурсів субнаціональних утворень, їх автономії у прийнятті фінансових рішень з питань локального значення, що, разом з тим, також передбачає і відповідальність за ефективність та результативність витрачання бюджетних коштів. Фактично органи місцевого самоврядування, з одного боку, звільняються від будь-якого тиску та обмежень з боку органів влади вищого рівня ієрархії і є значною мірою підзвітними та підконтрольними перед жителями територіальної громади, а з іншого боку, супроводжується і додатковою відповідальністю, що покликано усунути історично сформовані після здобуття незалежності України стимули органів місцевого самоврядування ухилятися від виваженої фінансової роботи на місцях через існування задовільного компенсаторного механізму за рахунок коштів державного бюджету.

Принцип поступальності у контексті забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів передбачає пріоритетність фінансування стратегічних соціально-економічних проєктів над поточними. Даний принцип, зокрема, апелює, що при використанні коштів місцевого бюджету органи місцевого самоврядування повинні враховувати економічну ефективність та віддачу від їх використання, тобто бюджетні ресурси не повинні повністю витрачатися на фінансування поточних потреб жителів територіальної громади, а спрямовуватися, у тому числі, на фінансування інвестиційних проєктів стратегічного значення, що дозволяють сприяти розвитку муніципальної інфраструктури, згенерувати додатковий дохід та створити у перспективі стабільну фінансову базу розвитку територіальної громади.

Разом з тим, принцип транспарентності у контексті забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів передбачає максимальну відкритість органів місцевого самоврядування як безпосередньо у процесі планування, формування та використання коштів місцевого бюджету, так і при формалізації стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку. Зокрема, у даному напрямку органи муніципальної влади повинні публікувати на офіційному сайті всю необхідну звітно-планову документацію у ході реалізації бюджетного процесу. Разом з тим, органи місцевого самоврядування мають створити усі необхідні передумови для налагодження конструктивного діалогу між представниками муніципальної гілки влади та жителями відповідної територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення. Забезпечення бюджетної транспарентності у процесі посилення фінансової самодостатності місцевих бюджетів має важливе значення, що підтверджено як результатами трендового і компаративного аналізу, представленого у попередньому пункті дисертації, так і емпіричними дослідженнями. Важливість бюджетної транспарентності можна пояснити тим, що публічність, прозорість та підзвітність органів місцевого самоврядування дозволяє створити сприятливу базу для продуктивної співпраці між органами місцевого самоврядування та членами територіальної громади.

Отже, запропонований підхід до визначення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, передбачає ряд уточнень, а саме:

- врахування як доходної, так і видаткової складових процесу забезпечення нормального функціонування територіальної громади;
- акцент на необхідності формалізації нормативу надання суспільних послуг на одного жителя як за кількісними, так і за якісними критеріями, що дозволить розширити автономію та відповідальність органів місцевого самоврядування за витрачання бюджетних коштів;
- формування доходної частини місцевого бюджету з урахуванням принципів сталості, незалежності, поступальності та транспарентності означає розширення на місцевому рівні можливостей акумулювання фінансових ресурсів (визначення переліку та ставок місцевих податків і зборів тощо), а також превалювання у їх структурі власних фінансових ресурсів з мінімізацією залежності від міжбюджетних трансфертів;
- формалізація взаємозв'язку між фінансовою самодостатністю місцевих бюджетів та сталим розвитком територіальної громади.

Таким чином, визначені аспекти дозволять поглибити теоретичне розуміння поняття «фінансова самодостатність місцевих бюджетів», а також врахувати принципи та провідні підходи розвитку фінансової науки та фіскально-бюджетної практики у процесі ідентифікації її змістовних детермінант.

В цілому за результатами проведеного дослідження встановлено, що західне поняття «fiscal autonomy» у вітчизняній практиці має декілька україномовних аналогів, серед яких «фінансова автономія», «фінансова незалежність» та «фінансова самодостатність» місцевих бюджетів, які мають як низку спільних контекстуальних маркерів, так і характеризуються певними відмінностями. Зокрема, за результатами декомпозиційного аналізу встановлено, що зв'язок між проаналізованими дефініціями можна представити наступним чином у порядку зростання широти їх змістовного

наповнення: «фінансова автономія → фінансова незалежність → фінансова самодостатність місцевих бюджетів».

Так, поняття «фінансова автономія» органів місцевого самоврядування / місцевих бюджетів розглядається дослідниками з позиції різних підходів, проте у загальних рисах передбачає самостійність у прийнятті рішень щодо формування та використання коштів місцевих бюджетів.

Разом з тим, поняття «фінансова незалежність» органів місцевого самоврядування / місцевих бюджетів передбачає не лише самостійність прийняття рішень у контексті реалізації бюджетної політики на локальному рівні, а й збалансованість обсягів акумульованих доходів місцевих бюджетів з покладеними на органи місцевого самоврядування видатковими повноваженнями.

У свою чергу, найбільш комплексним є поняття «фінансова самодостатність» органів місцевого самоврядування / місцевих бюджетів, що враховує усі вищенаведені аспекти, але й формалізує взаємозв'язок процесів формування та використання бюджетних коштів з питаннями забезпечення цілей соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці.

Крім того, у контексті узагальнення результатів даного блоку дослідження, що забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів передбачає побудову цих відносин на принципах гласності, публічності, підзвітності та прозорості, незалежності одного рівня бюджетної системи від інших, орієнтацію на досягнення цільових показників ефективності та результативності, відкритості економічної системи субнаціонального для закордонних інвесторів, врахування стратегічних пріоритетів розвитку територіальної громади як на етапі планування, так і використання коштів місцевих бюджетів.

Разом з тим, у контексті формалізації авторського трактування змістовних детермінант фінансової самодостатності місцевих бюджетів обґрунтовано, що ці взаємовідносини, перш за все, повинні будуватися на

засадах сталості, незалежності, поступальності та транспарентності, оскільки саме ці принципи мають найбільш важливе значення на сучасному етапі розвитку національної економіки та в умовах реалізації реформи фінансової децентралізації в Україні. Зокрема, вважаємо, що побудова фіскально-бюджетних відносин відповідної адміністративно-територіальної одиниці на цих засадах дозволить перетворити органи місцевого самоврядування на самодостатніх та повноправних учасників бюджетного процесу, а їх місцеві бюджети – на дійсно надійну фінансову базу їх функціонування, що дозволить не лише досягнути виконання оперативних завдань, покладених на органи місцевого самоврядування, а й забезпечити їх сталий соціально-економічний розвиток.

Висновки до розділу 1

1. Аналіз ключових показників ефективності розвитку системи місцевих фінансів в Україні за 2008–2019 рр. засвідчив, що перехід до активної стадії реформи фінансової децентралізації сприяв позитивним зрушенням, а саме: зростання доходної частини місцевих бюджетів, збільшення фіскального потенціалу місцевих податків і зборів (питома вага місцевих податків за період зросла з 1,21 % до 27,20 %), помітна децентралізація доходів (концентрація доходів місцевих у доходах зведеного бюджету в середньому щорічно збільшувалася на 1,6 %, в середньому за період значення цього параметра для України становило 22–23 %), збільшення витратків місцевих бюджетів на економічну діяльність (зростання за період з 4 % до 15 %) та ін.. Разом з тим, ряд важливих проблем все ще залишаються невирішеними, серед яких: розбалансованість темпів децентралізації доходів і витрат (на сьогоднішній день існує майже двократний розрив між рівнем децентралізації доходів та

витрат, при чому цей дисбаланс з кожним роком посилюється), відносно висока залежність місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів (питома вага офіційних трансфертів у доходах МБ за період досягла максимального значення у 2015 р. – 59,08 %, а мінімального – 46,44 % – у 2019 р.), низький рівень податкової автономії (органи місцевого самоврядування мають право лише визначати перелік податкових пільг у розрізі місцевих податків і зборів, а також визначати їх ставки у межах максимально граничних, встановлених Податкових кодексом України, проте такий стан справ не свідчить про існування реального впливу субнаціональних урядів на зміну податкових відносин у регіоні). Усе вищенаведене обґрунтовує необхідність подальшої якісної трансформації системи місцевих фінансів в Україні.

2. Компаративний аналіз за допомогою інструментарію Google Books Ngram Viewer засвідчив, що в найбільшій мірі змісту фінансової самодостатності відповідає англomовний термін «fiscal autonomy», а змісту фінансової децентралізації – «fiscal decentralization». З метою дослідження взаємозв'язків цих понять сформовано вибірку із 2096 наукових публікацій, проіндексованих наукометричною базою Scopus за 1990–2019 рр. Виявлено дві протилежні тенденції: перманентне зростання інтересу науковців та помірне скорочення цікавості користувачів мережі Інтернет до питань, пов'язаних з фінансовою децентралізацією, бюджетною транспарентністю та фінансовою самодостатністю місцевих бюджетів. До 2010 р. спостерігалось помітне домінування інтересу до реформи фінансової децентралізації, з 2011–2012 рр. почав формуватися тренд щодо рівнозначної зацікавленості в усіх трьох аналізованих тематиках, з 2018 р. інтерес до проблеми фінансової самодостатності місцевих бюджетів почав превалювати над іншими. За 2005–2019 рр. виявлено три критичні біфуркаційні піки зростання пошукових запитів у Google, що збігаються з періодами істотних регуляторних змін у цій сфері на наднаціональному рівні.

3. У межах змістовно-контекстуального блоку бібліометричного аналізу встановлено, що більшість досліджень у сфері фінансової децентралізації сфокусовані на виявленні її зв'язків з проблемами сталого та регіонального розвитку, ефективності сфери охорони здоров'я, інституціонально-політичного середовища, фінансової системи, міжбюджетних відносин, виконання державою своєї соціальної функції. Кластери досліджень щодо адміністративно-інституціональної складової фінансової децентралізації та соціальної ролі держави суттєво перетинаються. Також тісно пов'язані наукові доробки щодо впливу фінансової децентралізації на розвиток фінансової системи та міжбюджетних відносин. У той же час, напрацювання з питань фінансової децентралізації у сфері охорони здоров'я реалізуються відокремлено від вищезазначених. Домінуючими ключовими словами у 2096 досліджуваних статтях є поняття «фінансова децентралізація», «фіскальна політика», «публічні фінанси», «економічне зростання».

4. У еволюційно-часовому вимірі визначено чотири найбільш значущі етапи у розвитку теорії фінансової децентралізації та основні акценти у наукових розробках на кожному з них. Загалом за 2005–2019 рр. сформувався такий еволюційний ланцюг питань, що розглядалися у тісному зв'язку з фінансовою децентралізацією: «інституціонально-адміністративні перетворення → реформа системи охорони здоров'я → зміни у фіскально-бюджетній політиці → екологічна стійкість, сталий розвиток». Виділено шість етапів, упродовж яких дослідження з питань фінансової децентралізації набували особливої інтенсивності у різних країнах. Як засвідчив аналіз, з 2005 р. по 2010 р. найбільш високою була публікаційна активність вчених з індустриальних високорозвинутих країн (з найвищим показником ВВП на душу населення), тоді як починаючи з 2011 р. до складу активних дослідників почали додаватися представники країн з помітно нижчим рівнем економічного розвитку.

5. Просторова кластеризація дозволила виділити шість груп країн, представники яких є співавторами наукових досліджень з проблематики фінансової децентралізації, причому більшість кластерів об'єднують територіально близькі країни і лише один виявився міжконтинентальним. Країнами-флагманами у цій сфері є США, Великобританія, Китай та Німеччина. Автори найбільшої кількості наукових праць з питань фінансової децентралізації за афіліацією належать до Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Університету Джорджії, Університету Вашингтона, Національного університету Сінгапура та ін. Аналіз співцитувань у наукових публікаціях, що проіндексовані базою даних Scopus у 1990–2019 рр., дозволив виділити п'ять найбільш потужних дослідницьких шкіл (причому всі вони є міжнародними та міждисциплінарними), а також їх лідерів – учених з найбільш ґрунтовним науковим доробком з питань фінансової децентралізації.

6. Проведений аналіз підтвердив, що одним з базових таргетів реформи фінансової децентралізації є забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, яку запропоновано визначати як сформовану на засадах сталості, незалежності, поступальності та транспарентності спроможність органів місцевого самоврядування здійснювати в повному обсязі фінансування видаткових повноважень (з урахуванням якісних та кількісних параметрів надання суспільних послуг на одного мешканця територіальної громади) за рахунок акумульованих у місцевих бюджетах фінансових ресурсів. Принцип сталості при цьому розуміється як спрямованість фінансової самодостатності місцевих бюджетів на забезпечення сталого розвитку територіальної громади; незалежності – як нарощування фіскального потенціалу місцевих бюджетів щодо акумулювання додаткових фінансових ресурсів з одночасним скороченням їх залежності від міжбюджетних трансфертів, поступальності – як пріоритетність фінансування стратегічних соціально-економічних проєктів над поточними, а транспарентності – як відкритість органів місцевого самоврядування та їх підзвітність перед

жителями територіальної громади як на етапі планування, так і формування та звітування за результатами виконання місцевих бюджетів, так і у контексті формалізації стратегічних цілей розвитку територіальної громади, а також створення усіх необхідних передумов для побудови фіскально-бюджетних відносин між субнаціональними урядами та економічними суб'єктами відповідної території на засадах партисипативності.

Основні положення першого розділу дисертаційної роботи опубліковано автором у роботах [71, 179, 183, 185, 186].

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОДОСТАТНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ, ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ

2.1 Розробка науково-методичного підходу до комплексного оцінювання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів

У контексті якісної трансформації системи публічних фінансів особливо важливою є саме фінансова децентралізація, метою якої є посилення фінансової автономії та самодостатності органів місцевого самоврядування. Однак, оцінювання прогресу у даному напрямку неможливе без моніторингу інформативних кількісно вимірюваних індикаторів, що обумовлює актуальність аналізу існуючих у вітчизняній та закордонній практиці підходів до оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

У розрізі даного дослідження доцільно, перш за все, проаналізувати параметри, за якими Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [209] запропоновано оцінювати фінансову самодостатність. Так, в основу такого оцінювання покладено три показники, а саме:

- приріст чистих (без трансфертів) доходів місцевих бюджетів на щорічній основі у відсотках;
- обсяг доходів місцевого бюджету, що припадає на одного мешканця територіальної громади;
- приріст (скорочення) податкового боргу платників податків територіальної громади на щорічній основі у відсотках (податковий борг суб'єктів, що визнано банкрутом чи знаходяться у процедурі ліквідації не враховується).

У свою чергу експертами Група фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Міністерстві розвитку громад та територій України [192]

запропоновано здійснювати оцінку фінансової самодостатності об'єднаних територіальних громад (за результатами 2017 року) за чотирма основними показниками:

- обсяг власних надходжень місцевого бюджету у розрахунку на одного мешканця територіальної громади;
- співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації у доходах місцевого бюджету;
- співвідношення обсягу видатків на утримання апарату управління відповідної територіальної громади до власних доходів загального фонду відповідного місцевого бюджету;
- зміна надходжень місцевих податків і зборів відносно аналогічного показника попереднього року.

Оцінюючи інформативність даних показників, варто зауважити, що вони не розкривають повною мірою ті теоретичні аспекти, котрі відмічають науковці у своїх працях при трактуванні змісту фінансової самодостатності місцевих бюджетів. Крім того, ланцюговий темп приросту як обсягу доходів місцевих бюджетів, так і податкового боргу, не дозволяє отримати реальну інформацію про ситуацію у територіальній громаді, оскільки він може бути нівельований інфляційними процесами. Разом з тим, усі зазначені показники дозволяють певною мірою оцінити лише ефективність формування доходної частини місцевих бюджетів, тоді як науковці, трактуючи зміст поняття «фінансова самодостатність» місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування, перш за все, апелюють до достатності цих ресурсів для покриття витрат щодо надання членам відповідної територіальної громади задовільного за обсягом та якістю пакету суспільних благ. Саме тому виникає необхідність науково обґрунтованого розрахунку необхідного обсягу суспільних благ на одного жителя, формалізованого у грошовому вимірі. Більше того, використання лише показників приросту не дозволяє оцінити комплексно ситуацію у регіоні, а тому, вважаємо, більш раціонально

використовувати разом з ланцюговими темпами приросту також відносні показники структури.

Крім того, у контексті дослідження вітчизняної практики оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів варто зауважити, що на сучасному етапі розвитку України основною метою цього процесу є моніторинг прогресу реформи фінансової децентралізації, що реалізується в Україні, починаючи з 2015 року, а тому вітчизняна система її оцінювання повинна базуватися на тих показниках, що найбільшою мірою дозволять квантифікувати саме цей аспект.

Разом з тим, варто зауважити, що навіть існуюча вітчизняна практика моніторингу результатів реформи фінансової децентралізації, що має на меті формування фінансово самодостатніх місцевих бюджетів, окрім фрагментарності та недостатньої інформативності, також характеризується нестабільністю, адже показники, що знайшли своє відображення в описаних вище вітчизняних методиках практично кожного року переглядаються та змінюються, що є доволі негативним процесом, адже фактично моніторинг прогресу реалізації реформи фінансової децентралізації в Україні відбувався на основі різних параметрів, що перешкоджає формуванню комплексного уявлення про стан справ та прогрес територіальних громад у цьому напрямку. Зазначене вище актуалізує необхідність бенчмаркінг-аналізу існуючих у вітчизняній та закордонній практиці параметрів кількісної формалізації ключових показників ефективності функціонування місцевих бюджетів з метою виявлення на його основі найбільш часто використовуваних, комплексних та інформативних із них, які буде покладено в основу оцінювання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів у розрізі національної системи адміністративно-територіальних громад, що дозволить здійснювати більш якісну оцінку моніторинг прогресу імплементації цієї реформи.

У свою чергу, за результатами аналізу існуючих у міжнародній практиці підходів до кількісного оцінювання рівня фінансової самодостатності

місцевих бюджетів, особливої уваги заслуговує набір кількісних індикаторів, запропонованих фахівцями Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [83] для оцінювання рівня фінансової автономії / самодостатності місцевих бюджетів (tax autonomy):

- співвідношення обсягу податкових надходжень місцевого бюджету до ВВП;
- співвідношення обсягу податкових надходжень до загального обсягу доходів місцевого бюджету.

Крім того, ОЕСР виділяють декілька типів рівнів незалежності органів місцевого самоврядування у сфері встановлення місцевих податків і зборів, а саме:

- a1 – органи місцевого самоврядування (ОМС) мають право визначати ставки та пільги за місцевими податками та зборами без погодження з органами влади вищого рівня;
- a2 – ОМС мають право визначати ставки та пільги за місцевими податками та зборами лише після погодження з органами влади вищого рівня;
- b1 – ОМС мають право встановлювати ставки за місцевими податками та зборами, а органи влади вищого рівня не встановлюють «стелю» чи «підлогу» за цими ставками;
- b2 – ОМС мають право встановлювати ставки за місцевими податками та зборами, проте лише у рамках «стелі» чи «підлоги», визначених органами влади вищого рівня;
- c1 – ОМС мають право визначати лише податкові знижки;
- c2 – ОМС мають право визначати податковий кредит;
- c3 – ОМС мають право визначати як податкові знижки, так і податковий кредит;
- d1 – існують угоди про розподіл між рівнями влади податкових надходжень від загальнодержавних податків, де ОМС визначають його пропорції;

– d2 – існують угоди про розподіл між рівнями влади податкових надходжень від загальнодержавних податків, де зміна пропорцій такого розподілу можлива лише після погодження з ОМС;

– d3 – існують угоди про розподіл між рівнями влади податкових надходжень від загальнодержавних податків, де пропорції такого розподілу закріплено у законодавстві, проте вони можуть бути змінені за рішенням органів влади вищого рівня, але не частіше, ніж раз на рік;

– d4 – існують угоди про розподіл між рівнями влади податкових надходжень від загальнодержавних податків, де пропорції такого розподілу визначаються на щорічній основі рішенням органів влади вищого рівня;

– e – інші випадки, коли органи влади вищого рівня встановлюють ставки та базу оподаткування місцевих податків і зборів;

– f – жодна із зазначених вище категорій не може бути застосована.

Разом з тим, фахівцями Міжнародного валютного фонду та Групи Світового Банку [35] на основі державної фінансової статистики розраховуються індикатори фінансової самодостатності місцевих органів влади:

– співвідношенням між власними витратами місцевих бюджетів до витрат зведеного бюджету (без урахування обсягу міжбюджетних трансфертів);

– співвідношення власних доходів місцевих бюджетів до доходів зведеного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів);

– індикатор дотаційної залежності 1, який розраховується як співвідношення чистих міжбюджетних трансфертів (різниця між трансфертами, отриманими та перерахованими з місцевих бюджетів) до власних видатків місцевих бюджетів;

– індикатор дотаційної залежності 2, який розраховується як співвідношення чистих міжбюджетних трансфертів (різниця між

трансфертами, отриманими та перерахованими з місцевих бюджетів) до власних доходів місцевих бюджетів;

– показник вертикальних фіскальних дисбалансів, що розраховується як різниця між «1» та співвідношенням власних надходжень місцевого бюджету до власних видатків місцевого бюджету, тобто відображає ту частину видаткових повноважень органів місцевого самоврядування, що не покриті їх власними надходженнями.

Отже, за результатами проведеного аналізу можна зауважити, що вітчизняний підхід до оцінювання фінансової спроможності територіальних громад є дещо звуженим, порівняно з аналогічними підходами, розробленими провідними міжнародними організаціями, що потребує його подальшого удосконалення у напрямку зростання інформаційного наповнення та комплексності.

Реалізацію поставленого завдання щодо розроблення комплексної системи оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів, методичні засади якої представлено на рис. 2.1, здійснено з урахуванням бенчмаркінг-аналізу близько 30 показників, які зустрічаються як у вітчизняній, так і закордонній практиці оцінювання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів, котрі узагальнено у табл. Б.1 додатку Б.

Перш за все, варто зауважити, що запропонована у роботі комплексна система оцінювання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів передбачає її оцінювання на двох рівнях, а саме: першому, міжнародному, рівні, у межах якого буде розроблено композитний індикатор оцінювання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів, який можна в перспективі використовувати для міжнародного компаративного аналізу; другому, національному, рівні, що передбачає формування загальнонаціонального рейтингу територіальних громад за рівнем їх фінансової самодостатності, і дозволяє оцінити прогрес відповідних адміністративно-територіальних одиниць у контексті імплементації реформи фінансової децентралізації в Україні.

Рівень 1 – Оцінювання прогресу країни щодо забезпечення ФС МБ порівняно з іншими країнами

Рівень 2 – Оцінювання прогресу територіальних громад щодо забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів (ФС МБ)

Відбір показників на основі частоти використання, інформативності та комплексності

$FA_1/FA_2/FA_3$ – співвідношення доходів / витратків / податкових надходжень МБ (без урахування трансфертів) до аналогічних показників зведеного бюджету, од.; FA_4 – «1», зменшена на співвідношення чистих міжбюджетних трансфертів до власних доходів МБ, од.; FA_5 – співвідношення власних доходів МБ до власних витратків МБ, од.

FD_1 – зміна обсягу місцевих податків і зборів у розрахунку на 1 мешканця (відносно аналогічного показника попереднього року), %; FD_2 – зміна обсягу доходів МБ (без урахування трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на 1 мешканця (відносно аналогічного показника попереднього року), %; FD_3 – зміна обсягу капітальних витратків у розрахунку на 1 мешканця (відносно аналогічного показника попереднього року), %; FD_4 – показник виконання доходів МБ, %; FD_5 – питома вага витратків на утримання апарату управління до загального обсягу витратків МБ, %

Перевірка внутрішньої узгодженості показників (тест альфа Кронбаха)

	Вплив	КК (1)	КК (2)	КА	Відібрані показники на 78,8 % пояснюють варіацію композитного індикатора ФС МБ (GFA)
FA1	стим.	0,9049	0,8187	0,6519	
FA2	стим.	0,9583	0,9315	0,6454	
FA3	стим.	0,9942	0,9790	0,6501	
FA4	стим.	0,6062	0,5644	0,8080	
FA5	стим.	0,5572	0,5533	0,8374	
Результат тесту				0,7880	

Формування рейтингу територіальних громад за рівнем ФС МБ з урахуванням стимулюючого / дестимулюючого впливу індикатора

$$Rank_i = \sum R_{j=1,n} / n, \text{ де } R_{j=1,n} - \text{рейтингова позиція } i\text{-ї територіальної громади в рейтингу за індикатором } n=[1; 5]$$

Рейтинг найбільших міст (ОТГ*) Сумської області у 2019 р.

КК (1) / КК (2) – коеф. кореляції показника з GFA / композитним індикатором, сформованим із усіх часткових індикаторів, крім аналізованого; КА – коеф. альфа Кронбаха при виключенні аналізованого показника з композитного індикатора

Місто	R(FD ₁)	R(FD ₂)	R(FD ₃)	R(FD ₄)	R(FD ₅)	Rank	Місто	R(FD ₁)	R(FD ₂)	R(FD ₃)	R(FD ₄)	R(FD ₅)	Rank
Ворожба	1	1	1	1	15	1	Охтирка	10	6	12	8	2	9
Конотоп	6	9	3	6	1	2	Недригайлів*	7	11	2	9	13	10
Ромни	5	8	7	7	5	3	Суми	8	12	11	13	6	11
Кролевець*	12	4	6	2	8	4	Глухів	11	15	14	11	4	12
Буринь*	2	5	10	5	11	5	Лебедин	13	10	13	12	7	13
Краснопілля*	14	2	5	3	10	6	Путівль	9	13	15	4	14	14
Білопілля*	3	7	4	14	9	7	Шостка	15	14	9	15	3	15
С.-Буда	4	3	8	10	12	8							

Ранжування показників (експертним методом)

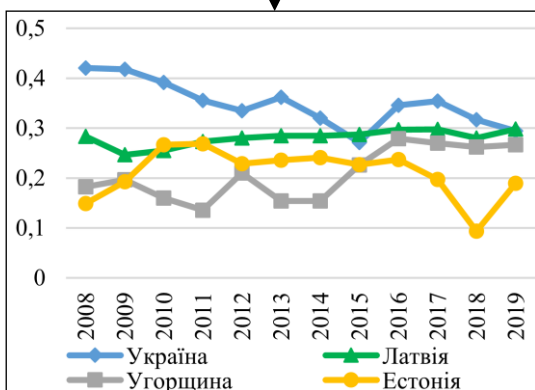
$$FA_1 \approx FA_2 > FA_3 > FA_4 > FA_5$$

Ранги показників:
4 (FA₁, FA₂), 3 (FA₃), 2 (FA₄), 1 (FA₅)

Формування композитного індикатора ФС МБ (GFA) (на основі методу Фішберна)

$$GFA = \frac{4}{14}FA_1 + \frac{4}{14}FA_2 + \frac{3}{14}FA_3 + \frac{2}{14}FA_4 + \frac{1}{14}FA_5$$

Розрахунок композитного індикатора ФС МБ для України та країн Європи

Ретроспектива та прогноз рівня ФС МБ України

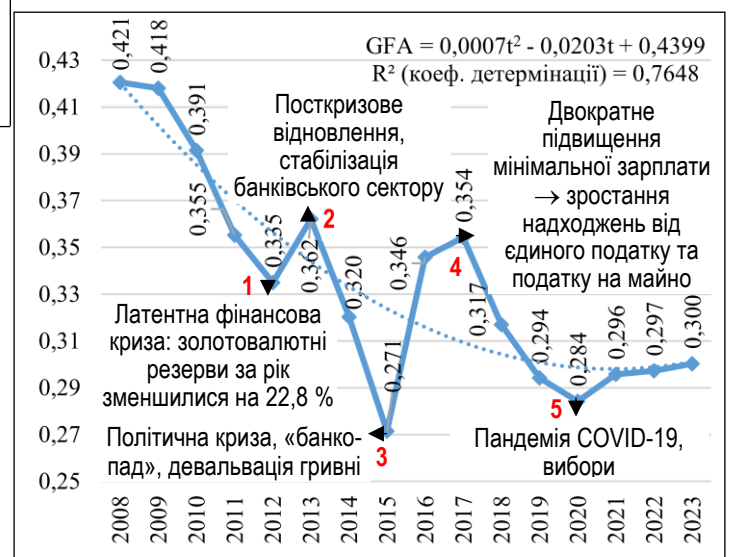

Рисунок 2.1 – Комплексна дворівнева система оцінювання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів

Отже, у контексті характеристики основних етапів запропонованої комплексної дворівневої системи оцінювання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів як у міжнародному, так і загальнонаціональному аспектах, першою стадією є визначення базових параметрів оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів на кожному з рівнів.

Так, детальний аналіз представлених у табл. Б.1 додатку Б показників, засвідчив, що двома найбільш популярними у міжнародній практиці параметрами виступають рівень децентралізації доходів (розраховується як співвідношення доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) до аналогічного показника зведеного бюджету), а також рівень децентралізації витрат (розраховується як співвідношення видатків місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) до аналогічного показника зведеного бюджету). Ці два показники використовуються у більшості емпіричних досліджень, що спрямовані на виявленні взаємозв'язків між параметрами ефективності розвитку системи місцевих фінансів та іншими макроекономічними індикаторами, а також розраховуються фахівцями ОЕСР [83] та МВФ [35]. Враховуючи зазначене, ці два показники обрано до складу параметрів оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів у міжнародному контексті.

Крім того, враховуючи значимість податкових надходжень для підтримання ефективного функціонування органів місцевого самоврядування (як від місцевих податків і зборів, так і розподілу загальнодержавних податків), доцільно в основу набору показників оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів покласти своєрідний показник децентралізації податкових надходжень / податкової автономії (розраховується як співвідношення податкових надходжень місцевого бюджету до аналогічного показника зведеного бюджету). Цей індикатор є дуже важливим, оскільки у контексті досягнення високого рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів однією з ключових передумов є

розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо встановлення ставок місцевих податків і зборів.

Разом з тим, стан фінансової самодостатності місцевих бюджетів залежить не лише від якості формування доходів (у тому числі, податкових надходжень), а також ефективності витрачання бюджетних коштів, а й від масштабів залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету, а тому наступним параметром, покладеним в оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів на першому рівні обрано показник незалежності від міжбюджетних трансфертів, що розраховується як «1», зменшена на співвідношення чистих міжбюджетних трансфертів (різниця між отриманими та перерахованими міжбюджетними трансфертами) до власних доходів місцевих бюджетів.

Останнім із обраних для формалізації першого рівня комплексної системи оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів показників її квантифікації є коефіцієнт покриття власних видатків місцевих бюджетів їх власними доходами, що розраховується як співвідношення власних доходів місцевих бюджетів до їх власних видатків. Обґрунтованість вибору даного параметра пояснюється тим, що у контексті аналізу фінансової самодостатності місцевих бюджетів важливе значення має не лише аналіз реального рівня збалансованості дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів лише у межах власних, а не делегованих з іншого рівня повноважень.

Таким чином, на першому етапі запропонованого методичного підходу відібрано п'ять показників кількісної характеристики стану фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що буде покладено в основу міжнародного компаративного аналізу. Вибір саме цих параметрів обумовлений наступними причинами:

- високою частотою згадування відібраних показників у емпіричних дослідженнях та їх розрахунок міжнародними організаціями, що створює передумови для їх порівняння;

- доступністю цих показників у публічному доступі для широкого переліку країн світу;
- інформативністю цих показників – відібрані індикатори дозволяють оцінити як загальну забезпеченість органів місцевого самоврядування джерелами формування доходів та широту їх видаткових повноважень, так і більш специфічні моменти, пов'язані з рівнем податкової автономії, незалежності від міжбюджетних трансфертів та покриття власних видатків місцевих бюджетів їх доходами.

Натомість, з метою обґрунтування правильності вибору зазначених параметрів у роботі використано тест альфа Кронбаха, який перевіряє внутрішню узгодженість цих параметрів між собою на основі розрахунку різних коефіцієнтів кореляції, котрі дозволяють формалізувати зв'язок кожного конкретного часткового індикатора з композитним індикатором, сформованим з усіх відібраних показників оцінювання, а також з композитним індикатором, сформованим з усіх відібраних, крім аналізованого. За результатами практичної реалізації даного етапу було з'ясовано, що виключення з композитного індикатора оцінювання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів кожного з п'яти відібраних індикаторів призводить до погіршення якості внутрішньої узгодженості цього параметра (особливо перших трьох), а в цілому акумульовані часткові індикатори на 78,8 % пояснюють варіацію композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що є доволі високим показником. Таким чином, приймаючи до уваги вищевикладене, можна зауважити, що результати тесту альфа Кронбаха засвідчують високий рівень внутрішньої узгодженості відібраних часткових індикаторів, що засвідчує практичну цінність та обґрунтованість розробленого науково-методичного підходу.

Враховуючи той факт, що відібрані між собою параметри не є рівнозначними, а тому їх врахування у складі композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів не є коректним, актуальності набуває наступний етап даного науково-методичного підходу, що передбачає

ранжування відібраних для першого рівня оцінювання показників за ступенем їх значимості.

Отже, варто зауважити, що з метою диференціації рівня значимості цих п'яти елементів оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів 23 експертам комітету Верховної Ради України з питань бюджету було запропоновано присвоїти кожному з них ранги від 1 до 5 відповідно (1 характеризує найнижчий рівень значимості у контексті забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів відповідного параметра, 5 – найбільший). На наступному етапі за кожним із параметрів було підраховано сумарну кількість, що дозволило зробити наступні висновки:

– показники рівня децентралізації доходів та витрат за результатами узагальнення використання методу індивідуальних експертних оцінок отримали приблизно однакову кількість балів (рівень децентралізації доходів 18 експертів оцінили в оцінку «5», 4 – в оцінку «4» та 1 – «3», загальна кількість балів – 109; рівень децентралізації витрат 17 експертів оцінили в оцінку «5», 4 – в оцінку «4», 1 – «3» та 1 – «2», загальна кількість балів – 106), а тому у розрізі даного дослідження ці показники запропоновано вважати рівнозначними і присвоїти їм найвищий ранг – 4 (всього до системи включено п'ять індикаторів, проте два з них знаходяться на одному рівні, а тому у системі буде вже не п'ять, а чотири шаблі);

– решта показників розташувалися за рівнем значимості наступним чином: 3 ранг – рівень податкової автономії (88 балів від експертів), 2 ранг – рівень незалежності від міжбюджетних трансфертів (74 бали від експертів); 1 ранг – коефіцієнт покриття власних видатків місцевих бюджетів їх власними доходами (66 балів від експертів).

Таким чином, з урахуванням визначених на третьому етапі першого рівня комплексної системи оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів рангів кожного з п'яти елементів, наступним кроком є формування з них композитного індикатора, вагові коефіцієнти врахування часткових параметрів при цьому запропоновано визначати за методом Фішберна.

Апробація розробленого підходу до комплексного оцінювання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів для таких країн як Україна, Латвія, Естонія та Угорщина (деякі розрахункові параметри, з яких запропоновано формувати композитний індикатор, відсутні за весь часовий проміжок для окремих унітарних європейських країн, тому його побудова поки що можлива лише для цих країн) (лівий графік на рис. 2.1) дозволяє зауважити, що стан фінансової самодостатності місцевих бюджетів в Україні знаходиться практично на тому ж рівні, що в Латвії та Угорщині, тоді як Естонія дещо відстає у визначеному контексті.

Разом з тим, аналіз динаміки рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів для України протягом 2008–2019 рр. засвідчив наявність тісної залежності цього показника від стану макроекономічної рівноваги в країні. Зокрема, було виокремлено 5 критичних точок, після яких тренд динаміки композитного індикатора змінював свій напрямок, а саме:

- 2012 р. – латентна банківська криза, що супроводжується скороченням золотовалютних резервів країни майже на чверть, обумовлює падіння досліджуваного показника до доволі низького рівня;

- 2013 р. – після зтяжного періоду відновлення після глобальної фінансової кризи, а також подолання внутрішньої латентної банківської кризи спостерігається поступове відновлення позитивних макроекономічних трендів, що також позитивно позначається і на рівні фінансової самодостатності місцевих бюджетів;

- 2015 р. – політична криза, «банкопад», стрімка девальвація гривні призвели до критичного падіння рівня аналізованого показника;

- 2017 р. – відновлення позитивного тренду, що зумовлено як певним покращенням макроекономічної динаміки, так і змінами у податковій сфері (двократне підвищення мінімальної зарплати до рівня 3200 грн призвело до зростання надходжень від єдиного податку та податку на майно, ставки яких прив'язані до її розміру);

– 2020 р. – прогнозується чергове падіння рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що можна пояснити як певною політичною нестабільністю в країні, зумовленою місцевими виборами, так і пандемією COVID-19.

Отже, аналіз коливань рівня композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів в Україні дозволив відмітити циклічність зміни досліджуваного показника – наприкінці кожного п'ятирічного циклу відбувається помітне погіршення стану фінансової самодостатності місцевих бюджетів, тоді як відносного піку цикл досягає протягом першого та другого років.

У роботі також запропоновано здійснити прогноз композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів в Україні на основі ретроспективного аналізу з використанням інструментарію прогнозування за методом часових рядів на основі побудови лінії тренду. Зокрема, за результатами вибору функціональної форми лінії тренду для приведеного ряду даних, базуючись на значенні коефіцієнту детермінації (табл. 2.1), встановлено, що найбільш релевантним для прогнозування зміни цього показника на 2020–2023 рр. є поліном другого ступеня.

Таблиця 2.1 – Результати формалізації функціональної форми лінії тренду для прогнозування рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів в Україні (перший рівень)

№	Функціональна форма лінії тренду	R ²
1	Лінійна	0,6684
	$GFA = -0,099t + 0,4133$	
2	Експоненціальна	0,6479
	$GFA = 0,416e^{-0,028t}$	
3	Логарифмічна	0,7258
	$GFA = -0,053 \ln(t) + 0,4351$	
4	Степенева	0,6832
	$GFA = 0,4412t^{-0,149}$	
5	Поліноміальна	0,7648
	$GFA = 0,0007t^2 - 0,0203t + 0,4399$	

Примітки: *GFA* – композитний індикатор фінансової самодостатності місцевих бюджетів; *t* – фактор часу; *R*² – коефіцієнт детермінації.

Таким чином, за результатами прогнозування композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів в Україні було виявлено, що протягом найближчих трьох років його рівень буде поступово збільшуватися з 0,284 у 2020 р. до 0,3 у 2023 р., що можна вважати цілком закономірним наслідком імплементації реформи фінансової децентралізації у нашій державі.

У контексті характеристики другого рівня комплексної системи оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів варто зауважити, що вибір кількісних індикаторів оцінювання для нього також було здійснено на основі бенчмаркінг-аналізу показників, наведених у табл. Б.1 додатку Б, проте в основу логіки їх відбору було покладено ціль сформуванню системи параметрів кількісної формалізації зрушень у стані фінансового забезпечення територіальних громад, спричинених імплементацією реформи фінансової децентралізації.

Таким чином, на основі фундаментального та комплексного аналізу приведених у табл. Б.1 додатку Б параметрів було відібрано також п'ять часткових індикаторів оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів, а саме: FD1 – зміна обсягу місцевих податків і зборів у розрахунку на 1 мешканця (відносно аналогічного показника попереднього року), %; FD2 – зміна обсягу доходів МБ (без урахування трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на 1 мешканця (відносно аналогічного показника попереднього року), %; FD3 – зміна обсягу капітальних видатків у розрахунку на 1 мешканця (відносно аналогічного показника попереднього року), %; FD4 – показник виконання доходів МБ, %; FD5 – питома вага видатків на утримання апарату управління до загального обсягу видатків МБ, %.

Відібрані у розрізі даного етапу показники є:

- комплексними, адже дозволяють оцінити стан фінансового забезпечення місцевих бюджетів як з доходної, так і видаткової перспектив;
- інформативними та більш об'єктивними – використання показників зміни індикаторів, розрахованих на душу населення, дозволяє нівелювати викривлення результатів через нерівномірність економічного розвитку

територіальних громад, а їх співвідношення з аналогічним показником попереднього року – отримати співставну інформації не лише для компаративного аналізу у розрізі окремих адміністративно-територіальних одиниць, а й оцінити прогрес у заданому напрямку і конкретного регіону;

– науково обґрунтованими, що підтверджується частотою їх згадування у вітчизняних та закордонних методиках, а також емпіричних дослідженнях.

Крім того, варто зауважити, що FD1–4 є стимуляторами, тобто цільовим трендом за цими показниками є зростання, а FD5 – навпаки, дестимулятором, адже реформа фінансової децентралізації значною мірою покликана зменшити питому вагу у загальних видатків саме групи видатків на утримання апарату управління та їх алокація у більш перспективні та продуктивні сфери.

На наступному етапі другого рівня комплексної системи оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів відбувається формування рейтингу територіальних громад за рівнем цільового показника з урахуванням стимулюючого / дестимулюючого впливу індикатора, охарактеризованого вище. У контексті характеристики даного блоку дослідження варто зауважити, що цей процес передбачає декілька етапів, а саме:

– розрахунок за кожним об'єктом дослідження (територіальною громадою) відповідного показника FD1–5;

– присвоєння за кожним об'єктом спостереження та окремим показником оцінювання стану фінансової самодостатності місцевих бюджетів (з урахуванням його стимулюючого / дестимулюючого впливу) місця у рейтингу від 1 до n , де n – кількість об'єктів спостереження (територіальних громад);

– визначення середньої за всіма п'ятьма частковими індикаторами оцінювання стану фінансової самодостатності місцевих бюджетів рейтингової оцінки для кожного об'єкта спостереження (на основі формули простого середнього арифметичного), які надалі трансформуються у відповідну загальну рейтингову позицію територіальної громади за сукупністю

показників (територіальна громада з найвищим розрахунковим середньоарифметичним значенням за всіма п'ятьма показниками оцінювання отримує перше місце в рейтингу, найменшим – останнє).

Результати апробації другого рівня комплексної системи оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів для 15 найбільших міст / ОТГ Сумської області у 2019 році (на основі офіційних даних державного веб-порталу Open Budget [154]) представлено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Результати визначення рейтингу найбільших міст Сумської області за показниками фінансової самодостатності місцевих бюджетів у 2019 році

№	Місто	FD ₁	R(FD ₁)	FD ₂	R(FD ₂)	FD ₃	R(FD ₃)	FD ₄	R(FD ₄)	FD ₅	R(FD ₅)	Rank
1	Білопілья (ОТГ)	132,47	3	118,58	7	203,19	4	91,52	14	20,63	9	7
2	Буринь (ОТГ)	137,71	2	121,61	5	94,92	10	100,5	5	23,04	11	5
3	Глухів	111,14	11	36,75	15	42,29	15	97,23	11	7,82	4	12
4	Конотоп	119,23	6	110,13	9	271,24	3	100,49	6	6,42	1	2
5	Кролевець (ОТГ)	111,08	12	123,68	4	138,42	6	103,00	2	19,60	8	4
6	Краснопілья (ОТГ)	106,64	14	129,67	2	139,62	5	101,20	3	22,62	10	6
7	Лебедин	108,76	13	109,32	10	57,41	13	96,70	12	16,99	7	13
8	Недригайлів (ОТГ)	118,88	7	108,84	11	1314,5	2	97,51	9	28,36	13	10
9	Охтирка	112,52	10	121,06	6	73,09	12	97,81	8	6,81	2	9
10	Путівль	114,46	9	102,11	13	45,99	14	101,94	4	28,55	14	14
11	Ромни	124,72	5	113,80	8	129,48	7	99,70	7	8,33	5	3
12	Шостка	78,15	15	73,01	14	95,46	9	70,69	15	6,86	3	15
13	Середино-Буда	130,46	4	129,42	3	99,81	8	97,48	10	26,86	12	8
14	Суми	116,04	8	108,82	12	74,05	11	94,72	13	12,34	6	11
15	Ворожба	413,32	1	397,46	1	1649,7	1	105,25	1	31,92	15	1

Примітки: FD_1 – зміна обсягу місцевих податків і зборів у розрахунку на 1 мешканця (відносно аналогічного показника попереднього року), %; FD_2 – зміна обсягу доходів МБ (без урахування трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на 1 мешканця (відносно аналогічного показника попереднього року), %; FD_3 – зміна обсягу капітальних видатків у розрахунку на 1 мешканця (відносно аналогічного показника попереднього року), %; FD_4 – показник виконання доходів МБ, %; FD_5 – питома вага видатків на утримання апарату управління до загального обсягу видатків МБ, %; $R_{j=1,n}$ – рейтингова позиція і-ї територіальної громади в рейтингу за індикатором $n=[1; 5]$; Rank – загальна рейтингова позиція і-ї територіальної громади

Отже, у контексті аналізу зміни обсягу місцевих податків і зборів у розрахунку на 1 мешканця (відносно аналогічного показника попереднього року) можна зауважити, що у 2019 році цей показник відносно рівня попереднього року скоротився лише для Шостки, тоді як за іншими територіальними громадами було зафіксованого його зростання (в середньому на 18,78 % відносно аналогічного показника 2018 року). Разом з тим, найбільш масштабна позитивна динаміка – практично чотирикратне збільшення відносно рівня попереднього року зафіксовано у Ворожбі.

За показником «зміна обсягу доходів МБ (без урахування трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на 1 мешканця (відносно аналогічного показника попереднього року)» ситуація у найбільших містах Сумської області складається приблизно таким же чином як і за попереднім параметром, а саме: флагманом у цьому напрямку є Ворожба, у якій зафіксовано майже чотирикратне збільшення аналізованого параметра порівняно з 2018 р., тоді як аутсайдером є Глухів з показником 36,75 % рівня попереднього року. Разом з тим, середній темп зміни даного показника оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів (без урахування максимального та мінімального значень рівня ряду) становить 13,08 %, тобто у 2019 р. надходженні від місцевих податків і зборів (у розрахунку на душу населення) зростали більш динамічними темпами за аналогічний показник за доходами місцевого бюджету в цілому.

У контексті характеристики зміни обсягу капітальних видатків у розрахунку на 1 мешканця (відносно аналогічного показника попереднього року) варто зазначити, що найбільш масштабними темпами зростання характеризуються капіталовкладення у Ворожбі, а найменшими – у Глухові. Варто зауважити, що збільшення відносно попереднього року за цим показником було притаманним Білопілью, Конотопу, Кролевцю, Краснопілью, Недригайлову, Ромнам та Ворожбі, а для решти міст, що увійшли до вибірки, характерним є скорочення цього індикатора у порівнянні з попереднім періодом.

Характеризуючи стан виконання місцевих бюджетів за доходами для 15 найбільших міст Сумської області у 2019 р., варто відмітити, превалювання тенденції щодо його недовиконання (найгірша ситуація у Шостці – 70,69 % планового показника). Натомість, перевиконано план у 6 з 15 територіальних громадах, при чому найбільшим цей показник є у Ворожбі – 105,25 %.

За параметром «питома вага видатків на утримання апарату управління до загального обсягу видатків місцевого бюджету» серед найбільших територіальних громад Сумської області є значна варіація від найменшого показника у 6,42 % у Конотопі до найбільшого – 31,92 % – у Ворожбі.

Характеризуючи узагальнений рівень фінансової самодостатності місцевих бюджетів найбільших територіальних громад Сумської області, можна відмітити, що у своєму інтегральному вираженні найкращою ситуація є у Ворожбі, а найгіршою – у Шостці.

Отже, підсумовуючи результати даного блоку дослідження, необхідно відмітити, що розроблена у роботі комплексна дворівнева система оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів базується на науково обґрунтованих, інформативних та комплексних кількісних показниках, визначених за результатами бенчмаркінг-аналізу існуючих у вітчизняній та закордонній практиці підходів до її оцінювання. Доцільність виокремлення саме двох рівнів цієї системи обумовлена різними цільовими першопричинами та мотивами проведення оцінювання: на першому рівні ключовим мотивом є порівняння стану фінансової самодостатності місцевих бюджетів в Україні та країнах світу з метою, наприклад, виокремлення країн-орієнтирів у цьому напрямку, а тому і показники, покладені в його основу є більш уніфікованими, загальноприйнятими та такими, що розраховуються міжнародними організаціями для багатьох країн світу, тоді як на другому рівні ключовим завданням є відслідкувати вплив реформи фінансової децентралізації на стан фінансової самодостатності місцевих бюджетів територіальних громад України, що вплинуло як на вибір основних параметрів такого оцінювання, так і його алгоритм.

2.2 Методичні засади оцінювання впливу фінансової самодостатності місцевих бюджетів на економічний та інвестиційний розвиток країни

Реформа фінансової децентралізація є одним із найбільш дієвих сучасних інструментів підвищення ефективності функціонування системи державних та місцевих фінансів, адже передбачає трансфер частини повноважень з центрального до локального чи регіонального рівня влади, що реалізується у принципі субсидіарності. Таким чином, органи місцевого самоврядування отримують ширший спектр повноважень, що дозволяє їм, з одного боку, на більш автономних засадах акумулювати фінансові ресурси до місцевих бюджетів та управляти ними, забезпечує оптимізацію алокації бюджетних коштів, а з іншого боку, надавати жителям територіальної громади якісніші суспільні послуги. Однак, попри теоретичні переваги імплементації реформи фінансової децентралізації як для територіальних громад, так і для країни в цілому, деякі дослідники [33, 104] вказують і на її негативні ефекти, що проявляються у порушенні макроекономічної рівноваги у зв'язку з відсутністю централізованого бюджетного менеджменту та некомпетентністю адміністративного персоналу на місцях, поглибленні нерівномірності регіонального розвитку та недофінансуванні проектів, що охоплюють декілька адміністративних юрисдикцій.

Враховуючи неоднозначність поглядів науковців та практиків стосовно практичних наслідків реформи фінансової децентралізації на загальний економічний розвиток держави, виникає об'єктивна необхідність більш глибоких наукових пошуків у даному напрямку. Зокрема, особливий практичний інтерес викликає перевірка гіпотез щодо впливу фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її елементів на параметри економічного та інвестиційного розвитку держави, що дозволить виявити макроекономічні індикатори, найбільш чутливі до її зміни, а відповідно і скоригувати напрямки реалізації реформи.

Варто зауважити, що проблема емпіричної формалізації впливу параметрів фінансової самодостатності місцевих бюджетів на окремі показники економічного та інвестиційного розвитку знаходяться у фокусі наукових інтересів багатьох дослідників. Так, Родрігез-Поуз та Крьюйер [100] у своїй роботі досліджували взаємозв'язок між вимірниками фінансової децентралізації та темпами економічного зростання в 16 країнах Центральної та Східної Європи за період 1990–2004 рр. з використанням інструментарію регресійного аналізу на панельних даних (модель з динамічними ефектами). Отримані авторами результати засвідчили, на відміну від більшості емпіричних досліджень, наявність негативного впливу відібраних факторів на результативний показник. Разом з тим, введення часового лагу дозволило виявити відмінності між результатами моделювання у коротко- та довгостроковій перспективі, а також їх суттєву варіацію у розрізі окремих країн. Крім того, автори підтвердили, що децентралізація витрат негативно співвідноситься з економічним зростанням, проте децентралізація податкових надходжень змінює свій вплив з негативного на позитивний зі зростанням часового лагу. Таким чином, дослідники підсумовують, що субнаціональні утворення, що мають вищий рівень фіскальної автономії, є більш стійкими до макроекономічної нестабільності та формують основу для економічного зростання країни в цілому.

У свою чергу, Гемель, Кнелер та Санз [37] емпірично досліджуючи дане питання для вибірки з 23 країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку за період 1972–2005 рр. виявили, що децентралізація витрат, як правило, супроводжується сповільненням темпів економічного зростанням, тоді як децентралізація доходів дозволяє забезпечити більш інтенсивну економічну віддачу. Крім того, дослідники наголошують, що необхідною передумовою забезпечення високих темпів економічного зростання є синхронність трендів та масштабів децентралізації витрат та доходів.

Разом з тим, Баскаран та ін. [10, 9, 8], досліджуючи вплив податкової автономії на економічне зростання для географічної вибірки з 23 країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) за 1975–2008 рр., емпірично підтвердили висунуту гіпотезу, а саме існування негативного і статистично значимого зв'язку між рівнем податкової автономії та економічним зростанням. Науковці відзначають, що виявлені закономірності повинні бути враховані при розробці та реалізації реформи фінансової децентралізації.

Чигрин, Петрушенко, Височина та Воронцова [22] здійснювали дослідження впливу різних проєкцій фінансової децентралізації на деякі макроекономічні показники, використовуючи регресійний аналіз на панельних даних для таких країн як Албанія, Боснія та Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Македонія, Молдова, Чорногорія, Румунія, Сербія, Словенія, Туреччина та Україна за 2006–2015 рр. Дослідники емпірично підтвердили, що показники фінансової децентралізації позитивно впливають на рівень ВВП, зростання ВВП, чистий приплив прямих іноземних інвестицій та питому вагу соціальних внесків у прибутку підприємств. Разом з тим, було також доведено негативний вплив фінансової децентралізації на валовий національний дохід на душу населення, експорт та імпорт товарів і послуг. Автори також відмічають, що централізації фінансових ресурсів стимулює активізацію інфляційних процесів.

У свою чергу, Васильєва, Гаруст, Винниченко та Височина [120] емпірично підтвердили гіпотезу про нелінійну залежність між децентралізацією витрат (показник співвідношення видатків місцевого бюджету до видатків зведеного бюджету) та ВВП на душу населення. Емпіричні розрахунки засвідчили, що зв'язок між залежною та незалежними змінними має перевернуту U-форму, а тому ВВП на душу населення максимізується у тому випадку, коли рівень децентралізація витрат становить 1,35.

Існують також певні напрацювання науковців і щодо виявлення впливу елементів фінансової самодостатності місцевих бюджетів на параметри інвестиційного розвитку країни. Зокрема, автори [54] досліджували вплив децентралізації доходів на динаміку інвестицій у розвиток регіональної інфраструктури на основі вибірки з 20 європейських країн за 1990–2009 рр. Моделювання за допомогою регресійного аналізу на панельних даних дозволило встановити, що зростання рівня децентралізації доходів призвело до збільшення інвестицій у регіональну інфраструктуру, проте ефект від дії реформи знижується при збільшенні експансії використання цільових грантів для фінансування інфраструктурних проектів. Схожих висновків дійшли також Кіс-Катос та Сджаїр [55], що досліджували досвід 271 адміністративно-територіальних одиниць в Індонезії протягом 1994–2009 рр. Зокрема, науковці виявили, що після імплементації реформи децентралізації витрат у регіонах з низьким рівнем інвестиційної активності відбувся суттєвий приріст публічних інвестицій в інфраструктурні проекти. Бюрк та ін. [20] також відмічають, що фінансова децентралізація зумовлює активізацію інвестиційних процесів за рахунок того, що органи місцевого самоврядування отримують більше власних фінансових ресурсів, які можна спрямувати для реалізації найбільш перспективних та важливих інфраструктурних проектів. Автори також зазначають, що виявлені закономірності більшою мірою справедливі для країн із середнім рівнем доходу. Фаге [31] також емпірично доводить, що реформа фінансової децентралізації в Болівії та Колумбії виступила драйвером розширення інвестиційної активності.

Разом з тим, Хаудрі та Ханіф [21] у контексті аналізу впливу фінансової децентралізації на публічні інвестиції у Пакистані за 1972–2003 рр. виявили, що посилення податкової автономії органів місцевого самоврядування, по-перше, позитивно впливає на рівень доходів місцевих бюджетів, а по-друге, виступає тригером публічного інвестування. Разом з тим, зростання питомої ваги як доходів місцевих бюджетів, так і їх видатків у структурі аналогічних

показників зведеного бюджету дозволяє покращити віддачу від державних інвестицій та макроекономічні показники країни в цілому.

На противагу, Луїз де Мело [28], досліджуючи вплив фінансової децентралізації на інвестиційні процеси у країнах Латинської Америки, відзначає, що імплементація фіскального федералізму стримує масштаби публічних інвестицій у розвиток регіональних інвестиційних проектів, але, разом з тим, є передумовою інтенсифікації інвестиційної активності приватного сектору. Разом з тим, група дослідників [36], аналізуючи досвід Китаю у контексті формалізації впливу фінансової децентралізації на інвестиційні процеси, також підтвердили її позитивний вплив на динаміку корпоративних інвестицій. Так, результати дослідження засвідчили, що у міру збільшення фінансової децентралізації органів місцевого самоврядування рівень нових інвестицій фірм, що знаходяться під їх юрисдикцією, підвищується. Отримані результати засвідчують, що фінансова децентралізація виступає драйвером інвестиційної активності на корпоративному рівні, що розширює існуючі наукові напрацювання економічних наслідків реформи та повинно бути враховано при формуванні державної економічної політики.

Таким чином, проведений огляд існуючих напрацювань науковців у рамках визначеної проблематики дозволив виявити проблему відсутності широкого спектру емпіричних досліджень, спрямованих на виявлення впливу параметрів фінансової самодостатності місцевих бюджетів на інвестиційні процеси в країні чи регіоні, на відміну від досліджень щодо впливу на рівень економічного зростання, які, у свою чергу, відображають подекуди суперечливі та протилежні результати.

Таким чином, у рамках даного дослідження буде перевірено гіпотези щодо позитивного впливу різних композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів та його окремих елементів на показники економічного та інвестиційного розвитку країни на основі інструментарію регресійного моделювання на панельних даних.

У контексті характеристики факторних змінних даного емпіричного дослідження варто зазначити, що ними виступає розрахований композитний індикатор фінансової самодостатності місцевих бюджетів (GFA), а також п'ять його складових, зокрема: FA1 / FA2 / FA3 – співвідношення доходів / видатків / податкових надходжень місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) до аналогічних показників зведеного бюджету, од.; FA4 – «1», зменшена на співвідношення чистих міжбюджетних трансфертів до власних доходів місцевих бюджетів, од.; FA5 – співвідношення власних доходів місцевих бюджетів до їх власних видатків, од. Вибірка незалежних змінних сформована за даними колекцій Організації економічного співробітництва та розвитку [83] та Міжнародного валютного фонду [35].

У свою чергу, у розрізі формалізації набору залежних змінних варто відзначити, що на сьогоднішній день міжнародними організаціями та рейтинговими агентствами розраховуються низка рейтингів та індексів, що прямо чи опосередковано покликані оцінити динаміку інвестиційної привабливості країни, серед яких Ткаченко О. М. [142] виділяє International Business Compass, Investment Climate Survey, The Global Competitiveness Index, а також дослідження рейтингових агентств European Business Association, Institutional Investor, Euromoney, Moody's Investors Service, UNCTAD, Heritage Foundation, Business Environment Risk Intelligence. Однак, справедливо зауважити, що, з нашої точки зору, найбільш наочно про привабливість тої чи іншої території для інвесторів свідчить безпосередньо обсяг самих інвестицій (Ткаченко О. М. [142] також аналізує даний показник у розрізі свого дослідження). Таким чином, набір результативних змінних, що виступають кількісними вимірниками рівня економічного розвитку та інвестиційної привабливості країни, формують наступні десять показників: CPI – індекс споживчих цін (база – ціни 2010 р.); CAB – баланс рахунку поточних операцій (дол. США); Cr – обсяг кредитів, наданих приватному сектору (% від ВВП); FDI – чисті прямі іноземні інвестиції (дол. США); GDPg – приріст ВВП (%); GDPpc – ВВП на душу населення (дол. США); GCF – валове нагромадження

капіталу (дол. США); D – щільність бізнесу (кількість нових зареєстрованих бізнес-структур у розрахунку на 1000 осіб у віці від 15 до 64 років); E_m – співвідношення чисельності зайнятого населення до загальної чисельності населення, віком старше 15 років (% за методологією Міжнародної організації праці); $R\&D$ – видатки на дослідження та розвиток (% від ВВП); Tr – товарообіг (% від ВВП). Усі ці показники були зібрані з колекції «World Development Indicators» бази даних Світового банку [124].

Традиційно моделі економічного зростання, окрім факторних змінних, включають також набір змінних управління, релевантність впливу яких на параметри економічного розвитку країни емпірично підтверджено попередніми дослідженнями, та які дозволяють поліпшити якісні характеристики моделі та точність отримуваних результатів. Отже, набір контрольних змінних у розрізі даного дослідження складається з релевантних макроекономічних показників, невикористаних у якості залежної змінної.

Географічна структура вибірки включає 12 унітарних європейських країн (Чехія, Данія, Естонія, Франція, Угорщина, Італія, Латвія, Литва, Польща, Словацька Республіка, Словенія та Україна). Вибір саме унітарних європейських країн обумовлений наступними причинами: 1) орієнтацією на євроінтеграційний вектор національної економіки, що звузило фокус емпірично-наукового інтересу саме на європейських країнах; 2) вибір лише унітарних держав обумовлений неможливістю адекватного порівняння масштабів фінансової децентралізації одночасно в унітарних та федеративних країнах. Часовий горизонт дослідження охоплює період 2008–2019 рр. (або останній період доступності статистичних даних за відповідним показником). Варто також зауважити, що за такими факторними змінними як композитний індикатор фінансової самодостатності місцевих бюджетів, а також показником незалежності від міжбюджетних трансфертів та коефіцієнтом покриття власних видатків місцевих бюджетів їх власними доходами у відкритому доступі відсутні дані для всієї вибірки країн (релевантна статистична інформація є лише для України, Латвії, Естонії та Угорщини), а тому

тестування висунутих гіпотез з використанням саме цих факторних змінних проведено на основі доступного масиву статистичної інформації.

Для перевірки висунутих гіпотез (було сформовано 60 гіпотез щодо позитивного впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів, рівнів децентралізації доходів, витрат, податкової автономії, незалежності від міжбюджетних трансфертів та коефіцієнта покриття власних видатків місцевих бюджетів їх власними доходами на 10 макроекономічних індикаторів, що характеризують стан економічного розвитку та інвестиційної привабливості країни) використано інструментарій регресійного моделювання на панельних даних за допомогою програмного продукту Stata 12/SE. Разом з тим, перш ніж перейти до безпосереднього тестування висунутих гіпотез, необхідно застосувати тест Хаусмана з метою визначення специфікації (з фіксованими чи випадковими ефектами) регресійної моделі. Результати тесту засвідчили, що для даної вибірки країн доцільно використовувати форму моделі з випадковими ефектами.

Так, за результатами моделювання для усієї групи країн емпірично підтверджено лише 12 з 60 висунутих гіпотез. Зокрема, виявлено наявність статистично значущого впливу на показники економічного розвитку та інвестиційної привабливості відібраних унітарних європейських країн таких факторних змінних як рівень децентралізації витрат, податкової автономії та композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів. Отже, у контексті більш детальної характеристики результатів моделювання даного блоку дослідження проаналізуємо дані, представлені у табл. 2.3.

Так, враховуючи значення коефіцієнта детермінації, можна зробити висновок, що побудована модель є адекватною, адже варіація факторних змінних пояснює 72,30 % варіації результативної ознаки. У контексті характеристики даної моделі варто відмітити, що основна факторна та більшість контрольних незалежних змінних мають статистично значимий на одному з допустимих довірчих інтервалів вплив на результативну змінну. Разом з тим, вплив фактору інфляції та чистих прямих іноземних інвестицій

на ВВП на душу населення у розрізі проведеного дослідження не підтверджено.

Таблиця 2.3 – Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу рівня децентралізації витрат на ВВП на душу населення для дванадцяти унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
FA2	119,387	65,321	1,83	0,068	*
CPI	-9,681	13,706	-0,71	0,480	
СAB	0,001	0,000	3,44	0,001	***
Em	837,326	107,383	7,80	0,000	***
FDI	0,001	0,000	-0,57	0,570	
GCF	0,001	0,000	6,72	0,000	***
Tr	59,000	24,724	2,39	0,017	**
Константа	-38000,000	5683,060	-6,68	0,000	***
Коефіцієнт детермінації (R^2)					0,723

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Решта факторних змінних характеризується статистично значимим позитивним впливом на зміну залежної змінної, а саме:

- зростання на 1 % рівня децентралізації витрат обумовлює приріст ВВП на душу населення на 119,38 дол. США;
- збільшення на 1 % співвідношення чисельності зайнятого населення до загальної чисельності населення призводить до зростання результативного параметра на 837,33 дол. США;
- зростання товарообігу на 1% призводить до приросту ВВП на душу населення на 59 дол. США;
- позитивно на зміну результативного показника також впливає збільшення на одиницю валового нагромадження капіталу та балансу рахунку поточних операцій, однак такий вплив не можна назвати масштабним через значну розбіжність у розмірності факторних та результативних параметрів.

Таким чином, приведені у табл. 2.3 результати дозволяють емпірично підтвердити гіпотезу про наявність позитивного впливу рівня децентралізації витрат на один з ключових показників характеристики економічного розвитку країни – ВВП на душу населення.

Крім того, було отримано статистично значущі результати у рамках тестування гіпотез щодо наявності впливу рівня децентралізації витрат на параметри інноваційної привабливості країни (табл. 2.4 та 2.5).

Таблиця 2.4 – Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу рівня децентралізації витрат на чистий притік прямих іноземних інвестицій для дванадцяти унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-значення	p-значення	Значущість
FA2	$1,71 \cdot 10^8$	$1,06 \cdot 10^8$	1,61	0,102	*
CAB	-0,146	0,053	-2,77	0,006	***
Em	$5,39 \cdot 10^8$	$2,17 \cdot 10^8$	2,49	0,013	**
GDPg	$-6,36 \cdot 10^8$	$2,30 \cdot 10^8$	-2,77	0,006	***
GCF	0,079	0,009	8,81	0,000	***
D	$2,65 \cdot 10^8$	$2,35 \cdot 10^8$	1,13	0,260	
Tr	$1,38 \cdot 10^8$	$4,98 \cdot 10^7$	2,77	0,006	***
Константа	$-5,38 \cdot 10^{10}$	$1,08 \cdot 10^{10}$	-4,99	0,000	***
Коефіцієнт детермінації (R^2)					0,591

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

За даними табл. 2.4 можна зауважити, що рівень статистичної значимості моделі в цілому можна оцінити як задовільний, адже коефіцієнт детермінації становить 0,591, тобто варіація чистого притоку прямих іноземних інвестицій на 59,1 % пояснюється варіацією відібраних до моделі факторних (контрольних) змінних. Разом з тим, більшість незалежних змінних моделі також є статистично значимими на одному з трьох довірчих інтервалів (1 %, 5 % чи 10 %). Єдиною змінною, що не характеризується наявністю статистично значущого зв'язку з результативною змінною є щільність бізнес-мережі, тобто у процесі залучення до країни прямих іноземних інвестицій

важливе значення має не стільки наявність значного обсягу бізнес-одиниць в країні, стільки їх якість та ефективність діяльності.

Разом з тим, виявлено, що факторами негативного впливу на чистий притік прямих іноземних інвестицій є баланс рахунку поточних операцій та приріст ВВП, що можна пояснити наступним чином: в умовах стабільної макроекономічної динаміки в країні у представників вітчизняного бізнесу немає необхідності активно залучати прямі іноземні інвестиції, проте, разом з тим, виникає можливість експансії власного бізнесу закордон. У свою чергу, решта значущих факторів позитивно відображаються на динаміці залежної змінної, а саме: зростання зайнятості населення на 1 % призводить до приросту чистого притоку прямих іноземних інвестицій на 539 млн. дол. США; зростання на 1 дол. США обсягів валового нагромадження капіталу обумовлює зростання результативного параметра на 0,079 дол. США; збільшення на 1 % питомої ваги суми експорту та імпорту у ВВП обумовлює збільшення залежної змінної на 138 дол. США. Крім того, за результатами даного блоку регресійного аналізу підтверджено одну з ключових гіпотез дослідження, а саме: збільшення рівня децентралізації витрат на 1 % з 90 % довірчою ймовірністю призведе до приросту чистого притоку прямих іноземних інвестицій на 171 млн. дол. США.

Разом з тим, у табл. 2.5 представлено результати регресійного моделювання щодо визначення впливу рівня децентралізації витрат на валове нагромадження капіталу. Зокрема, було підтверджено наявність статистично значущого прямого (позитивного) зв'язку валового нагромадження капіталу з такими змінними як приріст ВВП (зростання змінної управління на 1 % обумовлює приріст валового нагромадження капіталу на 3,14 млрд. дол. США) та чистий притік прямих іноземних інвестицій (зростання факторного параметра на 1 дол. США призводить до збільшення результативної змінної на 1,082 дол. США). Крім того, такі контрольні змінні як баланс рахунку поточних операцій та товарообіг мають негативний вплив на динаміку валового нагромадження капіталу. Крім того, підтверджено гіпотезу про

існування зворотного зв'язку між зміною рівня децентралізації витрат та валовим нагромадженням капіталу, а саме: збільшення на 1 % факторного параметра з вірогідністю 95 % призведе до скорочення результативної змінної на 2,05 млрд. дол. США. Таким чином, попри позитивний вплив рівня децентралізації витрат на чистий притік прямих іноземних інвестицій, його дія на динаміку валового нагромадження капіталу є протилежною.

Таблиця 2.5 – Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу рівня децентралізації витрат на валове нагромадження капіталу для дванадцяти унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-значення	p-значення	Значущість
FA2	$-2,05 \cdot 10^9$	$1,01 \cdot 10^9$	-2,03	0,042	**
CAB	-0,785	0,201	-3,91	0,000	***
Em	$-7,85 \cdot 10^8$	$1,39 \cdot 10^8$	-0,56	0,573	
GDP _g	$3,14 \cdot 10^9$	$8,52 \cdot 10^8$	3,69	0,000	***
FDI	1,082	0,290	3,73	0,000	***
CPI	$-0,95 \cdot 10^7$	$1,56 \cdot 10^8$	-0,06	0,951	
Tr	$-1,48 \cdot 10^8$	$2,76 \cdot 10^7$	-5,38	0,000	***
Константа	$3,78 \cdot 10^{11}$	$7,73 \cdot 10^{10}$	4,89	0,000	***
Коефіцієнт детермінації (R ²)					0,720

Примітки: ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Вплив рівня децентралізації витрат на параметри економічного розвитку та інвестиційної привабливості країни можна представити наступною системою лінійних рівнянь:

$$\left\{ \begin{array}{l}
 FDI = 1,71 \cdot 10^8 FA_2 - 0,146 CAB + 5,39 \cdot 10^8 Em - 6,36 \cdot 10^8 GDP_g \\
 \quad + 0,079 GCF + 2,65 \cdot 10^8 D + 1,38 \cdot 10^8 Tr - 5,38 \cdot 10^{10}; \\
 GCF = -2,05 \cdot 10^9 FA_2 - 0,785 CAB - 7,85 \cdot 10^8 Em + 3,14 \cdot 10^9 GDP_g \\
 \quad + 1,082 FDI - 0,95 \cdot 10^7 CPI - 1,48 \cdot 10^8 Tr + 3,78 \cdot 10^{11}; \\
 GDP_{pc} = 119,387 FA_2 - 9,68 PI + 0,001 CAB + 837,33 Em + 0,001 FDI \\
 \quad + 0,001 GCF + 59,00 Tr - 38000,00
 \end{array} \right. \quad (2.1)$$

де *CAB* – баланс рахунку поточних операцій (дол. США); *CPI* – індекс споживчих цін (база – ціни 2010 р.); *GCF* – валове нагромадження капіталу (дол. США); *GDPg* – приріст ВВП (%); *GDPpc* – ВВП на душу населення (дол. США); *FDI* – прямі іноземні інвестиції, чисті (дол. США); *D* – щільність бізнесу (чисельність нових зареєстрованих бізнес-структур у розрахунку на 1000 осіб у віці від 15 до 64 років); *Em* – співвідношення чисельності зайнятого населення до загальної чисельності населення, віком старше 15 років (% за методологією Міжнародної організації праці); *Tr* – товарообіг (% від ВВП); *FA₂* – рівень децентралізації витрат.

Слід відмітити, що основу забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування складають місцеві податки і збори та відрахування від загальнодержавних податків (є менш прийнятним варіантом, оскільки в цьому випадку органи місцевого самоврядування не мають важелів впливу на зміну обсягів податкових надходжень), то у контексті даного дослідження також доцільно дослідити і вплив податкової автономії на макроекономічні показники. Результати емпіричного тестування гіпотези щодо впливу цієї факторної змінної на ВВП на душу населення представлено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу рівня податкової автономії на ВВП на душу населення для дванадцяти унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
FA3	157,050	77,571	2,02	0,043	**
CPI	365,291	54,024	6,76	0,000	
CAB	3,396	13,223	0,26	0,797	***
Em	0,001	0,000	3,11	0,002	***
FDI	905,723	104,224	8,69	0,000	
GCF	0,001	0,000	0,44	0,662	***
Tr	0,001	0,000	5,98	0,000	
Константа	16,295	24,131	0,68	0,500	***
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,718

Примітки: ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Отже, приймаючи до уваги значення коефіцієнта детермінації, можна зауважити, що модель є адекватною, оскільки зміна ВВП на душу населення на 71,80 % пояснюється варіацією набору факторних змінних. У розрізі характеристики результатів моделювання варто відмітити, що, аналогічно до моделі з факторною змінною «рівень децентралізації витрат», не виявлено статистично значимого зв'язку між ВВП на душу населення та інфляцією і чистим притоком прямих іноземних інвестицій, проте у даній моделі також не підтверджено вплив і такої змінної управління як товарооборот. Позитивний вплив решти контрольних змінних на зміну ВВП на душу населення підтверджено на 1% довірчому інтервалі. Разом з тим, модель також засвідчує існування на 5 % довірчому інтервалі статистично значимого позитивного зв'язку між зростанням рівня податкової автономії та ВВП на душу населення, а саме збільшення аналізованої факторної змінної на 1 % обумовлює зростання результативного параметра на 157,05 дол. США.

Результати моделювання впливу податкової автономії на баланс рахунку поточних операцій наведено у табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу рівня податкової автономії на баланс рахунку поточних операцій для дванадцяти унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
FA3	$3,23 \cdot 10^8$	$1,64 \cdot 10^8$	1,97	0,049	**
CPI	$7,65 \cdot 10^7$	$6,32 \cdot 10^7$	1,21	0,226	
Em	$-6,11 \cdot 10^8$	$3,05 \cdot 10^8$	-1,95	0,047	**
FDI	-0,26	0,12	-2,19	0,029	**
GDPpc	1281850	166369	7,70	0,000	***
GCF	-0,06	0,02	-3,95	0,000	***
Tr	$3,27 \cdot 10^7$	$6,65 \cdot 10^7$	-0,49	0,623	
Константа	$-1,16 \cdot 10^{10}$	$1,73 \cdot 10^{10}$	-0,67	0,503	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)				0,834	

Примітки: ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Зокрема, за даними, представленими у табл. 2.7, можна стверджувати про високий рівень якості даної моделі, а саме: зміна балансу рахунку поточних операцій на 83,4 % пояснюється варіацією набору незалежних змінних. На основі регресійного аналізу встановлено, що позитивно на баланс рахунку поточних операцій впливає зростання ВВП на душу населення, тоді як факторами негативного впливу є зростання рівня зайнятості населення, чистого притоку прямих іноземних інвестицій та валового нагромадження капіталу. Разом з тим, за результатами моделювання підтверджено одну з основних гіпотез даного дослідження: посилення на 1 % рівня податкової автономії призводить до зростання балансу рахунку поточних операцій на 323 млн. дол. США (на 5 % довірчому інтервалі).

За результатами регресійного аналізу також виявлено існування статистично значимого зв'язку між рівнем податкової автономії та індексом споживчих цін (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу рівня податкової автономії на індекс споживчих цін для дванадцяти унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
FA3	0,91	0,22	4,10	0,000	***
CAВ	$7,65 \cdot 10^{-10}$	$1,26 \cdot 10^{-10}$	1,21	0,226	
Em	-0,12	0,44	-0,28	0,782	
FDI	$-1,70 \cdot 10^{-11}$	$1,74 \cdot 10^{-10}$	-0,10	0,922	
GDPpc	-0,001	0,000	-1,73	0,083	*
GCF	$3,43 \cdot 10^{-11}$	$2,42 \cdot 10^{-11}$	1,43	0,153	
Tr	0,23	0,09	2,54	0,011	***
Константа	86,09	23,23	3,70	0,000	***
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,795

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Отже, за даними, наведеними у табл. 2.8, можна зробити висновок про достатню високу якість регресійної моделі: зміна індексу споживчих цін на 79,5 % пояснюється варіацією набору факторних змінних. Встановлено, що

позитивно на інтенсивність інфляційних процесів впливає розширення зовнішньоекономічної діяльності: збільшення обсягу товарообороту у ВВП на 1 % обумовлює зростання індексу споживчих цін на 0,23 %, тоді як погіршення макроекономічної динаміки спричиняє до помірного розкручування інфляційної спіралі: скорочення даної змінної управління на 1 дол. США обумовлює зростання результативної ознаки на 0,001 %. Крім того, підтверджено одну з висунутих гіпотез даного дослідження, а саме: зростання співвідношення податкових надходжень місцевого бюджету до аналогічного показника зведеного бюджету на 1 % обумовлює зростання індексу споживчих цін на 0,91 % (з 99 % довірчою ймовірністю).

За результатами моделювання також встановлено існування статистично значимого впливу зміни рівня податкової автономії на співвідношення товарообороту країни (сумарного обсягу експорту та імпорту) до ВВП (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу рівня податкової автономії на товарооборот для дванадцяти унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
FA3	1,21	0,35	3,47	0,001	***
CAВ	$-1,76 \cdot 10^{-10}$	$7,37 \cdot 10^{-11}$	-2,38	0,017	**
СPI	0,05	0,05	1,06	0,287	
Em	-0,46	0,54	-0,85	0,393	
FDI	$8,70 \cdot 10^{-11}$	$9,88 \cdot 10^{-11}$	0,88	0,379	
GDPpc	0,001	0,000	5,32	0,000	***
GCF	$-1,74 \cdot 10^{-10}$	$2,62 \cdot 10^{-11}$	-6,66	0,000	***
Константа	86,09	23,23	3,70	0,000	***
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,676

Примітки: ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Так, враховуючи значення коефіцієнта детермінації, представленого у табл. 2.9, можна зробити висновок про задовільну якість регресійної моделі: 67,63 % варіації результативної ознаки обумовлено зміною факторних

параметрів моделі. У свою чергу, за результатами моделювання також можна відзначити існування оберненого зв'язку між зміною питомої ваги товарообороту у ВВП та таких макроекономічних показників як баланс рахунку поточних операцій та валове нагромадження капіталу. Натомість емпірично підтверджено, що зростання ВВП на душу населення на 1 дол. США обумовлює збільшення питомої ваги сумарного обсягу експорту та імпорту у ВВП країни на 0,001 % (з 99 % довірчою ймовірністю). Разом з тим, за результатами регресійного аналізу емпірично підтверджено одну з гіпотез даного блоку дослідження, а саме: зростання рівня податкової автономії на 1 % призводить до збільшення питомої ваги товарообороту країни у ВВП на 1,21 % (на 1 % довірчому інтервалі).

У свою чергу, між рівнем податкової автономії та такими макроекономічними показниками як зайнятість населення, чистий притік прямих іноземних інвестицій та валове нагромадження капіталу статистично значущого зв'язку не виявлено.

Загалом результати виявлення статистично значимого впливу зміни рівня податкової автономії на показники економічного розвитку та інвестиційної привабливості країни можна представити системою лінійних регресійних рівнянь:

$$\left\{ \begin{array}{l}
 GDP_{pc} = 157,05FA_3 + 365,29CPI + 3,39CAB + 0,001Em \\
 \quad + 905,72FDI + 0,001GCF + 0,001Tr + 16,29; \\
 CAB = 3,23 \cdot 10^8 FA_3 + 7,65 \cdot 10^7 CPI - 6,11 \cdot 10^8 Em - 0,26FDI \\
 \quad + 1281850GDP_{pc} - 0,06GCF - 3,27 \cdot 10^7 Tr - 1,16 \\
 \quad \cdot 10^{10}; \\
 CPI = 0,91FA_3 - 1,53 \cdot 10^{-10} CAB - 0,12Em - 1,70 \cdot 10^{-11} FDI \\
 \quad - 0,001GDP_{pc} + 3,46 \cdot 10^{-11} GCF + 0,23Tr + 86,09; \\
 Tr = 1,21FA_3 - 1,76 \cdot 10^{-10} CAB + 0,05CPI - 0,46Em - 8,70 \\
 \quad \cdot 10^{-11} FDI - 0,001GDP_{pc} - 1,74 \cdot 10^{-10} GCF + 123,08
 \end{array} \right. \quad (2.2)$$

де *CAB* – баланс рахунку поточних операцій (дол. США); *CPI* – індекс споживчих цін (база – ціни 2010 р.); *GCF* – валове нагромадження капіталу (дол. США); *GDPg* – приріст ВВП (%); *GDPpc* – ВВП на душу населення (дол. США); *FDI* – прямі іноземні інвестиції, чисті (дол. США); *D* – щільність бізнесу (чисельність нових зареєстрованих бізнес-структур у розрахунку на 1000 осіб у віці від 15 до 64 років); *Em* – співвідношення чисельності зайнятого населення до загальної чисельності населення, віком старше 15 років (% за методологією Міжнародної організації праці); *Tr* – товарообіг (% від ВВП); *FA₃* – рівень податкової автономії.

Враховуючи той факт, що за результатами регресійного аналізу не виявлено статистично значущого зв'язку між рівнем незалежності місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів і коефіцієнтом покриття власних видатків місцевих бюджетів з показниками економічного розвитку та інвестиційної привабливості країни, у наступному блоці даного дослідження буде представлено результати щодо виявлення взаємозв'язків композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів з десятьма відібраними макроекономічними показниками. Варто зауважити, що цей блок дослідження, на відміну від попередніх, реалізовано не для 12, а лише для 4 унітарних європейських країн (України, Латвії, Естонії та Угорщини), для яких у відкритому доступі наявна релевантна статистична інформація (дані щодо показників, які покладено в основу формування композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів). Тестування гіпотез щодо наявності впливу даної факторної змінної на показники економічного розвитку та інвестиційної привабливості зазначеної групи країн протягом 2008–2019 рр. дозволило підтвердити п'ять з десяти висунутих гіпотез. Результати щодо формалізації впливу обраної незалежної змінної на обсяг кредитів, наданих приватному сектору (% від ВВП), представлено у табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на питому вагу наданих приватному сектору кредитів у ВВП для чотирьох унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
GFA	-95,52	43,82	-2,18	0,029	**
CAB	$-7,23 \cdot 10^{-10}$	$6,27 \cdot 10^{-10}$	-1,15	0,249	
FDI	$-2,03 \cdot 10^{-9}$	$-1,73 \cdot 10^{-9}$	-1,17	0,240	
GDPg	-0,84	0,50	-1,67	0,095	*
GCF	$-8,46 \cdot 10^{-11}$	$3,86 \cdot 10^{-11}$	-0,22	0,826	
D	1,22	0,61	2,00	0,045	**
R&D	32,48	9,36	3,47	0,001	***
Tr	-0,80	0,23	-3,47	0,001	***
Константа	155,85	34,30	4,54	0,000	***
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)				0,780	

Примітки: * – 90 % довірча ймовірність; ** – 95 % довірча ймовірність; *** – 99 % довірча ймовірність.

Так, за результатами проведеного регресійного аналізу можна зауважити, що зменшення географічної розмірності вибірки не вплинуло на якісні характеристики моделі, адже значення коефіцієнта детермінації за даними табл. 2.10 становить 0,78, тобто зміна результативної ознаки на 78 % пояснюється варіацією набору відібраних факторних ознак. Крім того, за результатами аналізу не підтверджено наявності статистично значущого впливу на зміну обсягу кредитів, наданих приватному сектору (% від ВВП), таких незалежних змінних як баланс рахунку поточних операцій, чистий притік прямих іноземних інвестицій та валове нагромадження капіталу. Встановлено, що з 99 % довірчою ймовірністю позитивно на розширення обсягів кредитування приватного сектору у відношенні до ВВП вплине зростання витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, а також з 95 % довірчою ймовірністю – зростання щільності бізнес-мережі на 1000 осіб населення. Натомість, на 10 % довірчому інтервалі підтверджено існування оберненого зв'язку між результативною змінною та зростанням ВВП, а на 5 % довірчому інтервалі – з товарооборот у ВВП. Разом з тим, за

результатами моделювання підтверджено одну з основних гіпотез дослідження, а саме: зростання на одиницю композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів обумовлює зменшення питомої ваги обсягу наданих приватному сектору кредитів у ВВП на 95,52 %.

У свою чергу, результати аналогічного дослідження для результативної змінної «приріст ВВП» представлено у табл. 2.11.

Таблиця 2.11 – Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на приріст ВВП для чотирьох унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
GFA	27,75	16,12	1,72	0,085	*
CAB	$-4,53 \cdot 10^{-10}$	$2,13 \cdot 10^{-10}$	-2,13	0,034	**
FDI	$-1,24 \cdot 10^{-9}$	$-5,88 \cdot 10^{-10}$	-2,11	0,035	**
Cr	-0,11	0,06	-1,67	0,095	*
GCF	$-8,10 \cdot 10^{-11}$	$1,37 \cdot 10^{-11}$	-0,59	0,555	
D	0,39	0,22	1,74	0,082	*
R&D	-0,45	4,01	-0,11	0,910	
Tr	0,16	0,09	1,71	0,086	*
Константа	-14,04	15,95	-0,88	0,379	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)			0,718		

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; ** – 95 % довірна ймовірність.

Отже, за основі застосування інструментарію регресійного аналізу з випадковими ефектами побудовано якісну економетричну модель формалізації впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на зростання ВВП, що підтверджується високим значенням коефіцієнта детермінації на рівні 71,8 %. У розрізі характеристики статистично значимого впливу факторних змінних на результативну ознаку варто зауважити, що з 95 % довірчою ймовірністю підтверджено негативний вплив на приріст ВВП таких змінних управління як баланс рахунку поточних операцій і чистий притік прямих іноземних інвестицій, з 90 % довірчою ймовірністю – кредити, надані приватному сектору. Разом з тим, виявлено також контрольні змінні, зростання яких позитивно впливає на зростання

ВВП, а саме: розширення на одиницю щільності бізнес-мережі призводить до зростання ВВП на 0,39 % (на 10 % довірчому інтервалі), збільшення на 1 % частки товарообороту обумовлює зростання результативної змінної на 0,16 %. Крім того, за результатами моделювання підтверджено одну з основних гіпотез даного блоку дослідження – зростання на одиницю композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів сприяє інтенсифікації темпів економічного зростання на 27,75 % з 90 % довірчою ймовірністю.

У свою чергу, результати моделювання для залежної змінної «видатки на дослідження та розвиток (% від ВВП)» представлено у табл. 2.12.

Таблиця 2.12 – Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на питому вагу видатків на дослідження та розвиток у ВВП для чотирьох унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
GFA	1,17	0,69	1,72	0,098	*
CAB	$1,08 \cdot 10^{-11}$	$1,03 \cdot 10^{-11}$	1,05	0,303	
FDI	$-1,21 \cdot 10^{-12}$	$2,62 \cdot 10^{-11}$	-0,05	0,964	
Cr	0,01	0,003	2,25	0,034	**
GDPg	0,002	0,008	0,26	0,799	
D	-0,03	0,01	-2,22	0,036	**
GCF	$1,33 \cdot 10^{-12}$	$7,59 \cdot 10^{-12}$	0,18	0,862	
Tr	0,02	0,004	3,47	0,002	***
Константа	-2,27	0,60	-3,76	0,001	***
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)				0,625	

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Результати аналізу, представлені у табл. 2.12, підтверджують задовільну якість побудованої моделі, адже зміна результативної ознаки на 62,5 % пояснюється варіацією відібраних факторних показників. Зокрема, за результатами моделювання емпірично підтверджено наявність статистично значущого негативного впливу на питому вагу видатків на дослідження та

розвиток у ВВП розширення бізнес-мережі (5 % довірчому інтервалі). Разом з тим, підтверджено позитивний вплив на залежну змінну таких факторів як розширення кредитної активності приватного сектору та інтенсифікація зовнішньоекономічної діяльності. У тому числі, підтверджено одну з основних базових гіпотез даного дослідження: зростання композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на одиницю обумовлює збільшення питомої ваги видатків на дослідження та розвиток у ВВП на 1,17 %.

Результати емпіричного тестування гіпотези щодо існування впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на показники характеристики рівня інвестиційної привабливості країни наведено у табл. 2.13 та 2.14.

Таблиця 2.13 – Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на чистий притік прямих іноземних інвестицій для чотирьох унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
GFA	$8,45 \cdot 10^9$	$4,23 \cdot 10^9$	-2,00	0,046	**
CAB	-0,03	0,06	-0,49	0,623	
Em	$-1,17 \cdot 10^7$	$7,31 \cdot 10^7$	-0,16	0,873	
GDPg	$-2,08 \cdot 10^7$	$4,46 \cdot 10^7$	-0,47	0,641	
GCF	-0,15	0,03	-5,33	0,000	***
D	$-9,28 \cdot 10^7$	$7,35 \cdot 10^7$	-1,26	0,207	
Tr	$1,98 \cdot 10^7$	$1,41 \cdot 10^7$	1,41	0,159	
Константа	$1,47 \cdot 10^9$	$3,97 \cdot 10^9$	0,37	0,712	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)				0,539	

Примітки: ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Модель формалізації впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на чистий притік прямих іноземних інвестицій має не дуже високий, але загалом допустимий рівень значимості, що становить 53,9 %. За результатами регресійного аналізу виявлено, що

зростання на 1 дол. США валового нагромадження капіталу призводить до зменшення на 0,15 дол. США результативної змінної. Разом з тим, підтверджено одну з основних гіпотез дослідження: зростання композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на одиницю обумовлює збільшення чистого притоку прямих іноземних інвестицій 8,49 млрд. дол. США.

Таблиця 2.14 – Результати регресійного аналізу щодо визначення впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на щільність бізнес-мережі для чотирьох унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
GFA	-26,94	8,948	-3,01	0,003	***
CAB	0,001	0,000	-2,71	0,007	***
Em	0,53	0,138	3,80	0,000	***
GDPg	0,13	0,098	1,27	0,203	
FDI	0,001	0,000	-1,26	0,207	
GCF	0,001	0,000	-4,09	0,000	***
Tr	0,08	0,030	2,59	0,010	**
Константа	-16,118	8,533	-1,89	0,059	*
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,848

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Модель формалізації впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на щільність бізнес-мережі має найвищий рівень якості, що підтверджується відповідним коефіцієнтом детермінації: зміна результативної ознаки на 84,8 % пояснюється варіацією незалежних змінних, включених до неї. Зокрема, за результатами регресійного аналізу встановлено, що позитивно на щільність бізнес-мережі впливають такі змінні управління як зростання балансу рахунку поточних операцій, рівня зайнятості населення, валове нагромадження капіталу та питомої ваги товарообороту у ВВП. Натомість також підтверджено одну із висунутих у розрізі даного блоку дослідження гіпотез, а саме: зростання композитного індикатора фінансової

самодостатності місцевих бюджетів на одиницю обумовлює скорочення щільності бізнес-мережі на 26,94 нових підприємств у розрахунку на 1000 осіб у віці від 15 до 64 років.

Загалом вплив композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на показники економічного розвитку та інвестиційної привабливості обраних унітарних країн Європи можна представити наступною системою багатofакторних регресійних рівнянь:

$$\begin{cases}
 R\&D = 1,17GFA + 1,08 \cdot 10^{-11}CAB - 1,21 \cdot 10^{-12}FDI + 0,01Cr \\
 \quad + 0,002GDP_g - 0,03D - 1,33 \cdot 10^{-12}GCF + 0,02Tr \\
 \quad - 2,27; \\
 GDP_g = 27,75GFA - 4,53 \cdot 10^{-10}CAB - 1,24 \cdot 10^{-9}FDI - 0,11Cr \\
 \quad - 8,10 \cdot 10^{-11}GCF + 0,38D - 0,45R\&D + 0,16Tr \\
 \quad - 14,04; \\
 FDI = -8,45 \cdot 10^9GFA - 0,03CAB - 1,17 \cdot 10^7Em - 2,08 \cdot 10^7GDP_g \quad (2.3) \\
 \quad - 0,15GCF - 9,28 \cdot 10^7D + 1,98 \cdot 10^7Tr + 1,47 \cdot 10^9; \\
 Cr = -95,52GFA - 7,23 \cdot 10^{-10}CAB - 2,03 \cdot 10^{-9}FDI - 0,84GDP_g \\
 \quad - 8,46 \cdot 10^{-11}GCF + 1,22D + 32,48R\&D - 0,8Tr \\
 \quad + 155,85; \\
 D = -26,94GFA + 0,001CAB + 0,53Em + 0,13GDP_g + 0,001FDI \\
 \quad + 0,001GCF + 0,08Tr - 16,12
 \end{cases}$$

де CAB – баланс рахунку поточних операцій (дол. США); GCF – валове нагромадження капіталу (дол. США); GDP_g – приріст ВВП (%); FDI – прямі іноземні інвестиції, чисті (дол. США); D – щільність бізнесу (чисельність нових зареєстрованих бізнес-структур у розрахунку на 1000 осіб у віці від 15 до 64 років); Em – співвідношення чисельності зайнятого населення до загальної чисельності населення, віком старше 15 років (% за методологією Міжнародної організації праці); Tr – товарообіг (% від ВВП); GFA – композитний індикатор фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, варто відмітити, що на основі регресійного аналізу встановлено, що досліджувані макроекономічні показники залежать від композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів, проте статистично значимий вплив (як за критерієм загальної якості моделі, так і самого коефіцієнта при факторних змінних) на деякі з них мають лише два з п'яти часткових індикаторів – рівень децентралізації витрат та податкової автономії. Зокрема, на основі моделювання встановлено, що посилення фінансової самодостатності місцевих бюджетів характеризується оберненим зв'язком з параметрами кредитно-інвестиційної діяльності, проте виступає драйвером економічного зростання та науково-технологічного розвитку, тобто забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів вимагає тимчасового відволікання фінансових ресурсів від розвитку бізнес-середовища на користь інвестицій у сталий розвиток території у майбутньому. У свою чергу, експансія децентралізації витрат знижує інтенсивність нагромадження капіталу, проте сприяє притоку іноземних інвестицій та росту ВВП на душу населення. Разом з тим, поліпшення рівня податкової автономії, з одного боку, є тригером інфляційних процесів, а з іншого боку – драйвером економічного зростання та зовнішньоекономічної активності.

Крім того, за результатами формалізації впливу складових композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на параметри інвестиційної привабливості країни (чистий притік прямих іноземних інвестицій, валове нагромадження капіталу та щільність бізнес-мережі) було лише частково підтверджено висунуті у рамках даного дослідження гіпотези. Зокрема, було підтверджено позитивний вплив децентралізації витрат на обсяг чистого притоку прямих іноземних інвестицій, тоді як з валовим нагромадженням капіталу зв'язок є негативним. Натомість жодна з моделей, де у якості основної факторної змінної був рівень децентралізації доходів, незалежності від міжбюджетних трансфертів, коефіцієнт покриття власних видатків місцевих бюджетів, не було отримано статистично значущих

результатів щодо їх впливу на параметри інвестиційної привабливості країни. Таким чином, можна зробити висновок, що інвестиційна активність залежить не тільки від загального рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів, а й від свободи субнаціональних утворень здійснювати фінансування видаткових повноважень незалежно від центральних органів влади та їх спроможності до акумуляції власних податкових надходжень.

Разом з тим, за результатами дослідження також не було емпірично підтверджено гіпотези щодо позитивного впливу рівня децентралізації доходів, незалежності від міжбюджетних трансфертів, коефіцієнту покриття власних видатків місцевих бюджетів на показники економічного розвитку держави, що може бути частково обґрунтовано існуванням майже двократного розриву між інтенсивністю темпів децентралізації доходів та децентралізації витрат у досліджуваних країнах, що створює надмірне навантаження на місцеві бюджети і знижує ефективність використання бюджетних коштів. Таким чином, виявлені закономірності мають бути враховані як при формалізації пріоритетності напрямків реформування системи місцевих фінансів, так і у процесі розробки інвестиційної та зовнішньоекономічної політики держави, а також обґрунтуванні векторів забезпечення сталого розвитку національної економіки аналізованих країн в цілому.

Узагальнення всіх емпірично підтверджених гіпотез проведеного міжнаціонального регресійного аналізу дозволило пріоритетувати послідовність кроків на шляху імплементації реформи фінансової децентралізації з урахуванням їх результативності у контексті забезпечення економічного та інвестиційного розвитку країни. Зокрема, найбільш пріоритетним етапом процесу імплементації реформи повинно стати посилення податкової автономії місцевих бюджетів. Наступним етапом може бути поступова імплементація децентралізації витрат, що передбачає передачу видаткових повноважень від вищого рівня влади до субнаціональних утворень, проте така децентралізація не повинна бути занадто масштабною;

цілком виправданою буде поетапна передача видаткових повноважень на локальний рівень, що дозволить уникнути надмірного навантаження на доходну частину місцевого бюджету. Крім того, паралельно з децентралізацією витрат доцільно проводити на паритетних засадах і децентралізацію доходів, закріплюючи за органами місцевого самоврядування джерела фінансування нових видаткових повноважень. Такий підхід дозволить забезпечити максимальний позитивний ефект як для забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, так і для економічного та інвестиційного розвитку країни в цілому.

Варто зауважити, що попри виявлені закономірності для відібраних унітарних країн Європи, виникає необхідність формалізації аналогічного дослідження лише для України на основі застосування регресійного аналізу за методом найменших квадратів за 2008–2019 рр., що узагальнені у табл. 2.15.

Таблиця 2.15 – Результати формалізації впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її складових на показники економічного та інвестиційного розвитку України за 2008–2019 рр.

Результативна змінна	Коефіцієнт при регресорі	t-значення	p-значення	R ²	CP
Показники економічного та інвестиційного розвитку країни щодо яких підтверджено вплив композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів (<i>GFA</i>)					
GCF	10,7·10 ¹¹	8,03	0,079	0,996	90 %
D	-1,95	-19,79	0,032	0,999	95%
Cr	113,73	6,11	0,103	0,998	90 %
Показники економічного та інвестиційного розвитку країни щодо яких підтверджено вплив рівня децентралізації доходів (<i>FA₁</i>)					
D	-0,076	-21,61	0,029	0,999	95 %
CPI	-4,36	-12,41	0,051	0,999	95 %
Cr	2,41	6,12	0,102	0,998	90 %
Показники економічного та інвестиційного розвитку країни щодо яких підтверджено вплив рівня децентралізації витрат (<i>FA₂</i>)					
Tr	2,60	5,83	0,100	0,986	90 %
Показники економічного та інвестиційного розвитку країни щодо яких підтверджено вплив рівня податкової автономії (<i>FA₃</i>)					
D	-0,029	-11,94	0,053	0,999	95 %
CPI	-3,145	-5,83	0,100	0,999	90 %
Cr	1,48	6,12	0,102	0,998	90 %

Продовження табл. 2.15

Показники економічного та інвестиційного розвитку країни щодо яких підтверджено вплив рівня незалежності від міжбюджетних трансфертів (FA_4)					
FDI	$-4,85 \cdot 10^{10}$	-34,68	0,018	0,999	99 %
GCF	$2,77 \cdot 10^{11}$	5,83	0,100	0,992	90 %
D	-0,51	-14,40	0,044	0,999	95 %
GDPg	-28,45	-6,73	0,094	0,999	90 %
Показники економічного та інвестиційного розвитку країни щодо яких підтверджено вплив коефіцієнту покриття власних витрат місцевих бюджетів (FA_5)					
GDPpc	-22300,00	-19,50	0,033	0,999	95 %
CPI	-751,05	-15,44	0,041	0,999	95 %
Cr	117,94	12,74	0,050	0,999	95 %
Em	31,69	11,68	0,054	0,999	95 %

Примітки: R^2 – коефіцієнт детермінації моделі; CP – довірна ймовірність значущості першого регресора; CPI – індекс споживчих цін (база – ціни 2010 р.); Cr – обсяг кредитів, наданих приватному сектору (% від ВВП); GCF – валове нагромадження капіталу (дол. США); $GDPg$ – приріст ВВП (%); $GDPpc$ – ВВП на душу населення (дол. США); FDI – чистий притік прямих іноземних інвестицій (дол. США); D – щільність бізнесу (чисельність нових зареєстрованих бізнес-структур у розрахунку на 1000 осіб у віці від 15 до 64 років); Tr – товарообіг (% від ВВП).

Отже, за результатами проведеного аналізу виявлено, що найбільшим масштабом впливу на параметри економічного розвитку та інвестиційної привабливості України має посилення рівня незалежності від міжбюджетних трансфертів, що спричиняє скорочення притоку прямих іноземних інвестицій, зменшення щільності бізнес-мережі, темпів зростання ВВП, але, разом з тим, стимулює експансію валового нагромадження капіталу. Збільшення коефіцієнту покриття власних видатків місцевих бюджетів викликає зменшення ВВП на душу населення, але також стримує інфляційну динаміку, активізує процеси кредитування приватного сектору і зростання рівня зайнятості населення. У свою чергу, збільшення рівня децентралізації доходів і податкової автономії обумовлює незначне скорочення підприємницької активності щодо розширення бізнес-мережі, проте також стримує інфляційні процеси та активізує кредитну експансію. Натомість розширення масштабів децентралізації витрат в Україні, на відміну від широкомасштабного впливу, виявленого для вибірки з 12 унітарних європейських країн, справляє статистично значущий вплив лише на зростання товарообороту. Разом з тим, поліпшення загального рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів

також позитивно впливає на масштаби валового нагромадження капіталу та обсягів кредитування приватного сектору, проте скорочує активність щодо створення нових підприємств.

Узагальнюючи результати регресійного аналізу, можна відмітити, що даний блок дослідження підтвердив наявність вітчизняної специфіки порівняно з результатами, отриманими при моделюванні впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її елементів на параметри економічного розвитку та інвестиційної привабливості унітарних європейських країн. Зокрема, встановлено, що такі елементи фінансової самодостатності місцевих бюджетів як рівень незалежності від міжбюджетних трансфертів та коефіцієнт покриття власних видатків місцевих бюджетів їх власними доходами не справляють статистично значущого впливу на варіацію макроекономічних параметрів досліджуваних європейських країн, проте мають важливе значення для України. Варто також відзначити, що попри значний вплив на результативні параметри зміни рівня децентралізації витрат для всієї сукупності країн, значимість даного елементу фінансової самодостатності місцевих бюджетів не характеризується таким масштабним впливом для України (підтверджено її значимість лише для стимулювання зовнішньоекономічних операцій). У свою чергу, хоча для сукупності європейських країн не встановлено статистично значимого зв'язку між рівнем децентралізації доходів та параметрами економічного розвитку та інвестиційної привабливості, проте ці гіпотези було частково підтверджено для України. Також встановлено, що вплив на результативні параметри рівня децентралізації доходів та податкової автономії характеризується високим рівнем схожості з незначним превалюванням впливу першого з показників за силою. З іншого блоку виявлено, що зв'язок композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів та макроекономічних показників для України є менш масштабним, ніж для сукупності унітарних європейських країн. Виявлені закономірності повинні бути враховані при реформуванні системи місцевих фінансів в Україні.

2.3 Методичний підхід до оцінювання впливу фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її елементів на інноваційний розвиток країни

Сталий та інноваційний розвиток як окремої територіальної громади, так і країни в цілому неможливий без виваженої політики здійснення видатків, при якій високий рівень пріоритетності мають видатки інноваційного спрямування. Саме тому дослідження, спрямоване на формалізацію взаємозв'язків між інтегральним показником фінансової самодостатності місцевих бюджетів, його елементами та параметрами характеристики інноваційного розвитку країни має важливе теоретичне та практичне значення.

На сьогоднішній день існує ряд досліджень, спрямованих на тестування гіпотези про вплив різних вимірників фінансової самодостатності місцевих бюджетів на інноваційного розвитку країни. Так, Кузіор та ін. [57] зазначали, що протягом останніх декількох десятиліть відбулася трансформація управлінських технологій в органах місцевого самоврядування. Автори відзначають, що експансія фіскального федералізму (фінансової децентралізації) призводить до посилення фінансової самодостатності та незалежності органів місцевого самоврядування, проте інноваційний та сталий розвиток регіону та країни неможливий без навчання протягом усього життя, набуття м'яких навичок (soft skills) працівниками місцевих органів влади та прозорості їх діяльності. Камара, Леонард та Хейнс [53] також підтримують ідею про те, що в умовах реалізації реформи фінансової децентралізації вкрай важливо забезпечити підвищення освіченості та кваліфікації співробітників органів місцевого самоврядування, що дозволить стимулювати інноваційний розвиток територіальних громад та стабільне економічне зростання країни в цілому. Тінгхуа [117], досліджуючи вплив фінансової децентралізації (досвід Китаю та Росії) на інноваційну політику країни, емпірично підтвердив гіпотезу про те, що децентралізація влади стимулює розвиток інновацій.

Разом з тим, Агшаєв, Павліха та Рябушенко [1] зазначили, що реалізація реформи фінансової децентралізації в Україні супроводжується як позитивними, так і негативними наслідками. Автори відмічають, що відсутність узгодженості як горизонтального, так і вертикального розподілу владних повноважень між центральними і місцевими органами влади призводять до часткової неефективності процесу її імплементації. Дослідники також відмічають, що впровадження інноваційних методів планування процесів формування фінансових ресурсів місцевого бюджету та їх використання разом з вирішенням численних організаційних проблем може стимулювати місцеві громади до сталого та інноваційний розвитку.

У свою чергу, Струмф [108] на основі результатів емпіричних досліджень відмітив, що фінансова децентралізація сприяє інноваційному розвитку в країнах з сильно диференційованими за рівнем розвитку місцевими громадами, тоді як централізація є більш прийнятною стратегією управління інноваційним розвитком у країнах з більш однорідною структурою територіальних громад.

Разом з тим, Тейлор [112] відзначив, що у довгостроковій перспективі децентралізація має більш важливе значення для забезпечення інноваційного розвитку регіону та країни, тоді як централізовані держави не здатні забезпечити стабільну конкурентоспроможність в управлінні інноваціями.

У свою чергу, Марсель [65] емпірично підтвердив позитивну довгострокову кореляцію між збільшенням прямих іноземних інвестицій та інноваційним економічним зростанням. Крім того, приплив прямих іноземних інвестицій викликає якісну технологічну трансформацію в країнах, що розвиваються, і стимулює появу нових робочих місць. Натомість, Агніхотрі та Арора [2] здійснили подібне дослідження, аналізуючи досвід Індії. Автори, зокрема, дійшли висновку, що приплив іноземних інвестицій в економіку країн, що розвиваються, призводить до розвитку ділового середовища, створення нових технологій та модернізації виробництва.

Янг, Лі та Лі [137] також відзначили, що зв'язок між фінансовою децентралізацією та місцевим інноваційним розвитком має U-подібну форму, але автори виявили, що цей взаємозв'язок є оберненим, тобто фінансова децентралізація гальмує розвиток інновацій. Разом з тим, вони виявили, що коливання рівня децентралізації видатків у межах від 0,377 до 0,600 є більш прийнятним для інноваційного розвитку місцевих громад.

Куассі [56] здійснив всебічний аналіз зв'язку між державними витратами та інноваційним розвитком країни і дійшов висновку, що економічне зростання країни та її інноваційний розвиток залежить від соціо-економіко-політичних особливостей країни, обсягу та структури її державних витрат. Разом з тим, Коломбо та Мартінес-Васкес [26] з'ясували, що як децентралізація витрат, так і децентралізація доходів призводять до зниження інтенсивності державних інвестицій у наукові дослідження та розробки.

Юшков [139] проаналізував російський досвід реалізації реформи фінансової децентралізації та дійшов висновку, що надмірна децентралізація видатків без паритетної децентралізації доходів має негативні наслідки для економічного зростання регіону та його інноваційного розвитку. У свою чергу, Лю та ін. [64] також дійшли подібних висновків вивчаючи досвід імплементації реформи фінансової децентралізації у Китаї.

Таким чином, існування широкого спектру різнопланових та певною мірою суперечливих результатів доводить необхідність здійснення подальших емпіричних досліджень у цьому напрямку.

Отже, метою даного дослідження є тестування гіпотези щодо позитивного впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів і його складових на інноваційний розвиток країни. Для вимірювання інноваційного розвитку країни було обрано Глобальний індекс інновацій (GII) [38], який розраховується у співпраці фахівцями Корнельського університету, Бізнес-школи «INSEAD» та Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Індекс розраховується з 2007 року і характеризує прогрес країни у розвитку інновацій на основі 85 індивідуальних

показників, які вимірюють поступ країни за різними релевантними параметрами (розвиток інституційного середовища, людського капіталу, інфраструктури, внутрішнього ринку, навколишнього середовища, знань, технологій та результатів адаптації інновацій). Глобальний індекс інновацій (залежна змінна) варіюється від 0 до 100 балів, при цьому більш високий бал показника характеризує кращий прогрес країни з точки зору інноваційного розвитку.

У свою чергу, для вимірювання параметрів фінансової самодостатності місцевих бюджетів було обрано декілька показників, розроблених Організацією економічного співробітництва та розвитку [83] та Міжнародним валютним фондом [35]: FA1 (індикатор децентралізації доходів) – співвідношення доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) до доходів зведеного бюджету, од.; FA2 (індикатор децентралізації витрат) – співвідношення видатків МБ (без урахування трансфертів) до видатків зведеного бюджету, од.; FA3 (індикатор децентралізації податкових надходжень / податкової автономії) – співвідношення податкових надходжень місцевих бюджетів до податкових надходжень зведеного бюджету, од.; FA4 – «1», зменшена на співвідношення чистих міжбюджетних трансфертів до власних доходів МБ, од.; FA5 – співвідношення власних доходів місцевих бюджетів до власних видатків місцевих бюджетів, од., а також композитний індикатор фінансової самодостатності місцевих бюджетів (GFA), од.; розрахований на основі інтегрування представлених вище п'яти часткових індикаторів за методом Фішберна за методикою, детально описаною у п. 2.1 дисертаційної роботи. Усі зазначені параметри формують блок незалежних змінних.

Крім того, враховуючи подібність моделі до традиційної моделі економічного зростання, доцільно також обрати набір контрольних змінних для підвищення надійності результатів моделювання. Так, у цьому дослідженні набір контрольних змінних складається з декількох показників, що характеризують стан економічного розвитку країни, а саме: індекс

споживчих цін (база – ціни 2010 р.); обсяг кредитів, наданих приватному сектору (% від ВВП); чистий притік прямих іноземних інвестицій (дол. США); приріст ВВП (%); валове нагромадження капіталу (дол. США); щільність бізнес-мережі (кількість нових зареєстрованих бізнес-структур у розрахунку на 1000 осіб у віці від 15 до 64 років); видатки на дослідження та розвиток (% від ВВП); товарообіг (% від ВВП); частка податкових платежів та внесків до фондів соціального страхування (% від прибутку). Усі показники зібрано з колекції «World Development Indicators» бази даних Світового банку [124].

Географічна структура вибірки включає 12 унітарних європейських країн (Чехія, Данія, Естонія, Франція, Угорщина, Італія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія та Україна). Часовий горизонт – 2008–2019 рр. Описова статистика для всіх змінних (залежна, незалежні та контрольні) представлена у табл. 2.16.

Таблиця 2.16 – Описова статистика змінних емпіричного дослідження щодо виявлення взаємозв'язків між параметрами фінансової самодостатності місцевих бюджетів та показником інноваційного розвитку держави

Змінна	Середнє значення	Стандартне відхилення	Мінімальне значення	Максимальне значення
FA1	14,114	7,198	2,78	27,66
FA2	28,379	12,574	12,55	64,28
FA3	12,405	11,36	0,91	43,96
FA4	-1,194	2,011	-5,35	0,56
FA5	0,422	0,182	0,13	0,71
GFA	0,263	0,075	0,09	0,42
GII	42,964	7,964	22,4	59,9
CPI	108,819	21,404	78,9	261,07
CAB	$-2,11 \cdot 10^9$	$1,83 \cdot 10^{10}$	$-7,30 \cdot 10^{10}$	$5,38 \cdot 10^{10}$
Cr	73,077	37,913	32,81	201,26
FDI	$2,35 \cdot 10^9$	$1,48 \cdot 10^{10}$	$-1,48 \cdot 10^{10}$	$7,72 \cdot 10^{10}$
GDPg	1,188	4,07	-14,81	7,44
GCF	$1,13 \cdot 10^{11}$	$1,85 \cdot 10^{11}$	$4,12 \cdot 10^9$	$7,04 \cdot 10^{11}$
D	5,089	4,259	0,47	23,59
R&D	1,407	0,735	0,44	3,17
Tr	119,385	38,679	45,42	190,16
Tax	46,451	12,005	23,8	72,5

Примітки: GFA – композитний індикатор фінансової самодостатності місцевих бюджетів; FA1 / FA2 / FA3 – співвідношення доходів / видатків / податкових надходжень місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) до аналогічних показників зведеного бюджету; FA4 – «1», зменшена

на співвідношення чистих міжбюджетних трансфертів до власних доходів місцевих бюджетів; FA5 – співвідношення власних доходів місцевих бюджетів до власних їх видатків; ГП – глобальний індекс інновацій; CPI – індекс споживчих цін; САВ – баланс поточного рахунку; Cr – обсяг кредитів, наданих приватному сектору; FDI – чистий притік прямих іноземних інвестицій; GDPg – зростання ВВП; GCF – валове нагромадження капіталу; D – щільність бізнес-мережі; R&D – витрати на дослідження та розробки; Tax – частка сплачених податків та внесків на соціальне страхування у прибутку підприємств.

Для перевірки гіпотези про вплив фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її складових на інноваційний розвиток країни буде використано регресійний аналіз на панельних даних у програмному забезпеченні Stata 12/SE. Варто зауважити, що процес тестування гіпотези передбачає послідовну реалізацію кількох етапів, таких як:

- 1) усунення проблеми мультиколінеарності змінних управління на основі кореляційного аналізу;
- 2) ідентифікація специфікації регресійної моделі (модель з фіксованими чи випадковими ефектами) за допомогою тесту Хаусмана;
- 3) реалізація регресійного аналізу та характеристика його результатів (підтвердження або відхилення базової гіпотези).

Отже, першим етапом даного дослідження є кореляційний аналіз, спрямований на усунення проблеми мультиколінеарності змінних. Кореляційна матриця для набору контрольних змінних представлена у табл. 2.17.

Таблиця 2.17 – Кореляційна матриця для набору контрольних змінних

Змінні	CPI	CAV	Cr	FDI	GDPg	GCF	D	R&D	Tr	Tax
CPI	1,000									
CAV	0,578	1,000								
Cr	-0,183	0,243	1,000							
FDI	-0,108	-0,388	0,301	1,000						
GDPg	0,032	0,022	-0,236	-0,130	1,000					
GCF	-0,123	-0,423	0,254	0,672	-0,094	1,000				
D	-0,055	0,205	0,142	-0,004	0,130	-0,240	1,000			
R&D	-0,198	0,246	0,425	0,323	-0,048	0,267	0,161	1,000		
Tr	0,037	0,262	-0,440	-0,424	0,261	-0,755	0,351	-0,165	1,000	
Tax	-0,048	-0,490	-0,200	0,392	-0,160	0,674	-0,143	-0,218	-0,355	1,000

Комірки, затінені сірим, підтверджують наявність помірної та високої кореляції (засвідчують наявність проблеми мультиколінеарності). Для її вирішення необхідно видалити змінні «валове нагромадження капіталу» та «баланс рахунку поточних операцій» з моделювання на наступних етапах.

Наступним етапом дослідження є ідентифікація специфікації регресійної моделі за допомогою тесту Хаусмана. За результатами застосування цього тесту встановлено, що для всіх моделей (у розрізі різних факторних змінних) краще використовувати специфікацію регресійної моделі з фіксованими ефектами. Такий вибір також свідчить, що вплив фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її елементів на інноваційний розвиток країни залежать від специфічних особливостей розвитку національної економіки.

Заключним етапом дослідження є безпосередньо реалізація регресійного аналізу та характеристика його результатів (підтвердження або відхилення базової гіпотези). Так, результати регресійного аналізу на панельних даних за першою незалежною змінною, що характеризує децентралізацію доходів, і розраховується як співвідношення доходів місцевого бюджету до доходів зведеного бюджету, представлені в таблиці 2.18.

Отже, коефіцієнт детермінації ілюструє, що результати моделі є статистично значущими та актуальними, оскільки варіація факторних та контрольних змінних дозволяє пояснити 72,5% варіації Глобального індексу інновацій. У контексті характеристики впливу контрольних змінних на результативну, варто відзначити, що зростання обсягів прямих іноземних інвестицій, приросту ВВП, щільності бізнес-мережі, витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, а також зростання торговельного товарообороту є драйверами інноваційного розвитку держави, тоді як кредитна експансія та зростання податкового навантаження є, навпаки, його інгібіторами.

Таблиця 2.18 – Результати тестування гіпотези про вплив зміни децентралізації доходів на інноваційний розвиток країни для дванадцяти унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
CPI	0,034	0,027	1,25	0,213	
Cr	-0,175	0,042	-4,21	0,000	***
FDI	0,000	0,000	2,59	0,011	**
GDPg	0,340	0,120	2,82	0,006	***
D	0,706	0,226	3,12	0,002	***
R&D	11,351	2,284	4,97	0,000	***
Tr	0,222	0,052	4,29	0,000	***
Tax	-0,203	0,122	-1,66	0,100	*
FA1	0,491	0,209	2,21	0,034	**
Константа	9,406	10,041	0,94	0,351	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,725

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Крім того, результати регресійного аналізу дозволяють підтвердити гіпотезу про позитивний вплив зростання рівня децентралізації доходів на інноваційний розвиток країни на 5 % довірчому інтервалі: збільшення частки доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету на 1 % призводить до збільшення Глобального індексу інновацій на 0,491 бали.

Результати регресійного аналізу за другою незалежною змінною – рівнем децентралізації витрат, представлені у таблиці 2.19. Так, на основі представлених у таблиці даних можна відзначити, що інфляція не є статистично значущим фактором активізації інноваційного розвитку країни, тоді як збільшення чистих прямих іноземних інвестицій, темпів зростання ВВП, щільності новостворених бізнес-одиниць, видатків на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, товарообороту призводять до покращення Глобального індексу інновацій країни, тобто зазначені фактори є драйверами інноваційного розвитку країни на 1 % довірчому інтервалі.

Таблиця 2.19 – Результати тестування гіпотези про вплив зміни децентралізації витрат на інноваційний розвиток країни для дванадцяти унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
CPI	0,035	0,027	1,32	0,191	
Cr	-0,150	0,042	-3,57	0,001	***
FDI	0,000	0,000	3,09	0,003	***
GDPg	0,330	0,118	2,80	0,006	***
D	0,861	0,233	3,69	0,000	***
R&D	11,732	2,212	5,30	0,000	***
Tr	0,202	0,050	4,02	0,000	***
Tax	-0,200	0,151	-1,74	0,085	*
FA2	-0,329	0,183	-1,64	0,107	*
Константа	24,581	8,974	2,74	0,007	***
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,724

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

У той час як підвищення загальної ставки податків та внесків до фондів соціального страхування (% від прибутку) на 1 % призводить до погіршення Глобального індексу інновацій країни на 0,2 бали, тому цей фактор є інгібітором інноваційного розвитку (значимість підтверджується на 10 % довірчому інтервалі). Крім того, також підтверджено гіпотезу про вплив децентралізації витрат на інноваційний розвиток країни (з 90 % довірчою ймовірністю), але слід зазначити, що ця залежність є оберненою, а саме: збільшення співвідношення витрат місцевого бюджету до витрат зведеного бюджету на 1 % зумовлює погіршення показника Глобального індексу інновацій в країні на 0,329 бали. Такі результати дозволяють зробити висновок, що на сьогоднішній день унітарні європейські країни реалізують не надто ефективну політику розподілу видаткових повноважень між різними рівнями бюджетної системи, тобто передача деяких функцій від центральних до місцевих органів влади не сприяє поліпшенню фінансової самодостатності місцевих бюджетів, інноваційному та сталому розвитку територіальної громади, а навпаки створює додаткові проблеми. Разом з тим, така тенденція

додатково дозволяє виявити розбіжність між швидкістю та масштабом децентралізації видатків та децентралізації доходів у 12 досліджуваних країнах (середнє значення децентралізації видатків – 28,38 %, а децентралізації доходів – лише 14,11 %). Майже двократне перевищення масштабів децентралізації видатків у порівнянні з децентралізацією доходів призводить до ситуації, коли місцеві органи влади не мають достатньо фінансових ресурсів для фінансування всього спектру повноважень, переданих з рівня центрального уряду, що, у свою чергу, призводить до відсутності фінансових можливостей для стимулювання розвитку інновацій на рівні окремої територіальної громади. Таким чином, ключовою умовою ефективної реформи фінансової децентралізації є балансування між переданими на локальний рівень видатковими повноваженнями та фінансовою спроможністю місцевого бюджету, а тому актуалізується необхідність якісної трансформації процесу децентралізації видатків у досліджуваних країнах з метою сприяння інноваційному розвитку територіальних громад та країни в цілому.

Незважаючи на те, що було підтверджено гіпотезу про позитивний вплив децентралізації доходів на інноваційний розвиток країни, також слід перевірити гіпотезу про вплив податкової автономії на Глобальний індекс інновацій (табл. 2.20). Доцільність цієї частини дослідження обумовлена припущенням, що місцеві податки і збори, а також відрахування від загальнодержавних податків є основними джерелами формування доходів місцевих бюджетів.

Отже, враховуючи значення коефіцієнта детермінації третьої моделі, можна зробити висновок, що варіація незалежної змінної та змінних управління пояснює 72 % варіації Глобального індексу інновацій. Крім того, результати регресійного аналізу на панельних даних, представлені у табл. 2.20, дозволяють ідентифікувати аналогічні драйвери та інгібітори інноваційного розвитку країни серед контрольних змінних, як і у двох попередніх моделях, при цьому не виявлено статистично значущого впливу збільшення частки

податкових надходжень місцевих бюджетів у податкових надходженнях зведеного бюджету на інноваційний розвиток обраних дванадцяти унітарних країн Європи.

Таблиця 2.20 – Результати тестування гіпотези про вплив зміни податкової автономії місцевих бюджетів на інноваційний розвиток країни для дванадцяти унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
CPI	0,031	0,027	1,16	0,251	
Cr	-0,172	0,042	-4,14	0,000	***
FDI	0,000	0,000	3,17	0,002	***
GDP _g	0,362	0,123	2,95	0,004	***
D	0,742	0,226	3,29	0,001	***
R&D	12,002	2,272	5,28	0,000	***
Tr	0,224	0,053	4,22	0,000	***
Tax	-0,243	0,111	-2,19	0,031	**
FA3	0,308	0,371	0,83	0,408	
Константа	13,150	10,029	1,31	0,193	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,720

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Разом з тим, доцільно також проаналізувати взаємозв'язки між результативною змінною та показником незалежності від міжбюджетних трансфертів, що реалізовано за 2008–2019 рр. для чотирьох країн з вибірки, оскільки у розрізі даної групи країн є релевантна статистична інформація за визначений діапазон. Результати проведеного регресійного аналізу представлено у табл. 2.21.

Отже, за даними, приведеними у таблиці, можна зауважити, що загальна якість побудованої моделі є недостатньо високою, оскільки зміни результативної ознаки лише на 57,6 % пояснюється варіацією відібраних до моделі факторної та контрольних змінних, що також додатково підтверджується і відсутністю статистичної значимості на одному з

допустимих довірчих інтервалів (1 %, 5 % чи 10 %) за більшістю незалежних змінних.

Таблиця 2.21 – Результати тестування гіпотези про вплив зміни рівня незалежності від міжбюджетних трансфертів на інноваційний розвиток країни для чотирьох унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
CPI	-0,056	0,039	-1,44	0,161	
Cr	-0,252	0,087	-1,44	0,162	
FDI	$6,83 \cdot 10^{-10}$	$5,41 \cdot 10^{-10}$	-2,89	0,008	***
GDPg	-0,150	0,195	-0,77	0,449	
D	0,829	0,321	2,58	0,016	***
R&D	11,576	5,146	2,25	0,034	**
Tr	0,194	0,137	1,41	0,170	
Tax	-0,335	0,202	-1,66	0,109	*
FA4	-3,365	2,945	-1,14	0,170	
Константа	32,502	18,899	1,72	0,098	*
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,576

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Разом з тим, за результатами моделювання не було підтверджено одну з основних гіпотез даного блоку дослідження, а саме: не виявлено статистично значимого впливу зростання рівня незалежності від міжбюджетних трансфертів на Глобальний індекс інновацій для чотирьох обраних країн Європи у визначеному часовому діапазоні.

У свою чергу, у табл. 2.22 представлено результати моделювання на основі регресійного аналізу на панельних даних щодо виявлення впливу зростання коефіцієнту покриття власних видатків місцевих бюджетів їх власними доходами на показник інноваційного розвитку для вибірки з чотирьох унітарних європейських країн за 2008–2019 рр. Так, варто зауважити, що попри задовільне значення коефіцієнта детермінації, значимість окремих показників знаходиться за межами допустимих довірчих інтервалів, а також не підтверджено існування статистично значимого зв'язку між факторною та

результативною змінними, тобто одну з базових гіпотез даного дослідження спростовано.

Таблиця 2.22 – Результати тестування гіпотези про вплив зміни коефіцієнту покриття власних видатків місцевих бюджетів їх власними доходами на інноваційний розвиток країни для чотирьох унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
CPI	-0,054	0,044	-1,21	0,236	
Cr	-0,242	0,103	-2,35	0,027	**
FDI	$7,44 \cdot 10^{-10}$	$5,50 \cdot 10^{-10}$	1,35	0,188	
GDP _g	-0,161	0,199	-0,81	0,427	
D	0,803	0,336	2,39	0,025	**
R&D	10,189	5,173	1,97	0,060	*
Tr	0,207	0,141	1,47	0,155	
Tax	-0,317	0,212	-1,50	0,147	
FA5	-9,806	19,450	-0,50	0,619	
Константа	38,999	28,213	1,38	0,179	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,619

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Останнім показником, вплив якого на Глобальний індекс інновацій буде протестовано, є композитний індикатор фінансової самодостатності місцевих бюджетів (табл. 2.23). За цією незалежною зміною географічна структура вибірки також обмежується чотирма унітарними європейськими країнами.

У контексті характеристики результатів регресійного аналізу варто відзначити, що в цілому якість побудованої моделі можна вважати задовільною, оскільки зміна результативної ознаки на 63,1 % пояснюється варіацією відібраних факторів. Крім того, аналогічно до попередніх моделей, підтверджено, що кредитна експансія стримує інноваційний розвиток, тоді як інтенсифікація створення нових бізнес-одиниць та розширення масштабів фінансування науково-дослідних робіт його стимулюють. Підтверджено також одну з основних гіпотез, висунутих у рамках цього блоку дослідження,

а саме: підвищення композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на одиницю обумовлює зростання Глобального індексу інновацій на 38,15 балів на 10 % довірчому інтервалі.

Таблиця 2.23 – Результати тестування гіпотези про вплив зміни рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів на інноваційний розвиток країни для чотирьох унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнти	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
CPI	-0,057	0,039	-1,48	0,151	
Cr	-0,251	0,085	-2,94	0,007	***
FDI	$6,66 \cdot 10^{-10}$	$5,40 \cdot 10^{-10}$	1,23	0,228	
GDP _g	-0,135	0,195	-0,69	0,496	
D	0,840	0,320	2,63	0,014	**
R&D	11,569	5,052	2,29	0,031	**
Tr	0,182	0,138	1,32	0,199	
Tax	-0,319	0,197	-1,61	0,119	
GFA	38,150	23,013	1,66	0,109	*
Константа	43,946	22,212	1,98	0,059	*
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,631

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Підсумовуючи результати даного блоку дослідження, можна відзначити, що за результатами перевірки гіпотези про вплив композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її елементів на показник інноваційного розвитку країни було підтверджено існування оберненого зв'язку між рівнем децентралізації витрат та Глобальним індексом інновацій, а також прямого зв'язку між рівнем децентралізації доходів та результативним параметром, тобто децентралізація витрат у обраних 12 унітарних європейських країнах виступає інгібітором інноваційного розвитку країни, тоді як децентралізація доходів, навпаки, його драйвером.

Попри те, що у розрізі попереднього блоку регресійного аналізу було формалізовано зв'язок факторних змінних та Глобального індексу інновацій для сукупності відібраних унітарних європейських країн за 2008–2019 рр.,

виникає також необхідність здійснити аналогічне дослідження конкретно для України з використання регресійного моделювання на основі методу найменших квадратів (табл. 2.24).

Таблиця 2.24 – Результати формалізації впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її складових на інноваційний розвиток України за 2008–2019 рр.

Змінні	Коефіцієнт при регресорі	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
GFA	54,521	17,411	8,39	0,075	*
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,998
FA1	-3,762	0,189	-2,07	0,287	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,990
FA2	0,075	0,364	0,21	0,870	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,991
FA3	0,512	0,257	7,87	0,080	*
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,997
FA4	10,071	6,592	1,53	0,369	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,998
FA5	33,344	54,023	0,62	0,648	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)					0,995

Примітки: * – 90 % довірна ймовірність; ** – 95 % довірна ймовірність; *** – 99 % довірна ймовірність.

Так, за даними табл. 2.24 можна зауважити, що для України емпірично підтверджено дві з шести висунутих гіпотез, а саме: зростання рівня податкової автономії на одиницю супроводжується підвищенням Глобального індексу інновацій для України на 0,512 бали, тоді як аналогічний тренд за показником композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів в нашій країні призводить до підвищення результативного показника на 54,521 бали. Якість побудованих регресійних моделей, за якими було виявлено статистично значимі взаємозв'язки між залежною та незалежними змінними, є високою і становить 99,7 % та 99,8 %.

Покроковий алгоритм розробленого методичного підходу та основні результати, отримані після його реалізації, представлено на рис. 2.2.

Рисунок 2.2 – Логіко-структурна схема та результати визначення впливу фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її елементів на рівень інноваційного розвитку країни

Отже, за результатами проведеного досліджень (як у міжнародному, так і вітчизняному контексті) встановлено, що інноваційний розвиток країни значною мірою залежить від рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів, а саме: відсутність фінансових ресурсів для покриття всіх перерозподілених повноважень центрального уряду робить неможливим вкладення коштів в інноваційний розвиток територіальної громади, тоді як нарощування фінансового потенціалу місцевих бюджетів за рахунок децентралізації доходів створює можливості не тільки для покриття витрат на виконання основних функцій органів місцевого самоврядування, але і для фінансування розширеного спектру повноважень, таких як інноваційний розвиток. Натомість, у вітчизняному контексті вирішальною позитивною детермінантою стимулювання інноваційного розвитку територіальних громад є посилення рівня податкової автономії місцевих бюджетів та загального рівня їх фінансової самодостатності.

Отримані результати моделювання мають бути враховані у процесі імплементації в Україні реформи фінансової децентралізації. Зокрема, особливої актуальності набуває забезпечення балансу між перерозподілом владних повноважень (видатків) з центрального до місцевого рівня та фінансовим потенціалом відповідного місцевого бюджету, а також сприяння зростання рівня податкової автономії місцевих бюджетів. Крім того, досягнення високого рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів дозволить не лише поліпшити їх активність щодо генерування та алокації інновацій на локальному рівні, а й сприятиме для сталому та інноваційно-орієнтованому розвитку країни в цілому. Варто також зазначити, що зростання чистого притоку прямих іноземних інвестицій, ВВП, кількості новостворених підприємств у розрахунку на 1000 осіб населення, витрат на науково-дослідні роботи, а також товарообігу є драйверами розвитку інновацій в унітарних країнах Європи, тоді як експансія кредитної діяльності та збільшення податкового навантаження на бізнес призводять до гальмування інноваційного розвитку країни.

Висновки до розділу 2

1. Для оцінювання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів у роботі розроблено комплексну дворівневу систему, яка дозволяє виміряти загальний прогрес України в цьому напрямку порівняно з іншими країнами (рівень 1) та може бути покладена в основу формування національного рейтингу територіальних громад у контексті моніторингу результатів реформи фінансової децентралізації (рівень 2). Обрані для оцінювання індикатори є: 1) інформативними (підтверджено їх багаторічним використанням у міжнародних аналітичних звітах); 2) релевантними щодо пояснення закономірностей зміни фінансової самодостатності місцевих бюджетів (підтверджено на основі тесту альфа Кронбаха); 3) відібраними за результатами бенчмаркінг-аналізу кращих вітчизняних та зарубіжних практик; 4) проранжованими за значущістю експертним методом. Формування композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів здійснено на основі методу Фішберна.

2. Розрахунки щодо оцінювання загального прогресу країни у забезпеченні фінансової самодостатності місцевих бюджетів здійснено для України, Латвії, Естонії та Угорщини, оскільки для них наявні відповідні статистичні дані за 2008–2019 рр. на основі відкритих аналітичних звітів Міжнародного валютного фонду та Організації економічного співробітництва та розвитку. Прогрес України у забезпеченні фінансової самодостатності місцевих бюджетів виявився суттєво більш помітним, ніж у трьох інших досліджуваних країнах, причому в Україні підтверджено його циклічність (наприкінці кожного п'ятирічного циклу відбувається помітне зменшення загального рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів, а протягом першого та другого років – суттєве зростання) та чутливість до політичних та фінансових трансформацій у країні. Прогнозування динаміки зміни загального рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів в Україні на 2021–2023

рр. з використанням функції полінома другого ступеня свідчить, що відчутний прогрес у реалізації реформи ФД дозволить помірно збільшити його рівень з 0,284 у 2020 р. до 0,3 у 2023 р.

3. Оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів для найбільших міст Сумської області (за даними Державного веб-порталу Open Budget) дозволило встановити, що лідерами рейтингу у 2019 р. є міста Ворожба, Конотоп та Ромни, а аутсайдерами – міста Лебедин, Путивль та Шостка. За показниками зміни обсягів місцевих по-датків і зборів, доходів місцевих бюджетів, капітальних видатків (на душу населення) та рівнем виконання доходів місцевих бюджетів лідером є м. Ворожба, а аутсайдерами – м. Шостка (у розрізі виконання доходів місцевих бюджетів та річного приросту місцевих податків і зборів на душу населення) та м. Глухів (у розрізі зміни обсягів доходів місцевих бюджетів та капітальних видатків на душу населення). За рівнем оптимізації видатків місцевих бюджетів на утримання апарату управління рейтинг очолює м. Конотоп, а замикає – м. Ворожба.

4. Для обґрунтування ролі фінансової самодостатності місцевих бюджетів в економічному розвитку країни висунуто 60 гіпотез про наявність зв'язку між інтегральним рівнем фінансової самодостатності місцевих бюджетів, а також рівнями децентралізації доходів, витрат, податкової автономії, незалежності від міжбюджетних трансфертів та коефіцієнтом покриття власних видатків місцевих бюджетів із 10 макроекономічними індикаторами. Гіпотези перевірені шляхом побудови багатофакторних регресійних моделей (з випадковими ефектами) на панельних даних за 2008–2019 рр. для Чехії, Данії, Естонії, Франції, Угорщини, Італії, Латвії, Литви, Польщі, Словаччини, Словенії та України. За розрахунками виявились підтвердженими лише 12 із 60 гіпотез, зокрема: 1) фінансової самодостатності місцевих бюджетів виступає драйвером економічного зростання та науково-технологічного розвитку, але дещо стримує кредитно-інвестиційну активність; 2) розширення масштабів децентралізації витрат сприяє притоку прямих іноземних інвестицій та зростанню ВВП на душу населення, але

знижує інтенсивність нагромадження капіталу; 3) підвищення рівня податкової автономії є одночасно тригером інфляційних процесів і драйвером економічного зростання та зовнішньоекономічної активності.

5. Висновки за виявлення впливу композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її елементів на 10 показників економічного розвитку та інвестиційної привабливості України суттєво відрізняються від отриманих на основі панельних даних для 12 європейських країн. Так, зокрема, макроекономічні індикатори виявилися найбільш чутливими до зміни таких складових фінансової самодостатності місцевих бюджетів: рівень незалежності місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів (спричиняє інтенсифікацію нагромадження капіталу, але стримує притік прямих іноземних інвестицій та появу нових бізнес-одиниць); коефіцієнт покриття власних видатків місцевих бюджетів (викликає зменшення інфляції, зростання зайнятості населення, але скорочення ВВП на душу населення); рівень податкової автономії і децентралізації доходів (стримують інфляцію та сприяють розширенню масштабів кредитування бізнесу); рівень децентралізації витрат (обумовлює активізацію зовнішньоекономічної діяльності). Обґрунтовано напрямки врахування цих закономірностей при реформуванні системи місцевих фінансів в Україні.

5. З метою виявлення впливу фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її елементів на рівень інноваційного розвитку країни запропоновано науково-методичний підхід, що базується на системному поєднанні кореляційно-регресійного аналізу на панельних даних та тесту Хаусмана. Розрахунки засвідчили, що зростання композитного індикатора ФС МБ на одиницю призводить до збільшення Глобального індексу інновацій на 38,15 балів, а зростання на 1 % рівнів децентралізації доходів та витрат – відповідно до його збільшення на 0,49 бала та зменшення на 0,33 бала. Дослідження для України засвідчило, що застосовувані наразі механізми забезпечення податкової автономії місцевих бюджетів повною мірою виконують роль ефективних атракторів інноваційних трансформацій, тоді як

існуючі механізми децентралізації доходів та витрат, навпаки, є їх інгібіторами, тому потребують суттєвого коригування.

Основні положення другого розділу дисертаційної роботи опубліковано автором в роботах [181, 70, 69, 182, 178, 185].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОДОСТАТНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

3.1 Методичні засади удосконалення системи місцевих податків і зборів в Україні у контексті посилення фінансової самодостатності місцевих бюджетів

На сучасному етапі розвитку економіка України перебуває на стадії активізації трансформаційних процесів, що охоплюють низку важливих сфер та ланок національного господарства. Разом з тим, сферою, трансформація якої має важливе стратегічне значення та виступає невід'ємною передумовою сталого соціально-економічного розвитку країни та регіонів, є система державних та місцевих фінансів, а тому з переходом до активної фази реформи фінансової децентралізації в Україні у 2015 році, особливий науковий та прикладний інтерес викликає порівняння ключових показників ефективності функціонування місцевих бюджетів у до- та пореформений періоди.

Справедливо зауважити, що одним із найважливіших цільових орієнтирів фінансової частини реформи децентралізації у нашій державі є формування фінансово незалежних та самодостатніх територіальних громад, що відповідним чином позначається на показниках доходної та видаткової частин місцевих бюджетів. Зокрема, у даному контексті важливого значення набуває створення адекватної фінансової бази функціонування органів місцевого самоврядування, що, перш за все, вимагає оптимізації системи місцевих податків і зборів. Разом з тим, не менш важливим завданням у контексті реформи є перерозподіл видаткових повноважень між рівнями бюджетної системи, що, з одного боку, має базуватися на принципі субсидіарності (передавання повноважень щодо прийняття управлінських рішень стосовно фінансування суспільних послуг максимально наближено до

їх кінцевого реципієнта), а з іншого боку, не створювати негативних прецедентів щодо надмірного видаткового тягаря на місцеві бюджети. Таким чином, від фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування та місцевих бюджетів значною мірою залежить якість надання суспільних послуг мешканцям територіальних громад, а також загальний рівень добробуту в конкретному регіоні та країні в цілому.

Справедливо зауважити, що за період реалізації реформи фінансової децентралізації вдалося досягнути певних позитивних зрушень у цьому напрямку. Так, за даними [187] питома вага власних доходів місцевих бюджетів у ВВП за 2015-2019 рр. зросла з 5,1% до 6,8% (або з 68,6 млрд. грн. до 267 млрд. грн.), а сума місцевих податків і зборів на 1 мешканця за аналогічний період збільшилася з 1006,7 грн. до 1864,2 грн., тоді як частка місцевих податків та зборів у власних доходах місцевих бюджетів підвищилася з 26,6% до 27,5%. Однак, враховуючи той факт, що саме податкові надходження є основою для формування власних фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, такі показники питомої ваги податкових надходжень все ще є недостатніми для забезпечення високого рівня фінансової автономії відповідних територіальних громад.

Крім того, варто зауважити, що відповідно до Бюджетного кодексу України [146] податкові надходження місцевих бюджетів формуються за рахунок безпосередньо місцевих податків і зборів (податок на майно; єдиний податок; туристичний збір та збір за місця для паркування транспортних засобів), а також відрахувань від загальнодержавних податків і зборів (податок на доходи фізичних осіб; рентна плата; акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів; податок на прибуток). Проте недостатня фіскальна ефективність місцевих податків та зборів, а також перманентний пошук оптимальних пропорцій розподілу загальнодержавних податків між державним та місцевими бюджетами актуалізує необхідність вивчення кращих практик європейських країн з метою ідентифікації найбільш ефективного патерну, що може стати бенчмаркінг-

моделлю для України у контексті реформування системи місцевих податків і зборів.

З метою реалізації поставленого завдання запропоновано методичний підхід (рис. 3.1), що передбачає послідовну реалізацію кількох етапів, а саме:

- формування інформаційного бази для проведення дослідження: географічна структура вибірки традиційно представлена дванадцятьма унітарними європейськими країнами, серед яких Естонія, Литва, Словаччина, Угорщина, Словенія, Франція, Італія, Польща, Україна, Чехія, Латвія, та Данія; ключовий показник аналізу – рівень податкової автономії місцевих бюджетів, що розраховується як співвідношення обсягів податкових надходжень місцевих бюджетів до податкових надходжень зведеного бюджету країни, що розраховується фахівцями Міжнародного валютного фонду [35]; часовий горизонт аналізу – 2008–2019 рр.;

- здійснення кластеризації (за методом ієрархічної кластеризації Уорда) за показником податкової автономії із застосуванням нижченаведеної формули [50]:

$$D_{k(ij)} = \frac{n_i+n_k}{n_i+n_j+n_k} d_{kt} + \frac{n_j+n_k}{n_i+n_j+n_k} d_{kj} + \frac{-n_k}{n_i+n_j+n_k} d_{ij} \quad (3.1)$$

де $D_{k(ij)}$ – відстань від кластера k до кластера від злиття кластерів i та j ;

d – відстань між парами кластерів i, j чи k ;

n – кількість спостережень у відповідних кластерах.

- порівняльний аналіз тенденцій зміни рівня податкової автономії за 2008–2019 рр. у розрізі кластерів, сформованих для дванадцяти відібраних унітарних країн Європи;

- здійснення бенчмаркінг-аналізу країн, що потрапили до одного з Україною кластеру за рівнем податкової автономії, та формалізація на його основі пропозицій щодо реформування вітчизняної системи місцевих податків і зборів.

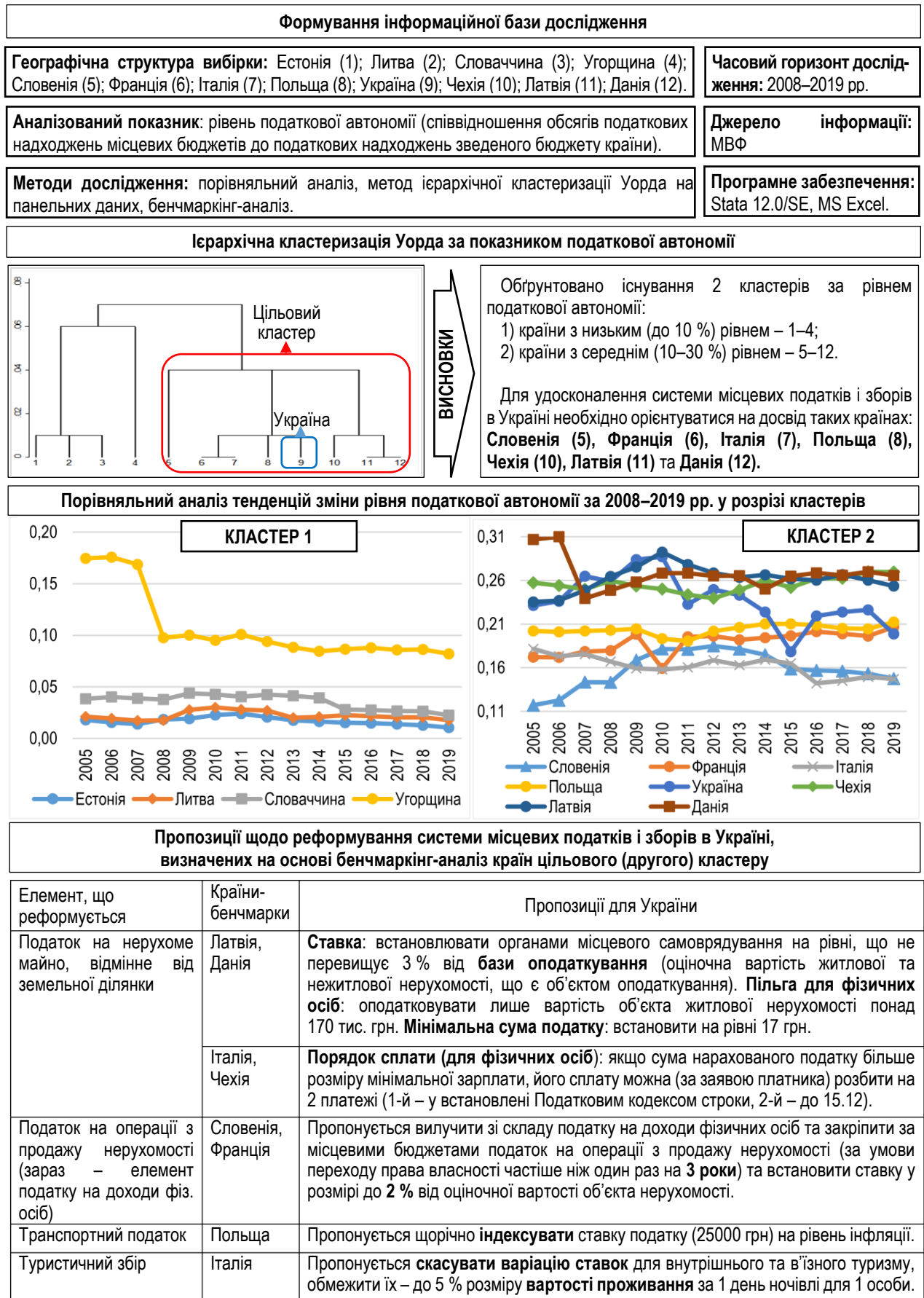

Рисунок 3.1 – Методичні засади та результати визначення напрямків реформування системи місцевих податків і зборів в Україні

Отже, у контексті характеристики першого етапу даного дослідження – формування його інформаційної бази, варто зауважити, що вибір саме показника податкової автономії у якості основи для його здійснення обґрунтовано його інформативністю та використанням провідними міжнародними організаціями (Міжнародним валютним фондом, Організацією економічного співробітництва та розвитку) для оцінювання ефективності реалізації податкової політики у контексті посилення фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

Наступним етапом дослідження є безпосередньо визначення бенчмаркінг–кластеру, тобто групи країн, досвід яких доцільно детально проаналізувати у контексті реформування системи місцевих податків і зборів в Україні. Технічно дане завдання було реалізовано з використанням інструментарію ієрархічної кластеризації Уорда у програмному продукті Stata 12.0/SE. Результати даного етапу дослідження представлено дендрограмою на рис. 3.1.

Таким чином, за результатами цього етапу дослідження можна відмітити, що вибірка з дванадцяти унітарних європейських країн за рівнем співвідношення податкових надходжень місцевих бюджетів до аналогічного показника зведеного бюджету за методологією ієрархічної кластеризації Уорда може бути поділена на два кластери, а саме:

- кластер 1, до якого увійшли чотири країни з низьким рівнем податкової автономії (до 10 %), такі як Естонія (1), Литва (2), Словаччина (3) та Угорщина (4);

- кластер 2, до якого увійшли вісім країн з середнім рівнем податкової автономії (10–30 %), а саме: Словенія (5), Франція (6), Італія (7), Польща (8), Україна (9), Чехія (10), Латвія (11) та Данія (12).

У даному контексті варто також відзначити, що саме другий кластер є цільовим бенчмаркінг–кластером для України, а тому більш глибокий аналіз структурних, організаційних та функціональних засад функціонування системи місцевих податків і зборів у таких країнах як Словенія, Франція,

Італія, Польща, Чехія, Латвія та Данія є перспективним з урахуванням необхідності розробки на його основі дорожньої карти реформи системи місцевих податків і зборів в Україні.

Наступним етапом у розрізі даного дослідження є порівняльний аналіз тенденцій зміни рівня податкової автономії за 2008–2019 рр. у розрізі кластерів, сформованих для дванадцяти відібраних унітарних країн Європи, що буде реалізовано на основі статистичної інформації, наведеної у табл. 3.1 та 3.2, та представлених у вигляді графіків на рис. 3.1.

Таблиця 3.1 – Динаміка співвідношення обсягів податкових надходжень місцевих бюджетів до податкових надходжень зведеного бюджету дванадцяти унітарних країн Європи за 2008–2019, од.

Країна	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Естонія	0,0180	0,0154	0,0138	0,0184	0,0191	0,0227	0,0241	0,0206	0,0176	0,0164	0,0152	0,0147
Литва	0,0211	0,0193	0,0172	0,0176	0,0278	0,0301	0,0281	0,0270	0,0201	0,0210	0,0225	0,0215
Словаччина	0,0384	0,0402	0,0388	0,0378	0,0437	0,0428	0,0404	0,0424	0,0414	0,0394	0,0280	0,0275
Угорщина	0,1745	0,1758	0,1686	0,0977	0,1001	0,0950	0,1008	0,0940	0,0883	0,0844	0,0865	0,0878
Словенія	0,1171	0,1225	0,1436	0,1432	0,1686	0,1815	0,1809	0,1849	0,1811	0,1747	0,1586	0,1569
Франція	0,1720	0,1719	0,1785	0,1797	0,1983	0,1593	0,1955	0,1963	0,1919	0,1945	0,1964	0,2013
Італія	0,1816	0,1733	0,1755	0,1669	0,1593	0,1581	0,1603	0,1686	0,1630	0,1692	0,1648	0,1422
Польща	0,2022	0,2011	0,2022	0,2028	0,2044	0,1933	0,1905	0,2019	0,2061	0,2102	0,2101	0,2088
Україна	0,2314	0,2361	0,2648	0,2588	0,2837	0,2870	0,2327	0,2497	0,2430	0,2239	0,1784	0,2192
Чехія	0,2574	0,2540	0,2497	0,2596	0,2536	0,2501	0,2437	0,2395	0,2490	0,2599	0,2520	0,2621
Латвія	0,2354	0,2369	0,2487	0,2646	0,2752	0,2924	0,2782	0,2686	0,2634	0,2664	0,2619	0,2602
Данія	0,3067	0,3100	0,2394	0,2488	0,2581	0,2682	0,2683	0,2649	0,2653	0,2502	0,2649	0,2685

Отже, на основі представленої статистичної інформації умовно можна визначити групу країн з низьким рівнем децентралізації податкових надходжень (до 10%), до якої належить Естонія, Литва, Словаччина та Угорщина, тоді як решта країн характеризується помірним та середнім рівнем децентралізації податкових надходжень, що також підтверджено поділом у розрізі проведеного кластерного аналізу. Слід зауважити, що Угорщина у 2005–2007 рр. належала до групи країн з помірним та середнім рівнем податкової автономії, але у 2008 році рівень аналізованого показника в країні

скоротився з 16,86 % у 2007 році до 9,77 % у 2008 році, що значною мірою вплинуло на розподіл країн між кластерами.

Таблиця 3.2 – Мінімальне, максимальне значення, базисний та ланцюговий темпи приросту показника податкових надходжень місцевих бюджетів до податкових надходжень зведеного бюджету дванадцяти унітарних країн Європи за 2005–2019, од.

Країна	Мінімальне значення за період	Максимальне значення за період	Базисний темп приросту	Ланцюговий темп приросту (середній за період)
Естонія	1,05% (2019)	2,41% (2011)	-41,33%	-1,70%
Литва	1,72% (2007)	3,01% (2010)	-16,26%	1,18%
Словаччина	2,25% (2019)	4,37% (2009)	-41,43%	-2,34%
Угорщина	8,20% (2019)	17,58% (2006)	-52,99%	-4,38%
Словенія	11,71% (2005)	18,49% (2012)	25,98%	2,35%
Франція	15,93% (2010)	20,66% (2019)	20,11%	1,41%
Італія	14,22% (2016)	18,16% (2005)	-19,07%	-1,36%
Польща	19,05% (2011)	21,23% (2019)	5,01%	0,12%
Україна	17,84% (2015)	28,70% (2010)	-14,20%	0,48%
Чехія	23,95% (2012)	26,98% (2018)	4,74%	0,40%
Латвія	23,54% (2005)	29,24% (2010)	7,69%	0,84%
Данія	23,94% (2007)	31,00% (2006)	-13,39%	-0,70%

Аналізуючи зміну рівня показника податкової автономії у досліджуваних країнах (за даними табл. 3.2), варто зазначити, що для 7 з 12 країн притаманний негативний базисний темп приросту (за відносним значенням показника), причому найбільший низхідний тренд зафіксовано у таких країнах як Угорщина, Словаччина та Естонія, у яких протягом досліджуваних 15 років рівень показника співвідношення податкових надходжень місцевих бюджетів до аналогічного показника зведеного бюджету скоротився на 52,99 %, 41,43 % та 41,33 % відповідно. Натомість, найкраща позитивна динаміка показника порівняно з початком періоду аналізу характерна для таких держав як Словенія, Франція та Латвія, у яких рівень податкової автономії місцевих бюджетів за визначений часовий проміжок зріс на 25,98 %, 20,11 % та 7,69 % відповідно.

Разом з тим, можна відмітити, що варіація даного показника протягом усього періоду аналізу (за ланцюговим темпом приросту) характеризується відсутністю значних флуктуацій. Зокрема, позитивною щорічною динамікою зміни рівня податкової автономії характеризуються 7 з 12 досліджуваних унітарних європейських країн, серед яких найбільш інтенсивний середньорічний приріст притаманний для Словенії (2,35 %), Франції (1,41 %) та Литви (1,18 %). У свою чергу, для 5 з 12 країн характерне щорічне скорочення рівня аналізованого показника, причому найбільший середньорічний темп скорочення рівня співвідношення податкових надходжень місцевих бюджетів до аналогічного показника зведеного бюджету зафіксовано в Угорщині (-4,38 % на рік), Словаччині (-2,34 %) та Естонії (-1,70 %).

Наступним етапом даного дослідження є більш ґрунтовний аналіз практики місцевого оподаткування країн – бенчмарків, досвід яких доцільно врахувати у контексті формалізації пропозицій щодо реформування вітчизняної системи місцевих податків і зборів, що підтверджено результатами ієрархічної кластеризації (методом Уорда). Таким чином, з метою виконання поставленого завдання буде проведено аналіз організаційно-функціональних елементів місцевих податків у таких країнах як Словенія, Франція, Італія, Польща, Чехія, Латвія та Данія.

Приймаючи до уваги той факт, що в Україні система місцевих податків і зборів представлена податком на майно (на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортним податком та платою за землю), єдиним податком, туристичним збором та збором за місця для паркування транспортних засобів (ст. 10 Податкового кодексу України [197]), то саме на посилення та удосконалення цих елементів системи місцевого оподаткування і буде більшою мірою направлений бенчмаркінг-аналіз. Натомість вивчення інших альтернативних податкових інструментів є менш пріоритетним завданням у розрізі даного блоку дослідження, оскільки розширення кількості

місцевих податків і зборів в Україні є недоцільним з точки зору їх фіскальної та економічної ефективності.

Попередній бенчмаркінг-аналіз засвідчив, що реформування системи майнового оподаткування доцільно здійснювати з урахуванням досвіду Данії, Латвії, Італії та Чехії; транспортного податку – Польщі; туристичного збору – Італії; операцій від продажу об'єктів нерухомості – Словенії та Франції.

Отже, у контексті аналізу системи майнового оподаткування в Данії можна відзначити, що у країні існує податок, що сплачують юридичні особи, у власності яких перебувають будівлі комерційного призначення. Цей податок зараховується до місцевого бюджету, хоча основні організаційно-функціональні засади його нарахування та справляння визначаються органами влади вищого рівня, а органи місцевого самоврядування мають право лише на встановлення ставок податку у межах максимально визначених органами влади вищого рівня (подібно до вітчизняної практики). Об'єктом оподаткування податком на нерухомість комерційного призначення в Данії є нерухоме майно, що використовується як офіс, магазини, готелі, фабрики, майстерні або для інших подібних цілей. У контексті оподаткування розрізняють приміщення комерційного призначення, що знаходяться у державній та приватній власності. Зокрема, у першому випадку базою оподаткування виступає як вартість землі під об'єктом нерухомості, так і вартість будівлі, тоді як приміщення комерційного призначення, котрі перебувають у приватній власності, обкладаються цим податком лише у межах вартості такого об'єкта нерухомості. Варто також зауважити, що для таких об'єктів нерухомості комерційного призначення податок нараховується лише на вартість, яка перевищує 50 000 данських крон (дещо більше 170 тис. грн. з урахуванням офіційного курсу гривні до данської крони, встановленого Національним банком України на 19.02.2020 р. [189]). Ставка податку встановлюється за рішенням органів місцевого самоврядування, але не повинна перевищувати 1 % бази оподаткування. За рахунок даного податку у

1995–2018 рр. акумулювалося близько 0,3 % податкових надходжень зведеного бюджету країни [34, 44, 131].

У свою чергу, податок на нерухоме майно, що перебуває у власності фізичних осіб, належить до загальнодержавних, а не місцевих податків у Данії. Базою оподаткування цим податком також виступає оціночна вартість об'єкта нерухомості. Ставки встановлюються наступним чином: 1 % – для об'єктів оподаткування, вартістю до 3,04 млн. данських крон, та 3 % – для об'єктів оподаткування, вартістю понад визначений поріг [95, 44, 131].

У Латвії податок на нерухоме майно належить до місцевих податків, його базою оподаткування є кадастрова вартість об'єкта нерухомості. Варто зауважити, що починаючи з 2013 року право на встановлення ставки податку делеговане органам місцевого самоврядування, які можуть визначати її в межах коридору 0,2–1,5 % (до 3 % за спеціальних умов, передбачених законодавством). Граничний термін публікації ставок податку на нерухоме майно – 1 листопада року, що передує плановому. У випадку, якщо органами місцевого самоврядування до визначеної дати не опубліковано оновленої інформації щодо ставок, які будуть діяти у наступному фіскальному році, їх розмір встановлюється наступним чином:

1) 1,5 % кадастрової вартості земельної ділянки, будівель або їх частин та інженерних споруд;

2) для об'єктів житлової нерухомості:

– 0,2 % кадастрової вартості об'єкта нерухомості, якщо вона нижче 56 915 євро (дещо більше 1,5 млн. грн. за курсом, офіційно встановленим Національним банком України на 19.02.2020 р. [189]);

– 0,4 % – для об'єкта нерухомості, кадастрова вартість якого варіюється від 56 915 до 106 715 євро (від 1,5 до 2,8 млн. грн.);

– 0,6 % – для об'єкта нерухомості, кадастрова вартість яких більше 106 715 євро (понад 2,8 млн. грн.).

Крім того, у Латвії встановлено мінімальний розмір податку на нерухоме майно для кожного платника податку, що складає 7 євро (185 грн.). Попри те, що базовий податковий період за цим податком – календарний рік, його сплата відбувається щоквартально (не пізніше 31 березня, 15 травня, 15 серпня та 15 листопада) у розмірі однієї чверті річної суми податку, або ж цей податок може бути сплачений одним авансовим платежем. За рахунок податку на нерухоме майно формується близько 3 % податкових надходжень зведеного бюджету країни [97, 47, 134].

У Чехії податок на нерухомість зараховується також до місцевих бюджетів. Об'єктом оподаткування виступають як земельні ділянки різного призначення, так і будівлі та споруди (комерційного та некомерційного призначення). Базою оподаткування за земельними ділянками є її вартість, розрахована на основі нормативної грошової оцінки за 1 м², визначеної відповідним органом місцевого самоврядування. У розрізі податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, базою оподаткування виступає площа об'єкта нерухомості. Ставки податку на нерухомість встановлюються наступним чином:

- для ріллі, виноградників, садів та лук – 0,75 % бази оподаткування;
- для лісів та водойм, що використовуються для вирощування риби, – 0,25 % бази оподаткування;
- для земельних ділянок під некомерційну забудову та подвір'я – 0,2 чеських крон за квадратний метр;
- для земельних ділянок під забудову, на яку видано дозвіл на будівництво, – 2 чеські крони за квадратний метр (ця ставка податку множиться на коефіцієнт від 1,0 до 5,0 відповідно до розміру муніципалітету; місцеві органи влади мають обмежені повноваження щодо встановлення цього коефіцієнта);
- за інші земельні ділянки, які використовуються для підприємницької діяльності, сільськогосподарського виробництва, лісового та водного господарства – 1 чеська корона за квадратний метр (1,06 грн. за

офіційним курсом, встановленим Національним банком України на 19.02.2020 р. [189]); для інших видів підприємницької діяльності ставка податку становить 5 чеських за квадратний метр землі;

- для житлових будинків – 2 чеські крони за квадратний метр (може збільшуватися коефіцієнт від 1,0 до 5,0 відповідно до розміру муніципалітету);

- для будинки для сімейного відпочинку – 6 чеських за квадратний метр;

- за гаражі, побудовані окремо від житлових будинків – 8 чеських крон за квадратний метр;

- за об'єкти нерухомості, що використовуються для первинного сільськогосподарського виробництва, ведення лісового або водного господарства – 2 чеські крони за квадратний метр;

- за об'єкти нерухомості, що використовуються для промислового виробництва, цивільного будівництва, транспорту, енергетики або іншого сільськогосподарського виробництва – 10 чеських крон за квадратний метр;

- для квартир та інших нежитлових приміщень – 2 чеські крони за квадратний метр.

Податок, який не перевищує 5000 чеських крон (5300 грн.), повинен бути сплачений не пізніше 31 травня поточного податкового періоду, в іншому випадку податок можна сплатити двома рівними платежами – до 31 травня та до 30 листопада поточного податкового періоду. Платники податків, зайняті у сільськогосподарському виробництві, зобов'язані сплачувати податок двома рівними частинами до 31 серпня та до 30 листопада поточного податкового періоду. За рахунок надходжень від податку на майно протягом 1995–2018 рр. у Чехії формувалося близько 0,5–0,7 % податкових надходжень зведеного бюджету країни [110, 43, 130].

Податок на нерухомість в Італії також є елементом системи місцевого оподаткування. Об'єктом оподаткування податком на нерухомість є будівлі, площі під забудову, земельні ділянки. Ставки податку визначено національним законодавством, проте орган місцевого самоврядування мають

право їх змінювати у межах певного діапазону або навіть знижувати до нуля. Основна ставка для первинного місця проживання становить 0,5 %. Податок сплачується двома рівними частинами – до 16 червня та до 16 грудня поточного податкового періоду. Протягом 2012–2018 рр. надходження від податку на нерухомість склали 2,8–3,4 % податкових надходжень зведеного бюджету країни [111, 46, 133].

Отже, узагальнення досвіду майнового оподаткування у країнах – бенчмарках (Данія, Латвія, Чехія, Італія) дозволило сформулювати певні пропозиції щодо удосконалення організаційно-функціональних засад справляння податку на нерухоме майно в Україні, а саме:

- для більшості країн базою оподаткування податку на нерухомість є не її площа, а вартість об'єкта нерухомості, що обґрунтовує доцільність запровадження аналогічного підходу в Україні;

- враховуючи той факт, що в нашій країні у розрізі податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, є пільги для фізичних осіб (такого роду пільги також присутні і у практиці майнового оподаткування досліджуваних країн), вважаємо за доцільне зберегти цю норму, змінивши лише її механізм, а саме: оподатковувати лише вартість об'єкта нерухомості понад 170 тис. грн.;

- з метою поліпшення фіскальної ефективності податку на нерухоме майно доцільно повернутися до рівня ставки даного податку, що функціонувала в Україні до 2016 р., а саме – 3 % бази оподаткування, скасувавши при цьому прив'язку до рівня мінімальної заробітної плати (варто зауважити, що цю ставку запропоновано встановити як граничну, зберігши за органами місцевого самоврядування право на її зменшення з урахуванням специфічних параметрів соціально-економічного розвитку відповідної територіальної громади);

- з метою забезпечення мінімального обсягу податкових надходжень від даного податку до місцевого бюджету запропоновано встановити його мінімальну суму на рівні 17 грн. (аналогічно до практики Латвії);

– з метою зменшення негативних стимулів для ухилення від сплати податку запропоновано імплементувати можливість розбивки його сплати (враховуючи досвід Чехії та Італії) за умови, що сума нарахованого податку перевищує розмір мінімальної зарплати, а саме: платіж з податку на нерухоме майно (за заявою платника) розбити на 2 рівні транші (1-й – у встановлені Податковим кодексом строки – протягом 60 днів після вручення податкового повідомлення-рішення, 2-й – до 15 грудня).

Варто зауважити, що у контексті посилення фінансової самодостатності місцевих бюджетів доцільно також перейняти досвід Франції та Словенії щодо оподаткування операцій з продажу нерухомості. Так, у Франції до місцевого бюджету зараховується специфічне державне мито, що стягується у випадку переходу права власності на новозбудований об'єкт нерухомості у термін до 5 років особі, іншій ніж агенту з продажу нерухомості. Базою справляння державного мита є фактична ринкова ціна об'єкту нерухомості. Ставка держмити встановлюється для квартир у розмірі 4,50 % (максимальна ставка), що збільшується на додатковий місцевий податок у розмірі 1,20 % (встановлюється центральним урядом, тоді як органи місцевого самоврядування мають право зменшити його до 0,50 % за певних умов). Протягом 1995–2018 рр. у Франції від цього державного мита було акумульовано від 0,6 % до 1,16 % сумарного обсягу податкових надходжень зведеного бюджету країни [93, 45, 132].

У свою чергу, у Словенії елементом податку на нерухоме майно є трансакційний податок, об'єктом оподаткування яким виступає операція з продажу нерухомого майна. Натомість базою розрахунку податку є ціна продажу відповідного об'єкта нерухомості. Ставка податку становить 2 % бази оподаткування. Платник податку зобов'язаний здійснити сплату податку на операції з нерухомим майном протягом 30 днів після вручення йому податкового повідомлення-рішення про нарахування такого податку (потенційний платник податку зобов'язаний подати до контролюючого органу за місцем розташування об'єкта нерухомості декларацію протягом 15 днів

після здійснення операції з нерухомим майном, а контролюючий орган, у свою чергу, протягом 30 днів після її отримання приймає рішення про нарахування податкового зобов'язання, яке формалізується податковим повідомленням-рішенням). У 1995–2018 рр. за рахунок податку на операції з нерухомим майном забезпечувалося від 0,17 % до 0,43 % сумарного обсягу податкових надходжень зведеного бюджету Словенії [98, 49, 136].

Таким чином, з урахуванням досвіду Франції та Словенії щодо оподаткування операцій з продажу нерухомого майна в Україні запропоновано вилучити зі складу податку на доходи фізичних осіб та закріпити за місцевими бюджетами податок на операції з продажу нерухомості (за умови переходу права власності у термін менше 3 років з моменту його придбання) та встановити ставку цього податку у розмірі до 2 % від оціночної вартості об'єкта нерухомості, що продається.

Країною – бенчмарком у контексті реформування транспортного податку є Польща (єдина країна у цільовому кластері з відповідним податком-аналогом, що зараховується до місцевого бюджету). Об'єктом оподаткування транспортним податком у Польщі є транспортні засоби з максимально допустимою загальною вагою понад 3,5 тони. Ставки податку встановлюються органами місцевого самоврядування у межах відповідних мінімальних та максимальних ставок, встановлених Законом про місцеві податки та збори. Максимальні ставки транспортного податку щороку індексують на рівень інфляції (на 2020 рік ставки варіюються від 847,70 злотих (приблизно 5240 грн. за курсом Національного банку України, встановленого на 19.02.2020 р. [189]) до 3238,26 злотих (20015 грн.). Мінімальні ставки транспортного податку оновлюються відповідно до волатильності обмінного курсу польського злотого до євро у тому випадку, якщо цей курс у перший робочий день жовтня звітного року більш ніж на 5 % відрізняється від аналогічного показника, визначеного на ту ж дату попереднього року. Сплата податку відбувається двома частинами – до 15 лютого та 15 вересня звітного року. Протягом 1995–2018 рр. від транспортного податку у Польщі надходило

від 0,6 % до 0,15 % сумарного обсягу податкових надходжень зведеного бюджету країни [73, 48, 135]. З урахуванням польського досвіду, в Україні також запропоновано щорічно індексувати ставку транспортного податку (25000 грн) на рівень інфляції.

У 2019 році в Україні було запроваджено варіацію ставок для внутрішнього та в'їзного туризму. Так, відповідно до Податкового кодексу України [197] ставка збору для внутрішнього туризму становить 0,5 % розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня відповідного фінансового року, та 5 % – для в'їзного. Варто зауважити, що у попередній редакції ставка туристичного збору встановлювалася органами місцевого самоврядування у діапазоні від 0,5 % до 1 % бази оподаткування, що визначалася як вартість проживання, зменшена на суму податку на додану вартість [198]. Експерти [211, 152, 204] відмічають, що чинна практика нарахування туристичного збору є дискримінаційною як стосовно закордонних туристів, котрі вимушені сплачувати більшу суму збору, так і щодо суб'єктів туристичного бізнесу, які надають послуги з бюджетного туризму, оскільки ставка збору у чинній редакції Податкового кодексу України не залежить від вартості проживання в апартаментах. Таким чином, виявлені проблемні аспекти національної практики оподаткування туристичним збором можуть негативно вплинути на туристичний потенціал України, обумовлюючи зменшення податкових надходжень від цього збору до місцевих бюджетів. Зазначене обумовлює необхідність зміни організаційно-функціональних засад справляння збору.

Враховуючи той факт, що найбільш туристично привабливою країною серед тих, що потрапили до бенчмаркінг-кластеру є Італія, то саме досвід цієї країни у сфері справляння туристичного збору запропоновано вважати еталонним. Зокрема, за результатами аналізу встановлено, що ставка туристичного податку в Італії встановлюється органами місцевого самоврядування у діапазоні до 5 євро за ніч перебування (до 10 євро для Риму та Венеції), але розмір ставки визначається для конкретної адміністративно-

територіальної одиниці пропорційно очікуваній ціні за проживання в місці проживання. У 2011–2018 рр. за рахунок туристичного збору забезпечувалося від 0,01 % до 0,05 % податкових надходжень зведеного бюджету країни [118].

З урахуванням бенчмаркінг-аналізу, в Україні запропоновано скасувати варіацію ставок туристичного збору для внутрішнього та в'їзного туризму, встановивши граничну ставку у розмірі 5 % бази оподаткування. У свою чергу, запропоновано також повернутися до попередньої версії бази оподаткування – вартості проживання за 1 день ночівлі для 1 особи, ефективність якої підтверджена практикою провідних туристичних країн світу та підтримується вітчизняними експертами у цій сфері.

Отже, за результатами бенчмаркінг-аналізу структурних та організаційно-функціональних особливостей справляння місцевих податків і зборів у країнах (Словенія, Франція, Італія, Польща, Чехія, Латвія та Данія), що на основі методу ієрархічної кластеризації Уорда віднесено до цільового кластеру, було розроблено ряд пропозицій щодо реформування окремих елементів місцевих податків і зборів (податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку, туристичного збору, а також оподаткування операцій продажу об'єктів нерухомості), які базуються на фіскальних механізмах, що підтвердили свою дієвість та ефективність у досліджуваних країнах. Практична імплементація розроблених пропозицій, з нашої точки зору, сприятиме збільшенню обсягів податкових надходжень до місцевих бюджетів, поліпшуючи при цьому рівень їх податкової автономії, а також дозволить посилити не лише фіскальну й економічну ефективність місцевих податків і зборів, а й їх регуляторний потенціал. Усе вищезазначене створить передумови для успішного продовження позитивного вектору реформи фінансової децентралізації в Україні, ключовим пріоритетом якого є формування фінансово самодостатніх територіальних громад та місцевих бюджетів.

3.2 Науково-методичний підхід до обґрунтування векторів реформування системи фінансового вирівнювання в Україні на засадах посилення фінансової самодостатності місцевих бюджетів

Приймаючи до уваги той факт, що рівень залежності місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів навіть в умовах реалізації реформи фінансової децентралізації в Україні все ще залишаються доволі значним (за даними Державної казначейської служби України [210] питома вага офіційних трансфертів у доходах місцевих бюджетів протягом 2010–2019 рр. не зменшувалася нижче 46 %, а у видатках державного бюджету – нижче 24 %), виникає об'єктивна необхідність не лише удосконалення системи місцевих податків і зборів з метою посилення рівня податкової автономії місцевих бюджетів, а й трансформації базових засад міжбюджетних відносин (особливо у контексті реформування системи фінансового вирівнювання) з метою підвищення їх ефективності. Так, Бюджетний кодекс України [146] визначає міжбюджетні відносини як взаємозв'язки та взаємодію між бюджетами різних рівнів, що виникають у зв'язку з необхідністю формування фінансової бази їх функціонування задля виконання відповідних видаткових повноважень. Ключовим завдання міжбюджетних відносин є оптимізація згаданих вище процесів з метою формування фінансово самодостатніх та незалежних місцевих бюджетів. Враховуючи зазначене, в основу оцінки ефективності міжбюджетних відносин мають бути покладені не стільки показники, що дозволяють кількісно оцінити рівень незалежності місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів, що є результатом високої ефективності системи фінансового вирівнювання, а параметри, які характеризують рівень децентралізації доходів, видатків та податкових надходжень місцевих бюджетів, оскільки ці показники визначають передумови забезпечення цієї ефективності.

Так, з метою реалізації поставленого завдання у роботі розроблено методичний підхід, котрий базується на компаративному, кластерному та бенчмаркінг-аналізі, основні етапи та результати якого узагальнено на рис. 3.2.

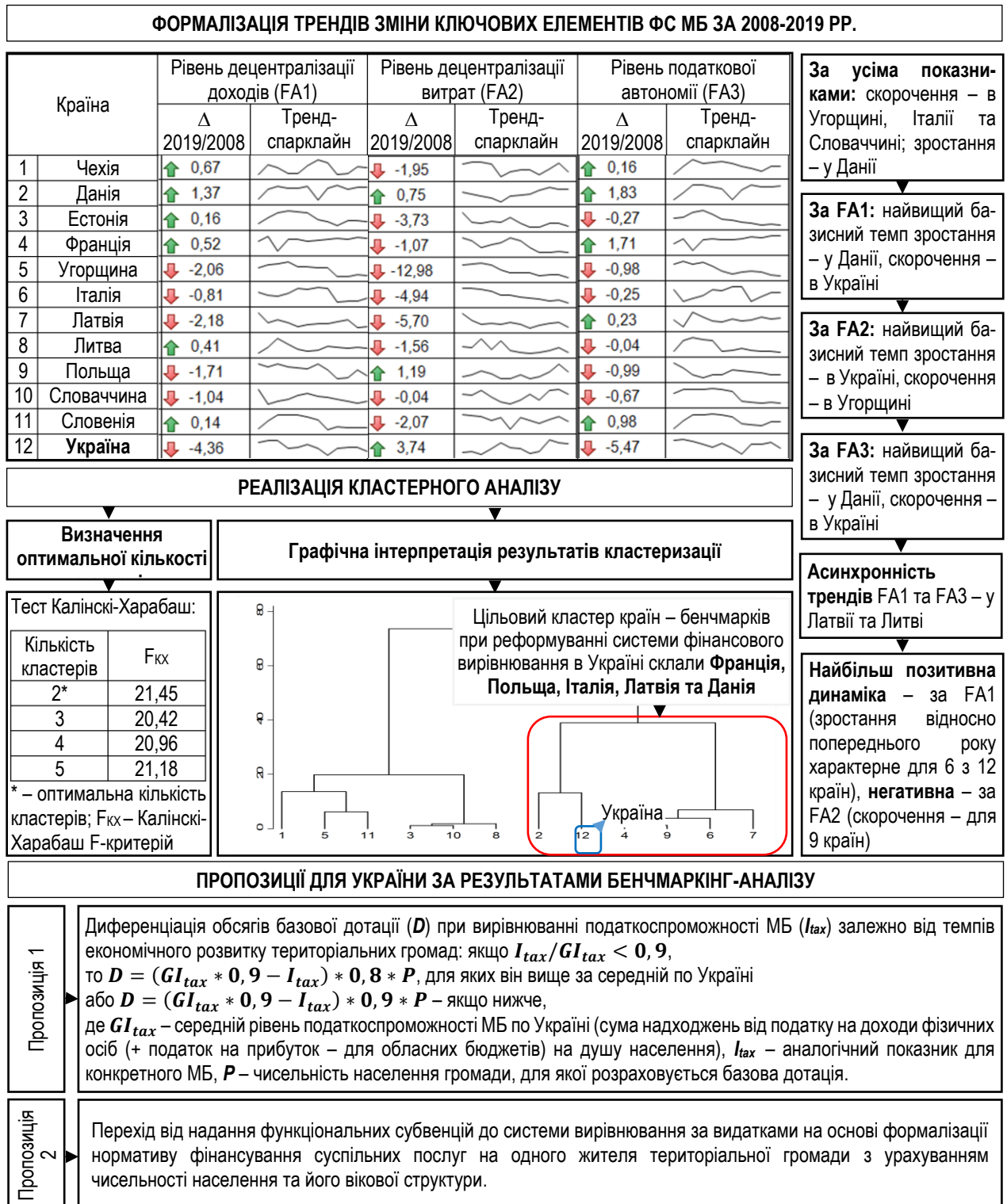

Рисунок 3.2 – Методичний підхід та результати обґрунтування векторів удосконалення системи фінансового вирівнювання в Україні

Зокрема, можна зауважити, що перший етап представленого підходу передбачає здійснення компаративного аналізу динаміки ключових показників ефективності, покладених в основу даного дослідження (рівень децентралізації доходів, витрат та податкових надходжень), у розрізі вибірки з 12 унітарних європейських країн (Чехія, Данія, Естонія, Франція, Угорщина, Італія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія, Україна) за 2008–2019 рр. Інформаційною основою цього етапу дослідження виступили офіційні дані Організації економічного співробітництва та розвитку [83] та Державної казначейської служби України [210].

Зокрема, варто відмітити, що рівень децентралізації доходів розраховується як співвідношення доходів місцевих бюджетів до доходів зведеного бюджету країни (аналітична інформація за цим показником у розрізі визначеної вибірки країн за 2008–2019 рр. представлена у табл. 3.1), рівень децентралізації витрат – як співвідношення видатків місцевих бюджетів до видатків зведеного бюджету країни (табл. 3.4), а рівень податкової автономії (децентралізації податкових надходжень) – як співвідношення обсягів податкових надходжень місцевих бюджетів до аналогічного показника зведеного бюджету країни (динаміку цього показника у розрізі обраних 12 європейських країн детально проаналізовано у п. 3.1 дисертаційної роботи, а тому йому буде приділено меншу увагу на цьому етапі дослідження).

Варто зауважити, що у контексті оцінювання ефективності системи міжбюджетних відносин інформативним є аналіз як окремих показників, так і їх сукупності, а тому проаналізуємо основні тенденції зміни рівня децентралізації доходів для обраної групи країн (табл. 3.3).

У контексті аналізу даного показника слід зауважити, що позитивним трендом є зростання його рівня, адже це свідчить про посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування. Так, варто відзначити, що серед сукупності досліджуваних унітарних європейських країн найбільшим рівнем децентралізації доходів характеризується Данія, Україна, Латвія, Чехія та Польща.

Таблиця 3.3 – Динаміка співвідношення доходів місцевих бюджетів до доходів зведеного бюджету унітарних країн Європи за 2008–2019 рр., % [83]

Країна	Рік											
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Чехія	18,18	19,07	18,80	18,32	18,31	18,99	19,60	19,31	18,21	18,32	18,92	18,85
Данія	26,08	27,14	27,55	27,28	27,27	27,49	25,98	27,34	27,66	27,19	27,39	27,45
Естонія	4,27	4,83	5,26	5,48	5,33	5,28	4,65	4,41	4,04	4,55	4,52	4,44
Франція	15,60	16,58	13,50	15,82	15,83	15,54	15,62	15,86	16,04	15,88	16,25	16,12
Угорщина	9,44	10,28	10,65	11,19	9,76	9,81	9,56	9,59	7,17	7,09	7,73	7,38
Італія	15,33	14,87	14,85	15,21	15,88	15,77	16,15	15,92	13,88	14,03	14,15	14,52
Латвія	19,70	18,01	18,61	18,07	17,45	17,78	17,85	17,89	18,26	18,51	17,26	17,51
Литва	2,78	3,22	3,89	3,40	3,09	2,93	3,01	3,28	3,21	3,17	3,23	3,19
Польща	17,76	17,28	17,66	17,25	17,15	17,04	17,73	16,86	15,57	15,82	16,80	16,06
Словаччина	6,00	4,65	4,90	5,15	5,47	5,62	5,33	5,28	5,13	4,92	4,73	4,96
Словенія	11,51	12,35	13,10	13,02	13,10	12,85	12,47	11,34	11,70	11,64	11,56	11,65
Україна	24,80	26,02	25,60	21,74	22,63	23,75	22,17	18,48	21,81	22,57	22,25	20,44

До групи держав з умовно середнім рівнем децентралізації доходів можна віднести Італію, Францію, Угорщину та Словенію. Натомість, Словаччина та Естонія належать до країн з низьким рівнем децентралізації бюджетних доходів. Характеризуючи динаміку аналізованого показника, а саме базисний темп приросту, можна зазначити, що для Чехії, Данії, Естонії, Франції, Литви та Словенії, характерним є зростання співвідношення доходів місцевих бюджетів до доходів зведеного бюджету країни відносно початку періоду аналізу, тоді як для решти шести країн – навпаки, скорочення. Максимальне зниження рівня аналізованого ключового показника ефективності міжбюджетних відносин зафіксовано в Угорщині (-2,06 % – за абсолютним значенням показника, що у відносних одиницях виміру становить -21,79 %), тоді як найменші втрати рівня фінансової автономії притаманні для Італії (рівень децентралізації доходів у 2019 р. зменшився на 0,81 % відносно його значення 2008 р., що становить -5,28 % у відносних величинах). Варто також зауважити, що в абсолютних величинах найбільше скорочення рівня децентралізації доходів притаманне для України: порівняно з 2008 р. він знизився на 4,36 %, що становить -17,57 % у відносинах величинах.

У свою чергу, найбільший базисний позитивний темп приросту зафіксовано у Литві (0,41 % – в абсолютних величинах та 14,73 % – у відносних), найменший – у Словенії (0,14 % та 1,19 % відповідно). Натомість, за абсолютним рівнем показника найбільшим зростанням характеризується Данія (1,37 %), що у відносних величинах складає лише 5,25 %. Враховуючи абсолютний рівень показника та його базисний темп приросту, найбільш успішним можна вважати досвід децентралізації доходів Чехії, Данії та Франції, адже для цих країн є одночасно характерним високий (середній) абсолютний рівень показника з висхідним трендом протягом періоду аналізу.

У контексті дослідження ефективності функціонування системи міжбюджетних відносин важливе значення має не лише аналіз рівня децентралізації доходів, а й децентралізації витрат (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Динаміка співвідношення обсягів видатків місцевих бюджетів до видатків зведеного бюджету унітарних країн Європи за 2008–2019 рр., % [83]

Країна	Рік											
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Чехія	28,56	29,05	29,09	28,40	25,25	26,61	27,12	26,94	25,70	27,33	28,80	26,61
Данія	62,77	62,40	61,79	61,30	60,22	61,89	62,21	62,26	63,51	64,28	63,61	63,52
Естонія	26,97	24,43	24,19	24,64	24,40	25,63	24,05	23,18	23,01	24,20	24,12	23,24
Франція	20,43	20,21	19,74	19,94	20,11	20,48	20,20	19,73	19,36	19,33	19,43	19,36
Угорщина	22,89	23,28	25,18	22,82	18,09	14,76	15,35	15,26	12,55	12,97	13,17	9,91
Італія	31,48	31,33	31,16	30,26	29,29	29,12	28,57	28,23	27,99	27,30	27,47	26,54
Латвія	30,83	27,93	26,17	26,49	26,02	26,85	26,20	24,40	25,56	26,63	27,12	25,13
Литва	24,15	23,77	26,12	23,33	25,59	23,09	22,57	22,23	22,66	23,14	23,78	22,58
Польща	30,95	31,40	32,21	31,53	30,60	30,45	31,34	30,63	30,96	32,03	33,91	32,14
Словаччина	16,15	16,03	16,75	15,79	15,09	14,76	15,38	16,12	15,39	16,74	16,91	16,11
Словенія	19,99	19,62	19,45	18,21	19,12	15,87	19,16	18,26	17,65	18,45	19,32	17,92
Україна	41,02	41,36	40,23	42,77	44,92	43,14	42,73	40,73	41,44	46,37	45,06	44,76

Разом з тим, варто зауважити, що доволі складно однозначно трактувати цей показник, оскільки, з одного боку, високий рівень децентралізації витрат свідчить про надмірне видаткове навантаження на місцевий бюджет, проте, з

іншого боку, його низький рівень може характеризувати недостатність автономії відповідних органів місцевого самоврядування у сфері здійснення видаткових повноважень.

Разом з тим, варто зазначити, що найширшими видатковими повноваженнями на локальному рівні забезпечені органи місцевого самоврядування Данії та України. Натомість, помірним (середнім) рівнем аналізованого параметра характеризується Чехія, Естонія, Франція, Італія, Латвія, Литва та Польща, тоді як низьким рівень децентралізації витрат можна вважати у таких країнах як Словаччина, Словенія та Угорщина (починаючи з 2012 року). Варто також зауважити, що скорочення масштабів децентралізації витрат притаманне для більшості країн вибірки, крім Данії, Польщі та України, для яких він зростає порівняно з початком періоду аналізу. За 2008–2019 рр. найбільш інтенсивно відбувалася децентралізація витрат саме в Україні: абсолютний приріст становить 3,74 %, що складає 9,11 % рівня показника 2008 року. Натомість, аналізований параметр найбільш масштабно за цей же часовий проміжок скоротився в Угорщині: падіння складає 12,98 %, що становить 56,72 % значення цього показника у 2008 році.

Крім того, аналіз динаміки зміни показника децентралізації витрат більш раціонально здійснювати в порівнянні з аналогічним показником за доходами, оскільки оптимальною вважається ситуація, при якій розширення видаткових повноважень органів місцевого самоврядування, що супроводжується збільшенням видатків місцевого бюджету, має відбуватися з паритетним зростанням доходної бази.

Так, за даними, приведеними у табл. 3.3 та 3.4, можна зробити висновок, що у 2019 р. найбільш помітною є розбіжність між темпами децентралізації доходів та витрат у таких країнах як Данія (36,07 %), Україна (24,31 %), Литва (19,40 %) та Естонія (18,80 %), а найменшою – у Словенії (6,27 %), Франції (3,24 %) та Угорщині (2,52 %).

Разом з тим, аналізуючи стан міжбюджетних відносин та фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування, варто звернути увагу

також і на показник співвідношення обсягів податкових надходжень місцевих бюджетів до аналогічного показника зведеного бюджету (табл. 3.1 попереднього пункту дисертаційної роботи), оскільки саме цей блок бюджетних доходів є запорукою високого рівня податкової автономії місцевих бюджетів. Дослідження представленої аналітичної інформації дозволяє зауважити, що найбільший рівень показника серед аналізованих країн має Україна, проте така ситуація значним чином обумовлена не високим рівнем податкової автономії, оскільки питома вага безпосередньо місцевих податків і зборів є незначною, тоді як у вітчизняних реаліях переважну частину податкових надходжень місцевих бюджетів формують відрахування від загальнодержавних податків. Варто також зазначити, що для більшості країн вибірки характерним є співпадіння тенденцій зміни за рівнем децентралізації доходів та податкової автономії, тоді як для Латвії та Литви притаманна певна їх асинхронність.

Після аналізу трендів зміни за 2008–2019 рр. конкретних показників оцінювання ефективності системи міжбюджетних відносин, доцільно перейти до реалізації наступного етапу науково-методичного підходу, представленого на рис. 3.2, що передбачає здійснення ієрархічної кластеризації Уорда з використанням програмного продукту Stata12.0/SE за трьома показниками – рівнем децентралізації доходів, витрат та податкових надходжень, що дозволить формалізувати цільовий кластер країн, досвід яких потрібно врахувати при реформуванні міжбюджетних відносин (зокрема, системи фінансового вирівнювання в Україні).

Перш, ніж перейти до безпосереднього проведення кластерного аналізу, необхідно визначити оптимальну кількість кластерів на основі тесту Калінскі-Харабаш. Так, його застосування засвідчило, що найвище значення Калінскі-Харабаш F-критерія характерне для двох кластерів, а тому саме ця їх кількість і є оптимальною.

Графічна інтерпретація результатів ієрархічної кластеризації, представлена на рис. 3.2, засвідчує, що у контексті реформування системи

міжбюджетних відносин в Україні доцільно більш детально проаналізувати досвід Франції, Польщі, Італії, Латвії та Данії.

Отже, у контексті реалізації наступного етапу даного дослідження – бенчмаркінг-аналізу, варто зазначити, що Франція є відносно централізованою державою, але, разом з тим, органи місцевого самоврядування у цій державі мають певну автономію щодо формування доходної та видаткової частини місцевого бюджету. Основи автономії органів місцевого самоврядування закладено Конституцією Франції, що була прийнята 4 жовтня 1958 р. Таким чином, розподіл видаткових повноважень між місцевими та центральними органами влади регулюється Конституцією, а також Законом про децентралізацію, який було прийнято у 2004 році [87].

Варто відмітити, що основу власної фінансової бази місцевих бюджетів формують чотири основні місцеві податки: податок на бізнес, ставки якого встановлюються органами місцевого самоврядування; податок на майно (на будівлі), ставки якого встановлюються регіональними та муніципальними органами влади; податок на нерухомість з фізичних осіб та податок на нерухомість під забудову, ставки яких також встановлюються муніципалітетами [87].

Система фінансового вирівнювання у Франції передбачає існування вертикального механізму вирівнювання податкоспроможності. Основою фінансового вирівнювання є розрахунок рівня податкоспроможності на основі охарактеризованих вище місцевих податків, який здійснюється на щорічній основі. Органи місцевого самоврядування, рівень податкоспроможності яких нижче середнього по країні, отримують дотації з екваляційного фонду. У 2012 році був також введений фонд горизонтального фінансового вирівнювання на муніципальному рівні [87, 125].

У свою чергу, нормативне забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування та застосування принципу субсидіарності до регіонів передбачені Конституцією Італії. У 2001 р. відбулася суттєва трансформація відносини між центральними та місцевими органами влади, що

обумовлено імплементацією реформи фінансової децентралізації. Реалізація реформи відбувалася не значно швидкими темпами, при цьому найбільш значний прогрес був досягнутий у 2009 р. з прийняттям профільного закону, що розширював повноваження органів місцевого самоврядування. Основними новаціями цього етапу є: 1) розроблення стандартного нормативу фінансування базових суспільних послуг замість історичного нормативу; 2) інші категорії видатків, на покриття яких виділяються трансферти з державного бюджету, визначаються з урахуванням рівня податкоспроможності місцевих бюджетів та необхідності покриття розриву між фактичним та необхідним обсягом бюджетних коштів, що мають бути виділені на фінансування мінімального обсягу стандартизованих суспільних послуг [88, 126].

Отже, «Fondo Perequativo» – це інструмент фінансового вирівнювання, запроваджений Конституцією 3/2001, який передбачає існування в Італії різних рівнів управління (регіони, провінції та муніципалітети) та характерних для кожного з них статей витрат. Зокрема, цим механізмом передбачається компенсація будь-яких розбіжностей між рівнями податкоспроможності субнаціональних утворень і закріплюються повноваження щодо надання суспільних послуг у межах їх компетенції, що мають фінансуватися на однаковому рівні по всій території Італії [88, 126].

У контексті характеристики системи фінансового вирівнювання Польщі можна зауважити, що подібно до попередніх країн у цій державі також діє трирівнева система організації влади – воєводства, повіти та гміни. Основні повноваження органів місцевого самоврядування Польщі визначено Конституцією 1997 року. Натомість, ключовим законодавчим актом, що визначає фінансові зобов'язання та повноваження субнаціональних урядів, є Закон про доходи місцевого самоврядування 2003 року [90].

Національне законодавство, зокрема, встановлює, що субнаціональні уряди можуть мати три різні джерела формування доходів місцевих бюджетів: 1) власні надходження, що складаються з місцевих податків (лише для

муниципалітетів), розподілених податків (податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток у різних пропорціях для воєводств, повітів та гмін); адміністративних зборів та платежів; доходів від використання активів; 2) загальні гранти, які щороку передаються з державного бюджету і зважується відповідно до потреб кожного місцевого бюджету; 3) цільові гранти, що використовуються для фінансування функцій центрального уряду, делегованих урядам субнаціонального рівня [90, 127].

Розмір загального гранту, що передається кожному субнаціональному уряду, є основним інструментом фінансового вирівнювання між муниципалітетами. Формула, яка використовується для розрахунку гранту для муниципалітетів, враховує рівень податкоспроможності кожної адміністративно-територіальної одиниці у вигляді податкових надходжень на душу населення та, з меншою вагою, щільності населення. Гранти для округів та регіонів також враховують інші фактори, такі як безробіття та специфічні регіональні фактори, наприклад, рівень розвитку інфраструктури [90, 127].

У свою чергу, адміністративно-територіальна реформа, що відбулася в Латвії у 2009 році, сформувала дворівневу структуру влади в країні: центральний уряд та органи місцевого самоврядування (сформовані з дев'яти міст та 110 муниципалітетів). Основними нормативно-правовими актами, що регулюють організаційні та фінансові аспекти функціонування органів місцевого самоврядування є Закон про самоврядування (1995 р.), Закон про вирівнювання фінансів органів місцевого самоврядування (1998 р.), Закон про стабілізацію фінансів органів місцевого самоврядування та моніторинг фінансової діяльності органів місцевого самоврядування (1999 р.) [89].

У контексті характеристики міжбюджетних відносин варто зауважити, що Латвія – відносно централізована країна, в якій у 2018 році 75 % загальних державних витрат фінансувалося з державного бюджету. Місцеві органи влади не можуть стягувати власні податки або змінювати граничні ставки закріплених податків. Основними доходами органів місцевого самоврядування є закріплені податки (податок на доходи фізичних осіб є

основним джерелом формування податкових надходжень місцевих бюджетів, а також податки на азартні ігри та природні ресурси), цільові державні гранти та субсидії. Частина доходів місцевих бюджетів також формується за рахунок коштів еквалізаційного фонду. Варто зауважити, що податок на нерухомість та землю є повністю місцевими доходами, але органи місцевого самоврядування не мають автономії щодо встановлення ставок та бази оподаткування цих податків. Автономія у сфері видаткових повноважень також обмежена, адже більшість державних грантів призначені на покриття конкретних делегованих повноважень [89, 128].

Фінансове вирівнювання у Латвії здійснюється через Фонд фінансового вирівнювання місцевого самоврядування, який виконує функцію перерозподілу доходів від більш заможних муніципалітетів до бідніших. Центральний уряд також вносить вклад у цей фонд. Гранти з цього фонду виділяються відповідно видаткових потреб місцевих бюджетів (розраховується з урахуванням демографічних та інших факторів). Основний вклад до еквалізаційного фонду вносять муніципалітети, у яких надходження від податку на доходи фізичних осіб та податку на нерухомість перевищують потреби у витратах більш ніж на 10 % [89, 128].

Варто також зауважити, що система організації влади в Данії має трирівневу структуру: центральний уряд, п'ять регіонів та 98 муніципалітетів. Регіони та муніципалітети формують субнаціональний рівень управління. Основні принципи муніципальної автономії визначаються Конституцією Данії, що визначені реформою місцевого самоврядування 2007 року [86].

Уряд Данії на щорічній основі підписує угоду з Національною асоціацією муніципалітетів та Національною асоціацією регіонів про встановлення загального обсягу бюджетних видатків, а також пропорцій поточних та капітальних видатків та цільових показників щодо надходжень місцевих податків на наступний плановий період. Ця угода підписується в цілому від імені регіонів та муніципалітетів, а тому забезпечує певний рівень гнучкості на рівні окремої адміністративно-територіальної одиниці [86].

Муніципалітети мають значно вищий порівняно з регіонами рівень фіскальної автономії, оскільки саме на них покладено більший обсяг видаткових повноважень. Зокрема, фінансову базу місцевих бюджетів формують надходження від муніципального податку на прибуток, земельного податку, частки загальнонаціонального податку на прибуток підприємств, адміністративних платежів та трансфертів від центрального уряду (гранти та відшкодування конкретних витрат). Так, муніципалітети можуть вільно встановлювати муніципальний податок на прибуток, за рахунок якого забезпечується понад 85 % податкових надходжень місцевих бюджетів. У контексті земельного податку органи місцевого самоврядування мають право визначати його ставку у межах граничних ставок, визначених податковим законодавством (від 1,6 % до 3,4 %). У свою чергу, рівень податкової автономії та фінансової децентралізації у розрізі регіонів є набагато нижчим, адже їх фінансова база практично повністю забезпечується за рахунок грантів з державного бюджету. Уряд щомісяця збирає місцеві податки і збори та розподіляє акумульовані кошти між адміністративно-територіальними утвореннями нижчого рівня [86, 129].

З огляду на різницю рівнів податкоспроможності муніципалітетів у Данії, що обумовлено демографічними та соціальними чинниками, реформою місцевого самоврядування 2007 року визначено механізм фінансового вирівнювання, що передбачає алокацію фінансових ресурсів від більш багатих муніципалітетів до бідніших. Метою системи фінансового вирівнювання є забезпечення однакового рівня фінансування суспільних послуг на одиницю сплачених податків у межах конкретного муніципалітету незалежно від доходів його мешканців та будь-яких інших демографічних факторів. У свою чергу, система фінансового вирівнювання в регіонах не передбачає існування такого механізму, оскільки гранти з державного бюджету є найважливішим джерелом формування доходів регіону. Разом з тим, з метою надання рівних можливостей для фінансування суспільних послуг цільові гранти

розподіляються за низкою об'єктивних критеріїв, які обумовлюють потреби регіону у фінансування відповідних видаткових повноважень [86, 129].

У середньому муніципальні бюджети у Данії можуть профінансувати близько 75 % власних видаткових повноважень, тоді як решта 25 % є, так званім, структурним дефіцитом, на покриття якого власне і спрямований процес фінансового вирівнювання. Розмір структурного дефіциту визначається як різниця між рівнем податкоспроможності відповідного бюджету та обсягом фінансування суспільних послуг, розрахованим з урахуванням ряду соціальних та демографічних факторів. Варто зауважити, що 68 % видатків місцевих бюджетів обумовлених дією демографічних, а 32 % – дією соціально-економічних факторів. До соціально-економічних факторів, зокрема, належать: чисельність безробітного дорослого населення у віці 20-59 років понад 5 % поріг; чисельність населення віком 25-59 років, що не мають професійної освіти; кількість психіатричних пацієнтів; чисельність домогосподарств з незадовільними житловими умовами; чисельність самотнього населення віком старше 65 років; кількість дітей, що виховуються у неповних родинах та ін. Таким чином, загальний обсяг бюджетних видатків муніципалітету визначається як сума фінансових ресурсів, необхідних для покриття демографічних факторів, що розраховується шляхом множення кількості населення відповідного віку на стандартизований норматив забезпечення суспільними послугами, та обсягу фінансових ресурсів, необхідних для покриття дії соціально-економічних факторів, визначених з урахуванням відповідного нормативу фінансування суспільних послуг та їх вагових коефіцієнтів. Однак, розрахункове значення бюджетних видатків муніципалітету у Данії може відрізнятись від фактичного. Крім того, необхідно зазначити, що загалом розмір еквалізаційного гранту становить 58 % від розміру структурного дефіциту, тоді як найбільш бідні регіони можуть отримати до 90 % [52].

Таким чином, проведений бенчмаркінг-аналіз засвідчив, що серед досліджуваних країн більш поширеною є практика фінансування видаткових

повноважень не стільки у розрізі функціональних напрямків, скільки загальних грантів, конкретні напрямки використання яких визначають безпосередньо органи місцевого самоврядування з урахуванням їх специфічних потреб.

Разом з тим, в Україні, навпаки, більш поширеною є практика надання функціональних субвенцій (на здійснення програм соціального розвитку, реалізацію інвестиційних проєктів, фінансування сфери охорони здоров'я, освіти, реконструкцію доріг та ін.), що визначається ст. 97 Бюджетного кодексу України [146]. Однак, такий підхід, з нашої точки зору, значно обмежує фінансову незалежність органів місцевого самоврядування, оскільки кошти, що виділяються з державного бюджету мають виключно цільове призначення, а тому автономія щодо їх використання є номінальною. Разом з тим, враховуючи один з найвищих серед аналізованих європейських країн рівнів децентралізації видатків у нашій державі, що підтверджує доволі широкий спектр переданих з центрального на локальний рівень видаткових повноважень, а також той факт, що виділені функціональні субвенції доволі часто не дозволяють повністю покрити потреби відповідної адміністративно-територіальної одиниці у конкретному напрямку, вважаємо, що більш доцільним з урахуванням як результатів компаративного, кластерного та бенчмаркінг-аналізу, так і реальних соціально-економічних умов, що на сучасному етапі розвитку склалися в Україні (особливо у контексті реалізації реформи фінансової децентралізації), буде здійснити перехід від системи вирівнювання за видатками, що ґрунтується на практиці надання функціональних субвенцій до її механізму, заснованого на наданні загальних грантів, розмір яких визначається на основі стандартизованого нормативу надання суспільних послуг на одного жителя територіальної громади.

З метою обґрунтування цієї пропозиції (пропозиція 2 на рис. 3.2) було проведено додаткове емпіричне дослідження. Зокрема, з метою оцінювання ефективності чинної в Україні практики фінансування основних суспільних послуг у нашій державі було сформовано набір результативних змінних, а

саме: 1) сукупні витрати зведеного бюджету на освіту (зміна у відсотках до попереднього року); 2) сукупні витрати зведеного бюджету на охорону здоров'я (зміна у відсотках до попереднього року); 3) загальні державні витрати на споживання (зміна у відсотках до попереднього року). У якості залежних параметрів регресійного моделювання було обрано саме показники характеристики обсягів фінансування суспільних послуг саме зі зведеного, а не місцевих бюджетів, адже фактично запропонована у межах даного підходу пропозиція хоча і напряду стосується видаткових повноважень, профінансованих з місцевих бюджетів, проте його наслідки будуть також значно стосуватися і інших рівнів бюджетної системи.

У свою чергу, набір факторних змінних представлено показниками щодо обсягів податкових надходжень, а саме: 1) обсяг сплачених податків на товари та послуги (зміна у відсотках до попереднього року) (GoodsTax); 2) обсяг сплачених податків на прибуток та приріст капіталу (зміна у відсотках до попереднього року) (IncomeTax); 3) обсяг сплачених податків на працю та соціальних внесків (зміна у відсотках до попереднього року) (LabourTax). ВВП на душу населення (GDPpc) було обрано як контрольна змінна. Часовий діапазон аналізу 2005–2018 рр. Усі дані (факторні, результативні та контрольну змінну) було акумульовано з колекції групи Світового банку [124]. Результати регресійного аналізу наведено у табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Результати регресійного аналізу щодо оцінювання ефективності механізму фінансування суспільних послуг в Україні за 2005–2018 рр.

Змінні	Коефіцієнт при регресорі	Стандартне відхилення	t-значення	p-значення	Значущість
Результативна змінна – зміна сукупних витрат зведеного бюджету на освіту, %					
LabourTax	0,795	0,413	1,92	0,105	*
GoodsTax	0,116	0,241	0,48	0,663	
IncomeTax	0,039	0,268	0,14	0,894	
GDPpc	0,000	0,000	-0,38	0,727	
Константа	5,367	8,033	0,67	0,552	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)			0,889		

Продовження табл. 3.5

Результативна змінна – зміна сукупних витрат зведеного бюджету на охорону здоров'я, %					
LabourTax	0,311	0,246	1,26	0,247	
GoodsTax	0,027	0,340	0,08	0,940	
IncomeTax	0,127	0,208	0,61	0,560	
GDPpc	0,000	0,000	0,68	0,519	
Константа	3,830	10,827	0,35	0,734	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)			0,347		
Результативна змінна – зміна загальних державних витрат на споживання, %					
LabourTax	0,073	0,048	1,53	0,165	
GoodsTax	0,001	0,071	0,02	0,986	
IncomeTax	-0,011	0,044	-0,26	0,802	
GDPpc	0,000	0,000	0,33	0,754	
Константа	0,075	2,077	0,04	0,972	
Коефіцієнт детермінації (R-квадрат)			0,248		

Примітки: * – 90 % довірча ймовірність

Таким чином, за результатами проведеного емпіричного аналізу для України встановлено, що між зміною обсягів основних груп податкових надходжень та зміною масштабів фінансування базових суспільних послуг не виявлено статистично значущого зв'язку (лише визначено, що збільшення темпів зростання податків на працю на 1 % призводить до зростання обсягів фінансування видатків на освіту на 0,8 %), що свідчить про відсутність вмотивованого для платників податків стимулу їх сплачувати, а відтак підтверджує неефективність існуючого в Україні механізму фінансування суспільних послуг, що додаткового обґрунтовує доцільність запропонованих трансформацій.

Разом з тим, враховуючи те, що за результатами ієрархічної кластеризації (рис. 3.2), найбільшою схожістю патернів систем фінансового вирівнювання характеризуються Україна та Данія, то саме данський досвід визначення стандартизованого нормативу фінансування суспільних послуг доцільно обрати за основу. Зокрема, при його визначенні пропонується враховувати чисельність працездатного безробітного населення понад 5 % поріг; кількість психіатричних пацієнтів; кількість населення з особливими потребами; чисельність домогосподарств з незадовільними житловими

умовами; чисельність саодиного населення віком старше 65 років; кількість дітей, що виховуються у неповних роинах, та дітей-сиріт та ін., а також прожитковий мінімум для кожної вікової групи населення відповідної територіальної громади.

Натомість у контексті удосконалення системи фінансового вирівнювання за доходами в Україні з урахуванням результатів бенчмаркінг-аналізу запропоновано (пропозиція 1 на рис. 3.2) запровадити механізм вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів на засадах варіації обсягу базової дотації залежно від темпів економічного зростання територіальної громади у порівнянні з середнім по країні (схожа практика існує у Данії та Польщі). Зокрема, для тих адміністративно-територіальних одиниць, що відповідно до ст. 98–99 Бюджетного кодексу України [146], мають право на отримання базової дотації (рівень податкоспроможності території становить менше, ніж 0,9 від середнього аналогічного показника по країні), її розмір запропоновано визначати за наступною логікою: 80 % суми, необхідної для досягнення рівня податкоспроможності території до рівня 0,9 від середнього по країні, якщо темп економічного розвитку територіальної громади (зміна ВРП у відсотках до аналогічного показника попереднього року) є вищим за середній по країні, або ж 90 % такої суми, якщо темп економічного розвитку територіальної громади є нижчим за середній по країні.

Варто відмітити, що, з нашої точки зору, запропоновані пропозиції щодо удосконалення системи фінансового вирівнювання в Україні дозволять перетворити її не на номінальний, а на реальний механізм згладжування територіальних фіскальних та економічних диспропорцій, що, у свою чергу, сприятиме реальному зростанню рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів, оптимізації процесів децентралізації доходів та видатків, а відтак і поліпшенню ефективності перебігу реформи фінансової децентралізації.

3.3 Роль бюджетної транспарентності у забезпеченні фінансової самодостатності місцевих бюджетів

Враховуючи той факт, що за результатами теоретичного аналізу (на основі використання інструментарію Google Trends, VOSviewer v.1.6.10 та Google Books Ngram Viewer), які детально охарактеризовано у п. 1.2 дисертаційної роботи, встановлено, що протягом 2010–2019 рр. відбувається значна конвергенція трендів користувачького та наукового інтересу щодо питань забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів та бюджетної транспарентності, то останню можна цілком закономірно вважати одним із сучасних та актуальних інструментів забезпечення першої, що обґрунтовує необхідність більш глибокого дослідження у цьому напрямку.

Перш за все, у контексті даного дослідження варто зауважити, що за даними Google Books Ngram Viewer [39] встановлено, що цікавість до питань фіскально-бюджетної транспарентності та підзвітності (окрім блоку компаративного аналізу, представленого на рис. 1.15, додатково було проведено аналіз популярності у англійськомовних публікаціях таких понять як «budget transparency», «fiscal transparency» та «budget accountability») бере свій початок ще з 1960 року, проте популярність визначеної проблематики була несуттєво та незначно варіювалася протягом 1960–1985 рр. Разом з тим, вже на початку 1990-х років механізми забезпечення бюджетної транспарентності та підзвітності стають все більш актуальними та затребуваними, що обумовлює активізацію уваги міжнародних організацій до цих питань, що в результаті було формалізовано у відповідних рекомендаціях, розроблених Міжнародним валютним фондом та Організацією економічного співробітництва та розвитку.

Разом з тим, варто відмітити, що питання фіскальної прозорості досягли піку популярності у 2005 році, що також було характерно і для проблематики бюджетної транспарентності, тоді як науковий інтерес до питань підзвітності

у контексті реалізації бюджетної політики залишався стабільним протягом 1990–2005 рр., але після 2005 року відбулося суттєве зменшення уваги науковців та практиків до цієї проблематики, що можна пояснити широкою імплементацією та роз'ясненням основоположних аспектів бюджетної підзвітності на наднаціональному рівні. Таким чином, відбулося зміщення фокусу наукового та практичного інтересу до цих аспектів з теоретичних площини у її емпіричне вивчення та практичну реалізацію.

Крім того, за результатами окремого блоку бібліометричного аналізу на основі інструментарію VOSviewer v.1.6.10 на основі 419 наукових статей, проіндексованих наукометричною базою Scopus [102], які зосереджені на питаннях бюджетної транспарентності, було виокремлено п'ять кластерів, що формують окремі напрямки наукових досліджень у цій сфері, а саме:

- кластер 1 – зосереджений на макроекономічних та екологічних перспективах та наслідках бюджетної транспарентності;
- кластер 2 – спрямований на виявлення ролі бюджетної транспарентності у реалізації бюджетної політики;
- кластер 3 – сфокусований на формалізації впливу бюджетної транспарентності у забезпеченні підзвітність органів влади та належного врядування;
- кластер 4 – охоплює дослідження у сфері виявлення взаємозв'язків між процесами забезпечення бюджетної транспарентності та демократизації суспільства;
- кластер 5 – акцентує увагу на визначенні ролі процесів забезпечення бюджетної транспарентності у подоланні корупції та становленні верховенство права.

Таким чином, результати проведеного бібліометричного аналізу доводять важливість процесів забезпечення бюджетної транспарентності не лише у розрізі реалізації фіскально-бюджетної політики, управління публічними фінансами та підвищення ріння фінансової самодостатності місцевих бюджетів, а й для макроекономічної стабільності, екологічної

стійкості, протидії корупції, дисемінації демократичних цінностей та становлення верховенства права.

Разом з тим, у контексті дослідження еволюційних закономірностей розвитку теоретичних та практичних засад забезпечення бюджетної прозорості варто відмітити, що основні рекомендації для країн світу у цьому напрямку було розроблено в 1999 році Міжнародним валютним фондом у Кодексі належної практики по забезпеченню прозорості у грошово-кредитній і фінансовій політиці (Code of Good Practices on Transparency in Monetary and Financial Policies) [25], який у 2007 році був доопрацьований у Кодекс добросовісної практики щодо фіскальної прозорості (Code of Good Practices on Fiscal Transparency) [24], а у 2019 р. формалізований в оновленій версії Кодексу фіскальної прозорості (Fiscal Transparency Code) [113], яким фіскальна прозорість визначається як «всебічність, чіткість, надійність, своєчасність та актуальність публічної звітності про минулий, сучасний та майбутній стан державних фінансів» [113]. Цей документ, поміж іншим, визначає, що фіскальна прозорість будується на чотирьох аспектах, серед яких виокремлюються фіскальна звітність, фіскальне прогнозування та бюджетування, аналіз та управління фіскальними ризиками та управління бюджетними ресурсами, у розрізі яких формалізуються конкретні рекомендації щодо підвищення бюджетної прозорості у контексті управління державними фінансами [113].

Зокрема, фахівці Міжнародного валютного фонду рекомендують регулярно надавати вичерпні, чіткі та якісні звіти щодо фінансової діяльності всіх суб'єктів державного сектору. Більше того, фіскальні звіти повинні базуватися на реальних та правдивих статистичних даних, що дозволять здійснити їх порівняння у міжнародній та історичній перспективах. У свою чергу, згідно з цими рекомендаціями, фіскальне прогнозування і бюджетування повинно бути спрямоване на побудову системи управління державними фінансам на комплексних, своєчасних та достовірних засадах. Окрім того, центральні органи влади та органи місцевого самоврядування

повинні на регулярній основі повинні здійснювати аналіз та управління фіскальними ризиками, щоб своєчасно виявити потенційні загрози та нівелювати можливі збитки. Насамкінець, рекомендації у сфері управління бюджетними доходами містять положення щодо відкритості та підзвітності у контексті збору і перерозподілу доходів від освоєння природних ресурсів і видобувної діяльності [113]. Крім того, необхідно відмітити, що кожна з чотирьох перспектив базується на системі принципів, виконання яких може бути реалізовано на базовому, доброму чи просунутому рівнях.

У даному контексті варто зазначити, що Організація економічного співробітництва та розвитку також активно долучається до розробки рекомендацій у сфері забезпечення бюджетної транспарентності у країнах світу. Зокрема, у 1999 році фахівцями профільної робочої групи Організації економічного співробітництва та розвитку було розроблено рекомендації, які згодом було покладено в основу формування Кращих практик щодо забезпечення бюджетної транспарентності [81], які у 2017 році було розвинуто у Інструментарій забезпечення бюджетної транспарентності [82].

Окрім того, що окремі міжнародні організації здійснюють розробку рекомендацій щодо забезпечення бюджетної (фіскальної) транспарентності, існують також успішні приклади колаборації у цьому напрямку на наднаціональному рівні. Зокрема, у результаті кооперації флагманів з питань забезпечення бюджетної транспарентності у 2011 році було ініційовано створення Глобальної ініціативи щодо фінансової транспарентності (Global Initiative for Fiscal Transparency – GIFT) [94]. Зокрема, до цього процесу активно долучилися Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Міжнародне бюджетне партнерство (The International Budget Partnership – IBP), Організація економічного співробітництва і розвитку, а також представники департаментів / секретаріатів з бюджетних питань урядів Бразилії та Філіппін. Глобальна ініціатива щодо фінансової транспарентності була створена для розповсюдження принципів бюджетної транспарентності на наднаціональному рівні та забезпечення єдності та співпраці між країнами у

цій сфері. У 2016 році у рамках цієї ініціативи було розроблено 10 принципів участі громадськості у фінансово-бюджетній політиці, які передбачають доступність, відкритість, інклюзивність, повагу, своєчасність, глибину, пропорційність, стійкість, взаємодоповнюваність та взаємодію у процесі управління державними фінансами [94]. Ці принципи на сьогоднішній день формують базу розроблених на міжнародному рівні рекомендацій щодо бюджетної прозорості та належного управління у сфері публічних фінансів.

Крім того, Міжнародним бюджетним партнерством [85] було розроблено Огляду щодо бюджетної прозорості (Open Budget Survey) та Індекс відкритості бюджетів (Open Budget Index), які на сьогоднішній день вважаються уніфікованим інструментом оцінювання та співставлення рівнів бюджетної прозорості у країнах світу.

Варто зауважити, що фахівці групи Світового банку також приймають активну участь у дисемінації принципів бюджетної (фінансової) прозорості у всьому світі. Зокрема, у звіті «Інформаційне забезпечення фінансового менеджменту та відкриті дані про бюджет: чи звітують уряди про те, куди йдуть гроші?» наголошується на тому, що імплементація принципу прозорості у систему державного фінансового менеджменту сприяє зростанню довіри населення до уряду [29].

Крім того, у 2001 році за ініціативи Європейської комісії, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, урядів Франції, Норвегії, Швейцарії та Великобританії було створено програму з Оцінювання державних видатків та фінансової підзвітності (Public Expenditure and Financial Accountability – PEFA) [114], що дозволяє здійснити оцінювання ефективності управління державними фінансами, враховуючи бюджетну прозорість як одну з основоположних опцій цієї оцінки.

Тим не менш, питання забезпечення бюджетної прозорості перебувають не лише у фокусі уваги міжнародних організацій, а широко досліджуються науковцями як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях.

Зокрема, автори [23] досліджували, яким чином бюджетна прозорість, вимірювана за допомогою Індексу відкритості бюджету, впливає на контроль над корупцією та окремі макроекономічні показники (ВВП на душу населення), використовуючи при цьому інструментарій багатофакторного регресійного аналізу на панельних даних. Дослідники виявили, що збільшення Індексу відкритості бюджету на один бал призводить до зростання контролю за корупцією в 0,45 бали (з 99 % довірчою ймовірністю).

У свою чергу, Бірскайте [13] здійснив оцінювання бюджетної прозорості для 60 муніципалітетів Литви на основі, використовуючи при цьому сконструйований за власним алгоритмом індекс, що базується на кількісному оцінюванні 20 об'єктивних критеріїв, аналітичних даних у розрізі яких було зібрано з офіційних веб-сайтів муніципалітетів. Для оцінювання дослідником була використана бінарна система (якщо муніципалітет відповідає критерію, то 1, інакше – 0). Наступний етап дослідження був спрямований на з'ясування ключових детермінант забезпечення бюджетної прозорості субнаціональних утворень. Автор емпірично довів, що прозорість бюджету муніципалітетів Литви залежить від запозичень, доходів на душу населення, рівня міжбюджетних трансфертів, відсотка населення, що проживає в сільській місцевості, щільності та вікової структури населення, а також його політичної активності.

Седміградська та Якуб [103] у своєму дослідженні намагалися з'ясувати як рівень бюджетної прозорості може вплинути на державні видатки. Дослідження показало, що підвищення прозорості бюджету призводить до більш ефективного та обґрунтованого розподілу бюджетних ресурсів. У свою чергу, автори також виявили, що зменшення асиметрії інформації може допомогти поліпшити фінансову підзвітність, а також стимулює більш ефективне виконання фіскальних правил. Крім того, Альт і Лассен [3], а також Ярмузек [51] також емпірично довели, що підвищення фіскальної прозорості призводить до зниження обсягу державного боргу і скорочення бюджетного

дефіциту. У свою чергу, Райпа та Бакунайте [96], Кириленко і Чайковська [164] зазначили, що фіскальна прозорість сприяє поліпшенню бюджетної стабільності та якості економічного середовища.

Після аналізу теоретичних засад та генезису основ бюджетної транспарентності, доцільно здійснити аналіз сучасного стану, проблеми і перспектив України у цій сфері на основі даних Огляду відкритості бюджету, розробленого Міжнародним бюджетним партнерством. Так, на основі інформації з цього Огляду за 2019 рік [85] можна зауважити, що Україна має достатній рівень прозорості бюджету та займає 26 позицію із 117 країн світу. У порівнянні з попереднім періодом, оцінка України збільшилися на 9 балів, що дозволило перейти від незадовільного до задовільного рівня прозорості бюджету. Більше того, Україна має навіть кращі показники, ніж у середньому у світі, і дещо кращі за більшість наших західних сусідів, але, разом з тим, оцінка України на 9 балів нижча, ніж у Росії.

Більш глибокий аналіз результатів Огляду відкритості бюджету 2019 року [85] дозволяє нам підкреслити, що з точки зору забезпечення бюджетної транспарентності наша країна має досить високий рівень (61–100 балів) у таких напрямках як «бюджетні пропозиції органів виконавчої влади», «прийняття бюджету», «громадянський бюджет», «проміжна річна звітність» (найвищий бал – 93 зі 100), «звітність за підсумками року» та «аудиторський звіт». Разом з тим, за показником «звітність до прийняття бюджету» Україна отримала 45 балів (середній кластер), тоді як критерій «звітність за результатами півріччя» в нашій країні не виконується взагалі.

Таким чином, на сьогоднішній день в Україні існує два основних проблемних аспекти у сфері бюджетної транспарентності, що вимагають поліпшення. Перш за все, існує необхідність запровадження формалізованої звітності за результатами півріччя, спрямованої на аналіз та коригування цільових бюджетних показників ефективності, обсягів бюджетних надходжень і витрат з урахуванням стану макроекономічної динаміки. По-друге, також існує необхідність посилення прозорості при розробці та

публікації передбюджетного звіту, щоб громадяни розуміли макроекономічну та монетарну основу формування державного та місцевих бюджетів. Зокрема, за даними Огляду відкритості бюджету 2019 за цим напрямком для України рекомендовано надавати «додаткову інформацію про політику та пріоритети формування доходів на майбутній бюджетний рік; оцінки, пов'язані з державними запозиченнями та боргами; а також багаторічні прогнози бюджетних видатків» [85].

Разом з тим, варто зауважити, що окрім загальних рекомендацій у сфері бюджетної транспарентності, розроблено також окремі засади у даному напрямку, що стосуються саме місцевих бюджетів та прозорості органів місцевого самоврядування [147, 207, 208, 159, 160, 201, 205]. При чому у даному контексті слід відзначити, що такі рекомендації та підходи до оцінювання прозорості бюджетного процесу на локальному рівні є специфічно національними, тобто не спрямовані на співставлення результатів оцінювання між країнами, адже показники, що покладено в основу їх формування, орієнтовані на врахування та дотримання певних визначених національними (нормативними, інституціональними чи історичними) особливостями критеріїв, а тому не можуть бути аплікабельними для різних країн світу. Разом з тим, такий аналіз також є важливим елементом комплексної системи забезпечення бюджетної транспарентності, оскільки дає можливість виявити всередині країни флагманів та аутсайдерів у цьому процесі, формалізувати найбільш вузькі місця забезпечення бюджетної транспарентності на рівні конкретної адміністративно-територіальної одиниці, що, у свою чергу, дозволить формалізувати чіткі та науково обґрунтовані кроки на шляху до побудови бюджетної системи всієї країни на засадах публічності, підзвітності та прозорості.

Разом з тим, варто зауважити, що попри існування декількох альтернативних рейтингів, одним із найбільш перспективних, що склалися у вітчизняній практиці є Рейтинг оцінки прозорості місцевих бюджетів [175], розроблений групою експертів Громадського Партнерства «За прозорі місцеві

бюджети!» у кооперації з Асоціацією міст України та науковцями Національної академії державного управління при Президентові України.

Розроблена методологія побудована одночасно як з урахуванням можливості отримання релевантної інформації / встановлення факту дотримання відповідного критерію, визначеного вимогами вітчизняного законодавства, так і найбільш вдалих закордонних (міжнародних) практик застосування подібних методик, виявлених за результатами бенчмаркінг-аналізу. Зокрема, система оцінювання прозорості місцевих бюджетів базується на кількісному вимірюванні 34 критеріїв, результати квантифікації за кожним з яких надалі агрегуються в інтегральний показник. Так, варто зауважити, що у випадку виконання відповідного критерію, адміністративно-територіальна одиниця, що оцінюється, отримує 1 бал, в іншому випадку – 0. Розробники також відмічають, що за деякими блоками можливе застосування не бінарного підходу, а присвоєння відповідних балів з урахуванням кількості виконаних / опублікованих положень у розрізі конкретного критерію [175].

Так, у розрізі Методології оцінки прозорості місцевих бюджетів [175] експерти пропонують оцінювати прогрес органів місцевого самоврядування у цьому напрямку за такими параметрами:

– блок параметрів оцінювання рівня бюджетної транспарентності на етапі формування проектів місцевих бюджетів: 1) оприлюднення прогнозу доходної та видаткової частин місцевого бюджету на трирічну перспективу; 2) оприлюднення стратегії розвитку громади; 3) оприлюднення програми соціально-економічного розвитку території; 4) існування механізмів участі мешканців територіальної громади у формуванні бюджету на плановий період; 5) існування механізмів участі дорадчих органів у формуванні бюджету на плановий період; 6) наявність консультацій зі стейкхолдерами при формуванні проекту рішення щодо місцевих податків і зборів; 7) наявність на офіційному сайті органів місцевого самоврядування розділу про місцевий бюджет;

– блок параметрів оцінювання рівня бюджетної транспарентності на етапі розгляду проекту місцевого бюджету та його прийняття: 1) оприлюднення проекту рішення про місцевий бюджет; 2) оприлюднення бюджетних запитів; 3) оприлюднення рішення про місцевий бюджет; 4) оприлюднення паспортів бюджетних програм; 5) обговорення проекту бюджету на засіданні бюджетної комісії; 6) наявність та реальне використання механізму бюджетних слухань; 7) прийняття рішення про місцевий бюджет на наступний рік; 8) існування механізму громадянського бюджету; 9) наявність механізмів е-консультування;

– блок параметрів оцінювання рівня бюджетної транспарентності на етапі виконання місцевого бюджету: 1) оприлюднення змін до місцевого бюджету; 2) участь у системі E-Data [158]; 3) оприлюднення інформації щодо муніципальних закупівель; 4) оприлюднення інформації щодо основних напрямків здійснення капітальних видатків; 5) оприлюднення інформації щодо діяльності комунальних підприємств; 6) існування та використання механізму партисипативного бюджету; 7) доступність інформації щодо ефективності діяльності комунальних підприємств; 8) добросовісність участі у системі Prozorro [142]; 9) доступність електронних механізмів партисипативного бюджету; 10) доступність деталізованої інформації у розрізі капітальних видатків;

– блок параметрів оцінювання рівня бюджетної транспарентності на етапі звітування за результатами виконання місцевого бюджету: 1) оприлюднення квартальних звітів про виконання бюджету; 2) оприлюднення річного звіту про виконання бюджету; 3) оприлюднення звітності щодо виконання паспортів бюджетних програм; 4) оприлюднення звітності щодо виконання програм соціально-економічного розвитку; 5) існування практики публічного звітування голови про виконання місцевого бюджету; 6) оприлюднення звітів про використання бюджетних коштів у машиночитному форматі; 7) оприлюднення звітів за результатами оцінювання

ефективності бюджетних програм; 8) наявність механізмів учасницького аудиту [175].

За результатами агрегування та трансформації бальних оцінок за кожним критерієм може бути отримано максимальну оцінку у 100 балів, при чому сумарний результат у діапазоні 0–16 балів характеризується як непрозорий бюджет, 17–48 балів – задовільний рівень прозорості бюджету; 49–71 – високий рівень прозорості бюджету; 71–100 – інноваційний рівень прозорості бюджету.

Разом з тим, варто зазначити, що відповідно до офіційних даних, оприлюднених на онлайн-платформі щодо Оцінки прозорості місцевих бюджетів [190], за результатами 2019 року лише 12 із 106 оцінених місцевих бюджетів мають високий рівень бюджетної транспарентності, 9 – непрозорий бюджет, тоді як решта 85 – задовільний рівень прозорості бюджету. Така ситуація засвідчує, що на сучасному етапі розвитку бюджетних відносин в Україні проблема забезпечення бюджетної транспарентності на локальному рівні є доволі гострою та вимагає нагального вирішення. Крім того, доволі проблемним аспектом є той факт, що за офіційними даними державного веб-порталу Open Budget [154], станом на 10.04.2020 р. в Україні офіційно зареєстровано 8838 місцевих бюджетів, з яких 872 – бюджети об'єднаних територіальних громад, тоді як Оцінкою прозорості місцевих бюджетів охоплено лише 106, що свідчить про пасивність органів місцевого самоврядування у цьому напрямку.

У зв'язку з вищевикладеним об'єктивної необхідності набуває централізована підтримка (у тому числі з використанням директивних інструментів цілеспрямованого державного впливу на органи місцевого самоврядування) масштабної експансії охоплення місцевих бюджетів України Оцінкою прозорості місцевих бюджетів (чи іншим альтернативним аналогом) з метою формування комплексного уявлення про стан транспарентності місцевих бюджетів, моніторингу його зміну у розрізі адміністративно-територіальних одиниць на щорічній основі, а також формалізації найбільш

проблемних аспектів у цій сфері з подальшими експертними рекомендаціями щодо можливості їх оперативного усунення.

Крім того, доцільно також розробити та реалізувати комплексну державну (чи реалізовану представниками громадського сектору за державної підтримки) освітньо-просвітницьку програму щодо поінформованості представників органів місцевого самоврядування про основні напрямки та механізми забезпечення бюджетної транспарентності, а також їх переваги як для підвищення якості бюджетного процесу, так і для сталого розвитку адміністративно-територіальної одиниці в цілому.

Зокрема, враховуючи показники, що покладені в основу Оцінки прозорості місцевих бюджетів [190], можна визначити наступні напрямки позитивного впливу зростання рівня бюджетної транспарентності на рівень фінансової самодостатності місцевих бюджетів:

– існування та реальна реалізація консультаційних сесій зі стейкхолдерами при формуванні проекту рішення щодо місцевих податків і зборів сприятиме зростанню залученості та лояльності представників малого та середнього бізнесу до бюджетного процесу, що, разом з тим, сприятиме підвищенню рівня їх податкової грамотності, дисципліни та відповідальності, а відтак сприятиме зниженню стимулів до нелегальної підприємницької діяльності, ухилення від сплати податків та, як наслідок, дозволить забезпечити зростання надходжень від місцевих податків і зборів; крім того, відкритість органів місцевого самоврядування та їх готовність до конструктивного обговорення цих питань з представниками бізнес-середовище сприятиме формуванню позитивного іміджу відповідної територіальної громади, а відтак буде сприяти отриманню додаткових переваг у рамках внутрішньої податкової конкуренції (на початкових етапах процесу масштабної популяризації принципів бюджетної транспарентності більш успішні у цьому контексті адміністративно-територіальні одиниці будуть більш привабливою юрисдикцією для реєстрації бізнесу);

– відкритість у публічному доступі інформації щодо планових, фактичних та звітних показників за результатами виконання місцевого бюджету, а також існування та практична імплементація залучення громадськості до їх обговорення дозволить певною мірою відкалібрувати напрямки витрачання бюджетних коштів, посилити економічну та соціальну ефективність бюджетних видатків, а відтак і певною мірою оптимізувати процес децентралізації витрат;

– відкритість органів місцевого самоврядування на всіх етапах бюджетного процесу, а також існування ефективних візуалізаційних механізмів представлення для широкого загалу інформації щодо показників планування, формування та використання коштів місцевого бюджету сприятиме зростанню рівня довіри та лояльності як з боку домогосподарств, так і з позиції представників бізнесу, що, з одного боку, дозволить активізувати участь стейкхолдерів у бюджетотворчих процесах на засадах партисипативності, а також посилити їх зацікавленість у залученні до співфінансування інвестиційних проєктів локального значення у межах реалізації державно-приватного партнерства; налагодження плідної співпраці між представниками локального бізнесу та органами місцевого самоврядування на перманентній основі, у свою чергу, дозволить перекласти на них частину видаткового навантаження з місцевого бюджету або ж отримати додаткові фінансові ресурси на реалізацію тих ініціатив, фінансування яких є неможливим виключно за бюджетні кошти, що сприятиме скороченню рівня дотаційної залежності відповідного місцевого бюджету від трансфертів з державного бюджету;

– масштабне охоплення Оцінкою прозорості місцевих бюджетів усіх відповідних об'єктів в Україні дозволить створити певну конкурентну основу взаємовідносин між місцевими бюджетами в країні, що сприятиме інтенсифікації їх розвитку та більш швидкому вирішенню існуючих на локальному рівні хронічних проблем у фіскально-бюджетній сфері;

– доступність у публічному доступі релевантної на різних стадіях бюджетного процесу звітної інформації сприятиме не лише поліпшенню прозорості цього процесу, а й підзвітності та відповідальності перед суспільством органів місцевого самоврядування за прийняті управлінські рішення; крім того, це також сприятиме спрощенню процесу бенчмаркінгу між різними територіальними громадами та створить передумови для швидшої дисемінації кращих практик вітчизняного бюджетотворчого процесу.

Таким чином, представлені переваги засвідчують існування тісного та позитивного взаємозв'язку між рівнем бюджетної транспарентності та фінансової самодостатності місцевих бюджетів, а тому експансію на всі місцеві бюджети України Оцінки прозорості місцевих бюджетів можна справедливо вважати одним із перспективних та інноваційних механізмів посилення фінансової спроможності територіальних громад, що підтверджується також результатами проведеного у межах даного блоку дослідження компаративних та бібліометричним аналізом, а також підтверджується низкою сучасних емпіричних досліджень. Крім того, порівняння стану бюджетної транспарентності за даними Огляду прозорості бюджетів Міжнародного бюджетного партнерства (загальнонаціональний рівень) [85] та стану прозорості місцевих бюджетів за даними Оцінки прозорості місцевих бюджетів [190] засвідчило наявність значного гіршого стану справ саме на місцях, що додатково актуалізує необхідність імплементації більш динамічних та кардинальних кроків у цьому напрямку на різних ієрархічних рівнях.

Висновки до розділу 3

1. З метою обґрунтування найбільш ефективних напрямків реформування системи місцевих податків і зборів проведено порівняльний,

кластерний (за показником податкової автономії) та бенчмаркінг-аналіз кращих практик функціонування цієї системи у 12 країнах Європи. За розрахунками виділено цільовий кластер країн – бенчмарків (Франція, Італія, Польща, Чехія, Латвія, Данія та Словенія), на чий досвід слід орієнтуватися Україні, та розроблено рекомендації щодо коригування організаційно-функціональних елементів податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку, туристичного збору та оподаткування операцій з продажу фізичними особами нерухомості. Імплементация цих пропозицій дозволить покращити регуляторну ефективність місцевих податків і зборів, а також збільшити їх частку в доходах місцевих бюджетів.

2. Беручи до уваги той факт, що в Україні питома вага офіційних трансфертів у доходах місцевих бюджетів протягом 2010–2019 рр. не зменшувалася нижче 46 %, а у видатках державного бюджету – нижче 24 %, проблема оптимізації міжбюджетних відносин (зокрема, механізму фінансового вирівнювання) не втрачає своєї актуальності навіть в умовах реформи фінансової децентралізації. Для визначення векторів її реформування в Україні розроблено науково-методичний підхід, що базується на комплексному поєднанні компаративного, кластерного та банчмаркінг-аналізу. За результатами реалізації компаративного аналізу, зокрема, виявлено, що серед досліджуваних європейських країн рівень децентралізації доходів є найбільшим в Данії, Україні, Латвії та Польщі; умовно середнім – в Італії, Франції, Угорщині та Словенії; низьким – у Словаччині та Естонії. До країн з порівняно високою податковою автономією належать Україна, Данія та Латвія, середньою – Італія, Польща, Словенія та Франція, низькою – Угорщина, Словаччина, Литва, Естонія та Чехія. Найширшими видатковими повноваженнями забезпечені органи місцевого самоврядування України та Данії, найвужчими – Словаччини, Словенії та Франції, для решти країн характерне середнє значення цього показника. Для більшості країн притаманна асинхронність темпів децентралізації доходів і витрат.

3. За результатами кластерного аналізу на основі показників децентралізації доходів, витрат та податкової автономії встановлено, що до кластеру-орієнтиру для України у процесі реформування системи фінансового вирівнювання увійшли Франція, Польща, Італія, Латвія та Данія. Враховуючи кращі практики фінансового вирівнювання у цих країнах, на засадах бенчмаркінг-аналізу було сформовано практичні рекомендації щодо удосконалення вітчизняної системи фінансового вирівнювання. Зокрема, запропоновано диференціювати розмір базової дотації при вирівнювання податкоспроможності територій з урахуванням параметрів економічного розвитку територій (80 % – для територіальних громад з приростом ВВП вище середнього по країні, 90 % – для тих, у яких нижче). Це дозволить перетворити номінальний на сьогоднішній день процес вирівнювання за доходами в Україні на дієвий інструмент реалізації фіскально-бюджетної та регіональної політик, що сприятиме підвищенню результативності реформи фінансової децентралізації.

4. Крім того, запропоновано здійснити в Україні перехід від надання функціональних субвенцій до системи вирівнювання за видатками на основі формалізованого нормативу фінансування суспільних послуг на одного жителя територіальної громади. З урахуванням провідного досвіду європейських країн – бенчмарків цей норматив має враховувати чисельність працездатного безробітного населення понад 5 % поріг; кількість пацієнтів психіатричних лікарень; кількість населення з особливими потребами; чисельність домогосподарств з незадовільними житловими умовами; чисельність самотнього населення віком старше 65 років; кількість дітей, що виховуються у неповних родинах, та дітей-сиріт та ін., а також прожитковий мінімум для кожної вікової групи населення відповідної територіальної громади. Імплементация практики фінансування гарантованих державою суспільних послуг на основі стандартизованого нормативу дозволить посилити фінансову незалежність місцевих бюджетів у процесі планування основних напрямків використання акумульованих у них фінансових ресурсів,

виступить стимулом покращення муніципального фінансового менеджменту, а також дозволить забезпечити однаковий рівень якості надання гарантованих державою суспільних послуг по всій території України.

5. У процесі забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів важливе значення має не лише реформування системи місцевих податків і зборів та удосконалення механізму фінансового вирівнювання, а й побудова відносин у цій сфері на засадах транспарентності, публічності та підзвітності, що обґрунтовано низкою емпіричних досліджень. За результатами оцінювання бюджетної транспарентності на загальнонаціональному та муніципальному рівнях було встановлено, що саме на рівні субнаціональних утворень ситуація є гіршою, ніж на загальнонаціональному рівні. Крім того, в Україні на сьогоднішній день не існує комплексної системи оцінювання бюджетної транспарентності, що охоплювала б усі місцеві бюджети, що актуалізує необхідність її створення або ж розширення мережі покриття існуючої Оцінки прозорості місцевих бюджетів. Такий крок дозволить не просто значно поліпшити стан транспарентності, публічності та підзвітності діяльності органів місцевого самоврядування при реалізації бюджетного процесу на муніципальному рівні, а й сприятиме посиленню фінансової самодостатності місцевих бюджетів, обумовленої підвищенням лояльності та довіри економічних агентів до діяльності субнаціональних урядів, активізацією фінансування важливих інвестиційних проєктів локального значення за рахунок зростання партисипативності у процесі планування, формування та використання кошів місцевих бюджетів, оптимізацією витрачання фінансових ресурсів бюджету за рахунок зростанням зацікавленості членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення та ін.

Основні положення третього розділу дисертаційної роботи опубліковано автором в роботах [180, 72, 71, 179, 184].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення науково-прикладної задачі поглиблення науково-методичних засад та практичного інструментарію оцінювання і забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів у контексті її впливу на економічний, інвестиційний та інноваційний розвиток України та ефективність реалізації реформи фінансової децентралізації.

Результати дослідження дозволили зробити такі висновки:

1. Результати трендового, компаративного та бібліометричного аналізу засвідчили існування 7 кластерів досліджень, спрямованих на визначенні зв'язку фінансової децентралізації зі сталим та регіональним розвитком, ефективністю системи охорони здоров'я, інституціонально-політичним середовищем, фінансовою системою, міжбюджетними відносинами та соціальною роллю держави. У еволюційно-часовому вимірі визначено фази зміни наукового та користувачького інтересу до фінансової децентралізації, фінансової самодостатності місцевих бюджетів і бюджетної транспарентності за 2005–2019 рр., а саме: перша фаза – превалювання уваги до фінансової децентралізації; друга – конвергенція трендів дослідницької та суспільної уваги за всіма поняттями; третя – посилення наукового інтересу до питань забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів. У межах цих фаз не зафіксовано помітних флуктуацій інтенсивності пошукових запитів, окрім трьох пікових точок, зумовлених активізацією міжнародних регуляторних ініціатив. Виявлено шість географічних кластерів за силою наукових зв'язків між дослідниками питань фінансової децентралізації (5 з них є територіально близькими, один – міжконтинентальним), а також шість потужних наукових транскордонних та міждисциплінарних наукових шкіл.

2. Оцінювання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів має базуватися на комплексній дворівневій системі показників, де перший

рівень виступає основою для транскордонного аналізу, тоді як другий рівень орієнтований на моніторинг прогресу реформи фінансової децентралізації з урахування вітчизняної специфіки. Встановлено, що рівень фінансової самодостатності місцевих бюджетів в Україні є наближеним до Латвії та Угорщини, є чутливим до політичних змін та трансформацій у фінансовій системі та змінюється за п'ятирічними циклами (пік циклу припадає на 1-2 рік, а дно – на 4-5 роки). У трирічній перспективі прогнозується зростання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів в Україні. У 2019 р. топові позиції у рейтингу найбільших міст Сумської обл. за рівнем фінансової самодостатності місцевих бюджетів мали Ворожба, Конотоп та Ромни, тоді як Лебедин, Путивль та Шостка його замикали.

3. Множинний регресійний аналіз для європейських країн засвідчив, що посилення фінансової самодостатності місцевих бюджетів стимулює економічне зростання та дослідницьку активність, але негативно впливає на чистий потік прямих іноземних інвестицій, щільність бізнес-мережі та обсяг наданих корпоративному сектору кредитів. Поелементний аналіз засвідчив наявність позитивного впливу рівня децентралізації витрат на чистий потік прямих іноземних інвестицій та ВВП на душу населення, а негативного – на валове нагромадження капіталу. Натомість поліпшення рівня податкової автономії обумовлює зростання ВВП на душу населення, балансу рахунку поточних операцій, товарообороту країни, інфляції. При реформуванні системи місцевих фінансів в Україні доцільно врахувати, що зростання фінансової самодостатності місцевих бюджетів негативно впливає на ті ж економічні процеси, що і для усієї вибірки країн, тоді як позитивний її вплив має національну специфіку (розширення процесів нагромадження капіталу та кредитної експансії; аналогічний ефект досягається і при зниженні залежності місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів); підвищення рівня податкової автономії і децентралізації доходів призводить до зниження динаміки інфляційних процесів та розширення масштабів кредитування бізнесу, а децентралізації витрат – до активізації зовнішньоекономічної

діяльності; збільшення коефіцієнта покриття власних видатків місцевих бюджетів викликає зниження інфляції, зростання зайнятості населення, але скорочення ВВП на душу населення.

4. Теоретично обґрунтовано та емпірично підтверджено гіпотезу, що рівень фінансової самодостатності місцевих бюджетів та його складові є драйверами інноваційного розвитку держави. За результатами регресійного аналізу на панельних даних для 12 унітарних країн Європи встановлено, що зростання композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів на одиницю призводить до збільшення Глобального індексу інновацій на 38,15 балів; розширення рівня децентралізації доходів на 1% сприяє його збільшенню на 0,49 балів; експансія децентралізації витрат на 1% обумовлює його зниження на 0,33 бали. Розрахунки для України засвідчили, що у вітчизняних реаліях драйверами інноваційного розвитку є посилення податкової автономії та загальної фінансової самодостатності місцевих бюджетів, тоді як вплив децентралізації доходів і витрат не є релевантним, що обґрунтовує важливість поліпшення цих механізмів у контексті реалізації реформи фінансової децентралізації.

5. Реформування системи місцевих податків і зборів в Україні повинно базуватися на бенчмаркінг-аналізі кращих практик європейських країн, визначених шляхом кластеризації. Зокрема, у вітчизняну практику доцільно адаптувати досвід Латвії, Італії, Данії та Чехії щодо зміни бази, ставок, пільг та порядку сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; виведення зі складу податку на доходи фізичних осіб та зарахування до МБ доходів від оподаткування операцій з продажу нерухомості (за досвідом Словенії та Франції); запровадити щорічну індексацію ставки транспортного податку на рівень інфляції за практикою Польщі; уніфікувати ставку туристичного збору для внутрішнього та в'їзного туризму за прикладом Італії.

6. Кластерний аналіз, проведений на основі показників децентралізації доходів, витрат та податкової автономії, дозволив з'ясувати,

що цільовим кластером – орієнтиром для України у контексті реформування системи фінансового вирівнювання має стати Франція, Польща, Італія, Латвія та Данія. З урахуванням досвіду цих країн в Україні необхідно впровадити диференціацію обсягу базової дотації при вирівнюванні податкоспроможності місцевих бюджетів залежно від рівня економічного розвитку територіального громади, а також перейти від субвенційної практики вирівнювання за видатками до її моделі, побудованої на визначенні нормативу фінансування суспільних послуг з урахуванням чисельності та вікової структури населення адміністративно-територіальної одиниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aghasiev I., Pavlikha N., Riabushenko N. Gender-Oriented Budgeting as a Democratic Practice during a Self-Government Reform: Ukrainian Experience. *Business Ethics and Leadership*. 2008. 2(3). 21–33. DOI: 10.21272/bel.2(3).21-33.2018.
2. Agnihotri An., Arora Sh. Study of Linkages Between Outward Foreign Direct Investment (OFDI) and Domestic Economic Growth: an Indian Perspective. *Financial Markets, Institutions and Risks*. 2019. 3(1). 43–49. [http://doi.org/10.21272/fmir.3\(1\).43-49.2019](http://doi.org/10.21272/fmir.3(1).43-49.2019).
3. Alt J. E.; Lasen D. D. Fiscal transparency, political parties, and debt in OECD countries. *European Economic Review*. 2006. 50(6). 1403–1439. <https://doi.org/10.1016/j.eurocorev.2005.04.001>.
4. Anderson D. Infrastructure pricing policies and the public revenue in African countries. *World Development*. 1989. Vol. 17, No. 4. 525–542.
5. Bahl R. and Bird R. Subnational taxes in developing countries: the way forward. *Public Budgeting & Finance*. 2008. 28(4). 1–25.
6. Bahl R. Implementation rules for fiscal decentralization. International Studies Program Working Paper 30. Atlanta, GA: Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University. 1999.
7. Bahl R. W. and Martinez-Vazquez J. Sequencing Fiscal Decentralization. URL : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=917485.
8. Baskaran T. On the link between fiscal decentralization and public debt in OECD countries. URL : https://mpra.ub.uni-muenchen.de/21599/1/MPRA_paper_21599.pdf.

9. Baskaran T., Feld L. P., Schnellenbach J. Fiscal federalism, decentralization and economic growth: A meta-analysis. URL : <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/127468/1/847215245.pdf>
10. Baskaran T., Feld L. P. Fiscal Decentralization and Economic Growth in OECD Countries: Is There a Relationship? URL : <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1091142112463726>.
11. Bird R. Threading the Fiscal Labyrinth: Some Issues in Fiscal Decentralization. *National Tax Journal*. 1993. Vol. 46, No. 2. 207–227.
12. Bird R., Vaillancourt F. Fiscal Decentralization in Developing Countries, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
13. Birskyte L. Determinants of Budget Transparency in Lithuanian Municipalities. *Public Performance & Management Review*. 2018. 42(3). 707–731. DOI: 10.1080/15309576.2018.1507915.
14. Blochliger H. Fiscal Equalization – a Cross-Country Perspective. URL : <http://www.polsoz.fu-berlin.de/polwiss/forschung/systeme/polsystem/Veranstaltungen/Tagung-zur-Reform/ppt-und-paper/Bloechliger.pdf>.
15. Blochliger H. Fiscal Federalism: Making Decentralisation Work. URL : http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/fiscal-federalism-2014_9789264204577-en#page1.
16. Blochliger H., Charbit C. Fiscal Equalization. *OECD Economic Studies*. 2008. No. 44. 1–22.
17. Blochliger H., Kim J., Lotz J. Measuring Fiscal Decentralisation. Concepts and Policies. URL : http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/measuring-fiscal-decentralisation_9789264174849-en#page1.
18. Blochliger H., Merk O., Charbit C., Mizell L. Fiscal Equalization in OECD Countries. URL : <http://www.oecd.org/ctp/federalism/39234016.pdf>.

19. Brychko M., Bilan Yu., Lyeonov S., Mentel G. Trust crisis in the financial sector and macroeconomic stability: a structural equation modelling approach. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*. 2020. Vol. 9. No. 3. P. 1-28.
20. Burke A.; Kanapathy V.; Hazri H.; Phongpaichit P. and Benyaapikul P. Middle Income Trap: Economic Myth, Political Reality. URL : <https://asiafoundation.org/resources/pdfs/MiddleIncomeTrap.pdf>.
21. Chaudhry I.; Hanif I. Interlinks of Fiscal Decentralization and Public Investment in Pakistan. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*. 2015. 9(3). 850–864.
22. Chygryn O., Petrushenko Y., Vysochyna A. & Vorontsova A. Assessment of Fiscal Decentralization Influence on Social and Economic Development. *Montenegrin Journal of Economics*. 2018. 14 (4). 069–084. DOI: 10.14254/1800-5845/2018.14-3.5
23. Cimpoeru M. V.; Cimpoeru V. Budgetary Transparency – an Improving Factor for Corruption Control and Economic Performance. *Procedia Economics and Finance*. 2015. 27. 579–586. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01036-9](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01036-9).
24. Code of Good Practices on Fiscal Transparency. *International Monetary Fund*. URL : <https://www.imf.org/external/np/fad/trans/code.htm>.
25. Code of Good Practices on Transparency in Monetary and Financial Policies. *International Monetary Fund*. URL : <https://www.imf.org/external/np/mae/mft/code/index.htm>.
26. Colombo D. G., Martinez-Vazquez J. Fiscal Decentralization and Public Investment in Innovation: A Country Panel Analysis. *The Journal of Federalism*. 2020. pjz034. <https://doi.org/10.1093/publius/pjz034>.
27. Davoodi H., Zou H. F. Fiscal decentralization and economic growth: A cross-country study. *Journal of Urban Economic*. 1998. Vol. 43. 244–257.

28. De Mello L. Fiscal Decentralisation and Public Investment: The Experience of Latin America. URL : <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5km347r2hhbp-en.pdf?expires=1586912570&id=id&accname=guest&checksum=8F10E01747C89918E3E9AE53DFE75524>.

29. Dener C., Min S. Y. Financial Management Information Systems and Open Budget Data: Do Governments Report on Where the Money Goes? URL : <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-0083-2>.

30. Faguet J. P. Decentralization and popular democracy: governance from below in Bolivia. URL : http://eprints.lse.ac.uk/41227/1/_libfile_repository_Content_Faguet%2C%20J-P_Decentralization%20and%20popular%20democracy%20%28BIB%29%20%28Isero%29.pdf.

31. Faguet J. P. The Effects of Decentralisation on Public Investment: Evidence and Four Lessons from Bolivia and Colombia. URL: <http://www.lse.ac.uk/international-development/Assets/Documents/PDFs/csrc-working-papers-phase-one/wp62-effects-of-decentralisation-on-public-investment.pdf>.

32. Faguet J. P., Pöschl C. Is decentralization good for development? Perspectives from academics and policy makers. URL : http://eprints.lse.ac.uk/63178/1/Faguet_is%20decentralization%20good.pdf.

33. Feruglio N.; Anderson D. Overview of Fiscal Decentralization. In Fiscal Decentralization Handbook edited by Nicolletta Feruglio and Dallas Anderson, Chapter 1. United Nations Development Program, Bratislava Regional Center.

34. Financial levy on commercial premises in Denmark (situation on 2020/01/31). *Taxes in Europe Database*. URL : https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/taxDetails.html?id=174/1577833200.

35. Fiscal Decentralization Dataset. *International Monetary Fund*. URL : <http://data.imf.org/?sk=1C28EBFB-62B3-4B0C-AED3-048EEEEBB684F>.

36. Gao S., Wang L., Liu N. and Zhang M. Fiscal decentralization and corporate investment: empirical evidence from China. *Journal of Economic Policy Reform*. 2019. 22(1). 51–68. DOI: 10.1080/17487870.2017.1310042.

37. Gemmell N., Kneller R., Sanz I. Fiscal Decentralization And Economic Growth: Spending Versus Revenue Decentralization. *Economic Inquiry*. 2013. 51(4). 1915–1931.

38. Global Innovation Index Reports. URL : <https://www.globalinnovationindex.org/about-gii#reports>.

39. Google Books Ngram Viewer. URL : <https://books.google.com/ngrams>

40. Google Trends. URL : <https://trends.google.com/trends/>

41. Guziejewska B. Normative Versus Positive Approach to Fiscal Decentralisation and the Measures of Decentralisation. An Analysis based on the Example of Selected Countries of Central and Eastern Europe. *Comparative Economic Research*. 2018. Volume 21, Number 1. P. 101–117. 10.2478/cer–2018–0006.

42. Hart T., Welham B. Fiscal decentralization. A public financial management introductory guide. URL : <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/11063.pdf>.

43. International Tax Highlights 2020 (Czech Republic). *Deloitte*. URL : <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-czechrepublichighlights-2020.pdf>.

44. International Tax Highlights 2020 (Denmark). *Deloitte*. URL : <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-denmarkhighlights-2020.pdf>.

45. International Tax Highlights 2020 (France). *Deloitte*. URL : <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-francehighlights-2020.pdf>.

46. International Tax Highlights 2020 (Italy). *Deloitte*. URL : <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-italyhighlights-2020.pdf?nc=1>.
47. International Tax Highlights 2020 (Latvia). *Deloitte*. URL : <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-latviahighlights-2019.pdf?nc=1>.
48. International Tax Highlights 2020 (Poland). *Deloitte*. URL : <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-polandhighlights-2020.pdf>.
49. International Tax Highlights 2020 (Slovenia). *Deloitte*. URL : <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-sloveniahighlights-2020.pdf>.
50. Introduction to cluster-analysis commands. Stata manual. URL : <https://www.stata.com/features/cluster-analysis/>
51. Jarmuzek M. Does Fiscal Transparency Matter? The Evidence from Transition Economies. URL : https://www.cerge-ei.cz/pdf/gdn/rrc/RRCV_77_paper_03.pdf.
52. Juul T. Local Government Equalisation in Denmark. URL : <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Event/ECA/Poland/pl-fiscal-equalization-thorkil-juul.pdf>.
53. Kamara R. D., Leonard S., Haines R. Enhancing the Capabilities of Municipalities for Local Economic Development through Skills Training. *SocioEconomic Challenges*. 2017. 1(4). 35–44. DOI: 10.21272sec.1(4).35-44.2017
54. Kappeler A., Solé-Ollé A., Stephan A. and Välilä T. Does fiscal decentralization foster regional investment in productive infrastructure? *Journal of Political Economy*. 2013. 31. 15–25. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2013.03.003>.

55. Kis-Katos K., Sjahrir B. S. The Impact of Fiscal and Political Decentralization on Local Public Investments in Indonesia. URL : <http://ftp.iza.org/dp7884.pdf>.

56. Kouassi K. B. Public Spending and Economic Growth in Developing Countries: a Synthesis. *Financial Markets, Institutions and Risks*. 2018. 2(2). 22–30. DOI: 10.21272/fmir.2(2).22-30.2018

57. Kuzior A., Sobotka B., Filipenko A., & Kuzior P. Marketing Communications of Administrative Organs of Local Governance and Local Community. *Marketing and Management of Innovations*. 2019. 2. 314–325. <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.2-26>.

58. Kuznetsova A. Ya., Zherybylo I. V., Voznyak H.V. Social land economic effects of inter-budgetary relations' decentralization in Ukraine: assessment and challenges. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. № 27. С. 64–73.

59. Ladner A., Keuffer N., Baldersheim H. Self-rule Index for Local Authorities (Release 1.0). URL : https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/self_rule_index_en.pdf.

60. Lewis B. Twelve years of fiscal decentralization: a balance sheet. URL : https://openresearch-repository.anu.edu.au/bitstream/1885/59469/2/01_Lewis_Twelve_years_of_fiscal_2014.pdf.

61. Lewis B., Smoke P. Fiscal decentralization in Indonesia: A new approach to an old idea. *World Development*. 1996. Vol. 24, No. 8. 1281–1299.

62. Lin J., Liu Z. Fiscal Decentralization and Economic Growth in China. *Economic Development and Cultural Change*. 2000. 49(1). 1–21. <https://doi.org/10.1086/452488>.

63. Litvack J., Ahmad J., Bird R. Rethinking Decentralization in Developing Countries. URL :

<http://www1.worldbank.org/publicsector/decentralization/Rethinking%20Decentralization.pdf>.

64. Liu J., Hu X., Tang H. Fiscal Decentralization and Regional Financial Efficiency: An Empirical Analysis of Spatial Durbin Model. *Discrete Dynamics in Nature and Society*. 2016. 1–14. <https://doi.org/10.1155/2016/6597138>.

65. Marcel D. T. Am. Impact of the Foreign Direct Investment on Economic growth on the Re-public of Benin. *Financial Markets, Institutions and Risks*. 2019. 3(2). 69–78. [http://doi.org/10.21272/fmir.3\(2\).69-78.2019](http://doi.org/10.21272/fmir.3(2).69-78.2019).

66. Martinez-Vazquez J., McNab R. Fiscal Decentralization, Economic Growth, and Democratic Governance. URL : https://www.researchgate.net/publication/4983797_Fiscal_Decentralization_Economic_Growth_and_Democratic_Governance/stats.

67. Mihalik J., Horvath P., Svikruva M. Give me liberty or give me money: the fiscal decentralization and autonomy of regional governance in Slovakia. *European Journal of Government and Economics*. 2019. 8(1). 96–109.

68. Mohamed A. M. A The Role of Regional Planning in Achieving Economic Development and Social Justice In Sudan. *SocioEconomic Challenges*. 2018. 4(2). 101–113. DOI: [http://doi.org/10.21272/sec.2\(4\).101-113.2018](http://doi.org/10.21272/sec.2(4).101-113.2018).

69. Molotok I. Analysis Of The Relevance Of Fiscal Decentralization In Ensuring Country Investment Attractiveness. *SocioEconomic Challenges*. 2020. Issue 2, Vol. 4. P. 99–105.

70. Molotok I. Does Fiscal Decentralization Influence on Management Efficiency of Country Innovative Development? *Marketing and Management of Innovations*. 2020. № 1. P. 54–62.

71. Molotok I. F. Bibliometric and Trend Analysis of Budget Transparency. *Business Ethics and Leadership*. 2020. Issue 2, Vol. 4. P. 116–122.

72. Molotok I. F. Does Taxation Influence Efficiency of Public Services Provision: Case of European Countries. *Механізм регулювання економіки*. 2020. № 1. С. 152–158.

73. Motor vehicles tax in Poland (situation on 2020/01/01). *Taxes in Europe Database*. URL : https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/taxDetails.html?id=458/1577833200.

74. Musgrave R. The theory of public finance: a study in public economy. NY: McGraw-Hill, 1959. 628 p.

75. Musgrave R. Theories of Fiscal Federalism. *Public Finance*. 1969. 24(4). 521–532.

76. Musgrave R., Musgrave. P. Public Finance in Theory and Practice. NY: McGraw-Hill Book Company, 1989. 627 p.

77. Oates W. Toward a Second Generation Theory of Fiscal Federalism. *International Tax and Public Finance*. 2005. Vol. 12, No. 4. 349–373.

78. Oates W. An Essay on Fiscal Federalism. *Journal of Economic Literature*. 1999. Vol. 37. 1120–1149.

79. Oates W. E. *Fiscal Federalism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich. 1972.

80. Oates W. The Theory of Public Finance in a Federal System. *The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economique*. 1968. Vol. 1, No. 1. 37–54.

81. OECD Best Practices for Budget Transparency. URL : <https://www.oecd.org/gov/budgeting/best-practices-budget-transparency.htm>.

82. OECD Budget Transparency Toolkit: Practical Steps for Supporting Openness, Integrity and Accountability in Public Financial Management, OECD Publishing, Paris. URL : <http://dx.doi.org/10.1787/9789264282070-en>.

83. OECD Fiscal Decentralisation Database. *The Organisation for Economic Co-operation and Development*. URL : https://www.oecd.org/FA3/federalism/fiscal-decentralisation-database.htm#A_1.

84. OECD Network on Fiscal Relations across Levels of Government. URL : <http://www.oecd.org/ctp/federalism/>
85. Open Budget Survey. *International Budget Partnership*. URL : <https://www.internationalbudget.org/open-budget-survey>.
86. Overview of fiscal decentralization in Denmark. *European Committee of the Regions*. URL : <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Denmark-Fiscal-Powers.aspx>.
87. Overview of fiscal decentralization in France. *European Committee of the Regions*. URL : <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/France-Fiscal-Powers.aspx>.
88. Overview of fiscal decentralization in Italy. *European Committee of the Regions*. URL : <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Italy-Fiscal-Powers.aspx>.
89. Overview of fiscal decentralization in Latvia. *European Committee of the Regions*. URL : <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Latvia-Fiscal-Powers.aspx>.
90. Overview of fiscal decentralization in Poland. *European Committee of the Regions*. URL : <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Poland-Fiscal-Powers.aspx>.
91. Petrushenko Y., Ventsel V., Garbuz V., Kolomiets U., Duranowski, W. Innovations in Management of Fiscal Equalisation: Decentralization Reform. *Marketing and Management of Innovations*. 2020. № 1. 208–221.
92. Pilia G. Estonia and Lithuania in transition: A compared analysis of the change and its costs and benefits. *Business Ethics and Leadership*. 2017. 1(2). 12–19. Doi: 10.21272/bel.1(2).12-19.2017
93. Principal registration duties in France (situation on 2020/01/01). *Taxes in Europe Database*. URL : https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/taxDetails.html?id=289/1577833200.

94. Principles of Public Participation in Fiscal Policy. *GIFT*. URL : http://www.fiscaltransparency.net/pp_principles/.
95. Property value tax in Denmark (situation on 2020/01/21). *Taxes in Europe Database*. URL : https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/taxDetails.html?id=142/1577833200.
96. Raipa A.; Backūnaitė E. Fiscal Transparency and Accountability in the Public Management Methodology. *Public Policy and Administration*. 2004. 1(8). 48–57.
97. Real estate tax in Latvia (situation on 2020/01/01). *Taxes in Europe Database*. URL : https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/taxDetails.html?id=4542/1577833200.
98. Real property transaction tax in Slovenia (situation on 2020/01/01). *Taxes in Europe Database*. URL : https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/taxDetails.html?id=545/1577833200.
99. Rodríguez-Pose A. and Tselios V. Well-being, political decentralisation and governance quality in Europe. 2018. URL : http://eprints.lse.ac.uk/91487/1/Rodriguez-Pose_Well-being.pdf
100. Rodríguez-Pose A., Krøijer A. Fiscal Decentralization and Economic Growth in Central and Eastern Europe. *Growth and change. Journal of Urban and Regional Policy*. 2009. 40(3). 387–417.
101. Rodríguez-Pose A., Tijmstra S. A. R., Bwire A. Fiscal Decentralisation, Efficiency, and Growth. *Environment and Planning A: Economy and Space*. 2009. 41(9). 2041–2062. <https://doi.org/10.1068/a4087>.
102. Scopus. URL : <https://www.scopus.com/>
103. Sedmihradská L., Jakub H. Budget transparency and fiscal performance: Do open budgets matter? URL : https://mpr.a.ub.uni-muenchen.de/42260/1/MPRA_paper_42260.pdf.

104. Shah A. Fiscal Decentralization in Developing and Transition Economies: Progress, Problems, and the Promise. Policy Research Working Paper; No.3282. World Bank, Washington, D.C.

105. Shkolnyk I., Bukhtiarova A., Horobets L. The efficiency of electronic public procurement system in Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2018. Vol. 7. No. 3. 43–55.

106. Shkolnyk I., Melnyk T., Mershchii B. Transparency of the budget process as a prerequisite for financial decentralization in Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2018. Vol. 7. No. 1. 12–20.

107. Stanic B. Determinants of subnational budget/fiscal transparency: a review of empirical evidence. *Public Sector Economics*. 2018. 42 (4). 449–486. <https://doi.org/10.3326.pse.42.4.4>.

108. Strumpf K. Does Government Decentralization Increase Policy Innovation? *Journal of Public Economic Theory*. 1999. 4(2). 2–48. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.168210>.

109. Tao J. L. National-Local Networks and Immigration Governance: Policy Distance in South Korea. *Hrvatska i komparativna javna uprava*. 2019. 19 (3). 345–376. <https://doi.org/10.31297/hkju.19.3.1>.

110. Tax on real estate in Czech Republic (situation on 2020/01/01). *Taxes in Europe Database*. URL : https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/taxDetails.html?id=110/1577833200.

111. Tax on real estate in Italy (situation on 2020/01/01). *Taxes in Europe Database*. URL : https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/taxDetails.html?id=2601/1577833200.

112. Taylor M. Z. Political decentralization and technological innovation: testing the innovative advantages of decentralized states. URL : https://mpra.ub.uni-muenchen.de/10996/1/Political_Decent_and_Tech_Innovtn--Zak_Taylor.pdf.

113. The Fiscal Transparency Code. *International Monetary Fund*. URL : <https://www.imf.org/external/np/fad/trans/Code2019.pdf>.
114. The Public Expenditure and Financial Accountability program. *PEFA*. URL : <https://www.pefa.org/about>.
115. The United Nations Human Settlements Programme, UN-HABITAT. URL : <https://unhabitat.org/about-us>.
116. Tiebout C. M. A Pure Theory of Local Expenditures. *Journal of Political Economy*. 1956. 64 (October). 416–424.
117. Tinghua Yu. Innovation and Fiscal Decentralization in Transitional Economies. URL : <https://pdfs.semanticscholar.org/2447/53b7c5864129a916b4556b5d2bf1a91f7541.pdf>.
118. Tourist tax in Italy (situation on 2019/01/01). *Taxes in Europe Database*. URL : https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/taxDetails.html?id=5105/1546297200.
119. Vasilyeva T., Petrushenko Yu., Mayboroda T., Dmytrenko I. Intercultural education policy for youth: European principles of implementation and opportunities for financing in Ukraine. *Фінансові дослідження*. 2019. № 1 (6). URL : <https://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/174.pdf>.
120. Vasylieva T., Harust Yu., Vinnichenko N., & Vysochyna A. Optimization of the financial decentralization level as an instrument for the country's innovative economic development regulation. *Marketing and Management of Innovations*. 2018. 4. 382–391. <http://doi.org/10.21272/mmi.2018.4-33>.
121. Vasylieva T., Vysochyna A. Analysis of the experience of fiscal equalization in European countries. *The genesis of genius (Geneve, Switzerland)*. 2014. № 3. 86–87.

122. Vasylieva T., Vysochyna A., Sysoyeva L. Peculiarities of the local finance systems: evidence from European countries. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences (Vienna, Austria)*. 2014. №11–12. 233–235.

123. VOSviewer. URL : <https://www.vosviewer.com/>

124. World Bank DataBank. URL : <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>.

125. World Observatory on Subnational Government Finance and Investment. Country Profile 2019 (France). URL : <http://www.sng-wofi.org/country-profiles/Fiche%20FRANCE.pdf>.

126. World Observatory on Subnational Government Finance and Investment. Country Profile 2019 (Italy). URL : <http://www.sng-wofi.org/country-profiles/Fiche%20ITALY.pdf>.

127. World Observatory on Subnational Government Finance and Investment. Country Profile 2019 (Poland). URL : <http://www.sng-wofi.org/country-profiles/Fiche%20POLAND.pdf>.

128. World Observatory on Subnational Government Finance and Investment. Country Profile 2019 (Latvia). URL : <http://www.sng-wofi.org/country-profiles/Fiche%20LATVIA.pdf>.

129. World Observatory on Subnational Government Finance and Investment. Country Profile 2019 (Denmark). URL : <http://www.sng-wofi.org/country-profiles/DENMARK.pdf>.

130. Worldwide Tax Summaries 2020 (Czech Republic). *PwC*. URL : <https://taxsummaries.pwc.com/czech-republic>.

131. Worldwide Tax Summaries 2020 (Denmark). *PwC*. URL : <https://taxsummaries.pwc.com/denmark>.

132. Worldwide Tax Summaries 2020 (France). *PwC*. URL : <https://taxsummaries.pwc.com/france>.

133. Worldwide Tax Summaries 2020 (Italy). *PwC*. URL : <https://taxsummaries.pwc.com/italy>.

134. Worldwide Tax Summaries 2020 (Latvia). PwC. URL : <https://taxsummaries.pwc.com/latvia>.
135. Worldwide Tax Summaries 2020 (Poland). PwC. URL : <https://taxsummaries.pwc.com/poland>.
136. Worldwide Tax Summaries 2020 (Slovenia). PwC. URL : <https://taxsummaries.pwc.com/slovenia>.
137. Yang S., Li Z. and Li J. Fiscal decentralization, preference for government innovation and city innovation: Evidence from China. *Chinese Management Studies*. URL: <https://doi.org/10.1108/CMS-12-2018-0778>.
138. Yehorycheva S. B., Hudz T. P., Lakhyzha M. S. Modernization of the mechanism for financing rural development in Ukraine. *Economic Science for Rural Development 2020* : Proceedings of the 21th International Scientific Conference, 12-15 May 2020, Jelgava. Jelgava, Latvia, 2020. № 53. 78–85.
139. Yushkov A. Fiscal decentralization and regional economic growth: Theory, empirics, and the Russian Experience. *Russian Journal of Economics*. 2015. 1(4). 404–418. <https://doi.org/10.1016/j.ruje.2016.02.004>.
140. Zhang T., Zou H. F. Fiscal decentralization, public spending, and economic growth in China. *Journal of Public Economics*. 1998. Vol. 67, Issue 2. 221–240.
141. Zou H. F. Taxes, federal grants, local public spending and growth. *Journal of Urban Economics*. 1996. 39. 303–317.
142. ProZorro. Офіційний портал оприлюднення інформації про публічні закупівлі України. URL : <https://prozorro.gov.ua/>
143. Бабінова О. Забезпечення самодостатності територіальних громад як необхідна умова сталого місцевого та регіонального розвитку. *Вісник Національної академії державного управління*. 2009. № 1. С. 122–129.
144. Брежнева-Єрмоленко О. В. Оцінка фінансової самодостатності регіону. *Молодий вчений*. 2017. № 8. С. 429–433.

145. Брежнєва-Єрмоленко О. В., Місюченко А. Е. Роль податкового потенціалу в забезпеченні розвитку регіону. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1. С. 651–654.

146. Бюджетний кодекс України : Закон України, Кодекс від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

147. Веб-портал «Прозорість та фінансове здоров'я 50 найбільших міст та 24 регіонів України». *Проект «Транспарентність, фінансове здоров'я та конкурентоспроможність муніципалітетів»*. URL : <http://local-governments.icps.com.ua/about>.

148. Виговська Н. Г. Бюджетна політика в умовах реформування системи місцевих фінансів. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 3. С. 6–9.

149. Виговська Н. Г. Дячек С. М. Особливості оцінювання фінансової безпеки держави в умовах економічної нестабільності. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2018. № 4. С. 85–90. DOI: 10.21272/1817-9215.2018.4-12.

150. Виговська Н. Г., Дячек С. М. Реформування системи фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2020. 3. С. 63–71. URL: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2020/7.pdf DOI: 10.21272/1817-9215.2020.3-7.

151. Виговська Н. Г., Литвинчук І. В. Ефективність контролю місцевих фінансів у системі бюджетного менеджменту. *Економіка та суспільство*. 2018. №15. URL : <http://economyandsociety.in.ua>.

152. Волкова О. Г. Фіскальна ефективність місцевого оподаткування в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 28. С. 263–269.

153. Волохова І. Місцеві податки та збори в доходах місцевих бюджетів України: наслідки проведених реформ. *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 23 (2). С. 51–54.

154. Державний веб-портал Open Budget. URL : <https://openbudget.gov.ua/>

155. Євдокімова М. О. Місцеві фінанси: навч. посібник. Харків: ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. 2014. 343 с.

156. Європейська хартія місцевого самоврядування : Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985 № 994_036. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.

157. Єгоричева С., Лахижа М. Забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад: досвід країн Європейського Союзу для України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. Вип. 1. С. 64–77.

158. Єдиний веб-портал використання публічних коштів Є-Data. URL : <https://spending.gov.ua/web/guest/about1>.

159. Індекс публічності місцевого самоврядування. *Громадянська мережа «Опора»*. URL : <https://publicityindex.org/>

160. Інформаційно-аналітична система «Прозорий бюджет». Є-Data. URL : <https://edata.gov.ua/>

161. Калінічев А. А. Проблеми законодавчого регулювання справляння туристичного збору (у розрізі новел податкового кодексу України). *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30 (69), № 4. С. 129–134.

162. Кашубіна Ю. Б., Царенко А. Я. Фінансові аспекти функціонування органів місцевого самоврядування. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4084>.

163. Кириленко О. П. Фінансова незалежність місцевого самоврядування. *Фінанси України*. 2001. № 1. С. 34–39.

164. Кириленко О., Чайковська І. Перспективи запровадження бюджету участі в Україні на основі зарубіжного досвіду. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2015. Вип. 2. С. 86–100.

165. Кузнєцова А. Я., Гетьман Є. М. Джерела фінансування державних цільових програм: поняття та класифікація. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 1. С. 298–304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2018_1_36.

166. Кузнєцова А. Я., Боронос В. М., Захаркін О. О., Чухно Р. Ю. Аналіз фінансової самодостатності місцевих бюджетів на прикладі Сумської області *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2020. 3. 156–163. URL: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2020/17.pdf.

167. Кузнєцова А. Я., Пелехатий А. О. Проблемні аспекти розвитку місцевих бюджетів в контексті забезпечення фінансової самодостатності територій в Україні. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2020. 2. С. 29–36. URL: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/2_2020/2_2020_3_kuznietsova.pdf.

168. Кузькін Є. Ю. Фінансово-бюджетний потенціал органів місцевого самоврядування в умовах адміністративно-територіальної реформи. К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. 308 с.

169. Лахижа М. Актуальні проблеми удосконалення публічного управління в Україні: зміни, реформування, модернізація, оптимізація, децентралізація, реструктуризація, перезавантаження. *Актуальні Проблеми Державного Управління*. 2020. Вип. 1 (57) С. 18–27.

170. Лахижа М. І., Єгоричева С. Б. Публічно-приватне партнерство у Республіці Польща: становлення та розвиток. *Ефективність державного управління*. 2019. № 1 (58). Ч. 1. С. 36–51

171. Леонов С. В., Кузьменко О. В., Каца М. Фінансові, економічні, екологічні та соціальні детермінанти диференціації регіонів України за рівнем

вразливості до Covid-19. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 3(34). С. 270–282.

172. Люта О. В., Пігуль Н. Г. Самодостатність територіальної громади: її сутність, склад та напрями забезпечення. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_99.

173. Лютик О. М. Основні тенденції формування та використання фінансових ресурсів бюджету м. Чернівці в умовах підвищення фінансової автономії. *Економіка і суспільство*. 2016. № 3. С. 418–424.

174. Макаренко О. Є. Шляхи розвитку фінансової незалежності місцевого самоврядування. URL : <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/2/20.pdf>.

175. Методологія оцінки прозорості місцевих бюджетів. URL : <http://eef.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/metodologiya.pdf>

176. Мізіна І. Фінансова децентралізація та її вплив на систему місцевих фінансів України. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 6–7. С. 41–48.

177. Місцеві бюджети. *Міністерство фінансів України*. URL : <https://mof.gov.ua/uk/local-budgets>.

178. Молоток І. Ф. Аналіз підходів до оцінювання рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування. *Modern Transformations in Economics and Management: IV International scientific-practical conference (March 27th, 2020 Klaipeda, Lithuania)*. Riga, Latvia : Publishing House “Baltija Publishing”, 2020. P. 89–92.

179. Молоток І. Ф. Аналіз сучасних тенденцій формування податкових надходжень місцевих бюджетів в Україні. *Економічні проблеми сталого розвитку* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. імені професора О. Ф. Балацького. Суми : СумДУ, 2019. С. 233–234.

180. Молоток І. Ф. Визначення європейських країн – орієнтирів у контексті реформування міжбюджетних відносин в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2018. № 6, т. 2. С. 215–218.

181. Молоток І. Ф. Вплив фінансової децентралізації на економічний розвиток країни. *Науковий вісник Полісся*. 2019. № 2 (18). С. 107–113.

182. Молоток І. Ф. Дослідження впливу фіскальної автономії на основні макроекономічні показники розвитку країни. *Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти* : збірник матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2019. С. 164–165.

183. Молоток І. Ф. Дослідження змістовних аспектів фінансової самодостатності територіальних громад. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2018. № 30 (19), т. 1. С. 40–43.

184. Молоток І. Ф. Ідентифікація бенчмаркінг-кластеру країн у контексті реформування місцевих податків і зборів в Україні. *Глобалізація: співвідношення міжнародних та національних економічних інтересів* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : МГУ, 2020. С. 158–160 (0,15 друк. арк.).

185. Молоток І. Ф. Роль децентралізації у забезпеченні фінансової самодостатності територіальних громад. *Економічні пріоритети країн в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Національний університет харчових технологій, 2020. С. 88–91.

186. Молоток І. Ф. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку системи місцевих фінансів в Україні. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка*. 2018. № 3. С. 102–106.

187. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування (станом на 10 січня 2020 р.). URL : <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/526/10.01.2020.pdf>.

188. Осадчук С. В. Фінансова та бюджетна самодостатність території. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. № 1. С. 326–334.

189. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют на 19.02.2020 р. / Національний банк України. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=19.02.2020&period=daily>.

190. Оцінка прозорості місцевих бюджетів. URL : <https://tlb.in.ua/>

191. Оцінка фінансових показників бюджетів 806 ОТГ. Рейтинг за 2019 рік. *Прес-центр ініціативи «Децентралізація»*. URL : <https://decentralization.gov.ua/news/12192>.

192. Оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за перше півріччя 2017 року. *Група фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Міністерстві розвитку громад та територій України*. URL : <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/07/Otsinka-fin-spromozhn-366-OTG-vlasni.pdf>.

193. Паризька декларація щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги (офіційний переклад). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_271/ed20050302#Text.

194. Петрушенко Ю. М., Венцель В. Т., Височина А. В. Фінансова політика місцевого розвитку: монографія. Суми: СумДУ, 2020. 380 с.

195. Пилипенко Я. В. Методологія визначення ступеня фінансової автономії місцевого самоврядування. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. № 2 (66). С. 112–116.

196. Пігуль Н. Г., Люта О. В. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 9. С. 684–688.

197. Податковий кодекс України : Закон України, Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI (редакція від 01.01.2020 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

198. Податковий кодекс України : Закон України, Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI (редакція від 01.01.2017 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20170101#Text>.

199. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

200. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України; Методика, Форма типового документа, Паспорт від 08.04.2015 р. № 214. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>.

201. Про затвердження Порядку проведення Держкомтелерадіо моніторингу інформаційного наповнення офіційних веб-сайтів органів виконавчої влади : Наказ Держкомтелерадіо України від 08 червня 2015 р. № 118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-15#Text>.

202. Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 856. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF#n58>.

203. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 01.04.2014 р. № 333-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

204. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p>.

205. Програма «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (Програма EGAP). URL : <https://egap.in.ua/pro-nas-1/>

206. Проценко Ю. М. Проблеми забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад України. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. № 5 (77). С. 33–38.

207. Рейтинг прозорості 100 найбільших міст України. *Transparency International Ukraine*. URL : <https://ti-ukraine.org/research/rejtyng-prozorosti-100-najbilshyh-mist-ukrayiny-2019/>.

208. Рейтинг прозорості міст. URL : <https://transparentcities.in.ua/>

209. Рейтингова оцінка за січень-червень 2016 року (презентаційні матеріали). *Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України*. URL: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/reformuvannya/presentation/rejtingova-otsinka-za-sichen-cherven-2016-roku-prezentatsiyni-materiali/>

210. Річна звітність про виконання бюджету. *Державна казначейська служба України*. URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.

211. Савчук Т. Туристичний збір 2019 року: проблеми оподаткування. URL : <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100013254-turistichniy-zbir-2019-roku-problemi-opodatkuвання>.

212. Салямон-Міхєєва К. Д. Особливості місцевих бюджетів в умовах децентралізації бюджетної системи України. *Економіка та держава*. 2008. № 6. С. 24–27.

213. Сорговицька Я. Г. Наповнення місцевих бюджетів в умовах децентралізації на прикладі Одеської області. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 26, Ч. 2. С. 109–113.

214. Татарин Н. Б., Голік В. І. Місцеві бюджети як основа самостійності місцевого самоврядування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 23(2). С. 72–75.

215. Ткаченко О. М. Оцінка інвестиційної привабливості України крізь призму міжнародних рейтингів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 15–21.

216. Чікіта І. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування як умова демократичного розвитку. *Світ фінансів*. 2012. № 3. С. 37–45.

217. Школьник І.О., Гавриш Ю.С., Іванченко А.О. Дослідження транспарентності місцевих фінансів. *Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України*: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної on-line-конференції: у 2 ч. (м. Суми, 21–22 листопада 2019 року). Суми: Сумський державний університет, 2019. Ч.2. С. 9–12.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Узагальнення наукових підходів до трактування змісту понять «фінансова самодостатність», «фінансова незалежність» та «фінансова автономія» місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування / території

Таблиця А.1 – Узагальнення наукових підходів до трактування змісту понять «фінансова самодостатність» місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування / території

№ з/п	Автор (джерело)	Визначення поняття
1	С. В. Осадчук [188]	«Фінансова самодостатність території передбачає можливість вирішення фінансових питань громади за рахунок ефективного використання наявних фінансових ресурсів: формування та використання коштів місцевих бюджетів, функціонування підприємств комунальної власності, залучення додаткових фінансових ресурсів».
2	О. В. Люта, Н. Г. Пігуль [172]	«Під самодостатньою територіальною громадою слід розуміти таку територіальну громаду, що має визначену територію, розвинену соціальну інфраструктуру, необхідний кадровий потенціал, матеріальні та фінансові ресурси, достатні для вирішення питань місцевого значення в інтересах жителів громади, виконання власних та делегованих повноважень місцевими органами влади».
3	С. Єгоричева, М. Лажиха [157]	«Фінансову самодостатність громад варто розуміти як спроможність їх представницьких органів максимально повно здійснювати фінансування власних та делегованих повноважень за рахунок ефективного використання фінансових ресурсів, сформованих, із активним застосуванням потенційних можливостей відповідно до діючого законодавства».
4	Ю. М. Проценко [206]	«Фінансово самодостатньою територіальною громадою є територіальна громада, що має визначену територію, розвинену соціальну інфраструктуру, необхідний кадровий потенціал, матеріальні та фінансові ресурси, достатні для вирішення питань місцевого значення в інтересах жителів громади, виконання власних та делегованих повноважень місцевими органами влади».
5	О. В. Брежнева-Єрмоленко [144]	«Оцінку фінансової самодостатності регіону доцільно здійснювати ... за системою індикаторів, що відображають достатність бюджетного потенціалу, достатність інвестиційного потенціалу учасників суспільного виробництва та нагромаджувального потенціалу домогосподарств».
6	Я. Г. Сорговицька [213]	«Фінансова самодостатність місцевого самоврядування є запорукою задоволення населення суспільними послугами в повному обсязі та задоволення інтересів територіальних громад, сприяння соціально-економічному розвитку».

Таблиця А.2 – Узагальнення наукових підходів до трактування змісту понять «фінансова незалежність» місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування / території

№ з/п	Автор (джерело)	Визначення поняття
1	О. П. Кириленко [163]	«Головною ознакою фінансової незалежності органів місцевого самоврядування є володіння і самостійне розпорядження фінансовими ресурсами, розмір яких відповідає функціям і завданням, що покладаються на ці органи».
2	Бюджетний кодекс України [146]; Міністерство фінансів України [177]	Фінансова незалежність місцевих бюджетів «забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом місцевих органів влади визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, правом відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети».
3	О. Є. Макаренко [174]	Під «фінансовою незалежністю місцевого самоврядування розуміється можливість самостійного вирішення питань комплексного фінансового забезпечення економічного і соціального розвитку даної території, що входять до компетенції відповідного рівня місцевого управління».
4	Н. Б. Татарин, В. І. Голік [214]	«Фінансову незалежність місцевого самоврядування необхідно розглядати як здатність місцевих органів влади до самостійного вирішення питань, що належать до їх компетенції, з метою забезпечення соціально-економічного розвитку території».
5	М.О. Євдокімова [155]	«Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування – це їхня незалежність від загальнодержавних органів влади у прийнятті певних рішень щодо функціонування певної адміністративно-територіальної одиниці, що забезпечується відповідною доходною базою. Головною ознакою фінансової незалежності є володіння і самостійне розпорядження фінансовими ресурсами, обсяг яких відповідає функціям і завданням, що покладені на органи місцевого самоврядування.»
6	Є. Ю. Кузькін [168]	«Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування передбачає насамперед правову гарантію незмінності встановлених у законодавстві правил формування основних параметрів місцевих бюджетів; забезпечення стабільності джерел їхніх доходів; закріплення за місцевими органами управління прерогативи визначення напрямів використання бюджетних коштів, у тому числі вільних, отриманих за рахунок перевищення фактичних надходжень над прогнозними, з метою стимулювання зацікавленості органів управління у перевиконанні планових показників за доходами.»

Таблиця А.3 – Узагальнення наукових підходів до трактування змісту понять «фінансова автономія» місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування / території

№ з/п	Автор (джерело)	Визначення поняття
1	І. Чікіта [216]	«Фінансову автономію місцевого самоврядування запропоновано розуміти як такий стан політично-розподільчої моделі організації публічних фінансів, за якого досягається конгруентність дохідних і видаткових повноважень та відповідальності на кожному рівні бюджетної системи для найкращого задоволення індивідуальних інтересів громадян».
2	К. Д. Салімон-Міхєєва [212]	Фінансова автономія місцевих бюджетів передбачає їх практично абсолютну чи значну незалежність від державного бюджету, основу якої складає податкова автономія.
3	О. М. Лютік [173]	«Фінансову автономію доцільно розглядати як незалежність органів місцевого самоврядування від загальнодержавних органів влади у прийнятті рішень щодо фінансування проблем відповідної території за допомогою власних фінансових ресурсів».
4	Я. В. Пилипенко [195]	«Фінансова автономія органів місцевого самоврядування – це законодавчо визначені повноваження органів місцевого самоврядування стосовно формування, розподілу та використання фінансових ресурсів».
5	Ю. Б. Кашубіна, А. Я. Царенко [162]; Європейська хартія місцевого самоврядування [156]	«Принцип фінансової автономії органів місцевого самоврядування передбачає, що зазначені органи мають право збирати та розподіляти їх власні фінансові ресурси самостійно. Цих ресурсів має бути достатньо для того, щоб орган місцевого самоврядування міг якісно здійснювати свої функції та повноваження».

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1 – Узагальнення кількісних показників оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів / органів місцевого самоврядування

№ з/п	Назва показника	Характеристика показника	Джерело / автор
1	Рівень фіскальної автономії (1)	Співвідношення обсягу податкових надходжень місцевого бюджету до ВВП	ОЕСР [83]
2	Рівень фіскальної автономії (2)	Співвідношення обсягу податкових надходжень до загального обсягу доходів місцевого бюджету	ОЕСР [83]
3	Рівень децентралізації витрат (1)	Співвідношення між витратами місцевих бюджетів до витрат зведеного бюджету (без урахування обсягу міжбюджетних трансфертів)	ОЕСР [83]
4	Рівень децентралізації доходів (1)	Співвідношення між доходами місцевих бюджетів до доходів зведеного бюджету (без урахування обсягу міжбюджетних трансфертів)	ОЕСР [83]
5	Рівень децентралізації витрат (2)	Співвідношення між власними витратами місцевих бюджетів до витрат зведеного бюджету (без урахування обсягу міжбюджетних трансфертів)	МВФ [35]
6	Рівень децентралізації доходів (2)	Співвідношення власних доходів місцевих бюджетів до доходів зведеного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів)	МВФ [35]
7	Індикатор дотаційної залежності (1)	Співвідношення чистих міжбюджетних трансфертів (різниця між трансфертами, отриманими та перерахованими з місцевих бюджетів) до власних видатків місцевих бюджетів	МВФ [35]
8	Індикатор дотаційної залежності (2)	Співвідношення чистих міжбюджетних трансфертів до власних доходів місцевих бюджетів	МВФ [35]
9	Індикатор дотаційної залежності (3)	Співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації у доходах місцевого бюджету	Міністерство розвитку громад та територій України [192, 191]
10	Показник вертикальних дисбалансів	Різниця між «1» та співвідношенням власних надходжень місцевого бюджету до власних видатків місцевого бюджету	МВФ [35]

Продовження табл. Б.1

11	Приріст чистих (без трансфертів) доходів місцевих бюджетів	Приріст чистих (без трансфертів) доходів місцевих бюджетів на щорічній основі у відсотках	Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [209, 202]
12	Доходи загального фонду на 1-го мешканця	Співвідношення обсягу надходжень доходів загального фонду без трансфертів до кількості мешканців відповідної ОТГ	Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [209, 187, 202, 191]
13	Темп зростання (зменшення) податкового боргу	Темп зростання (зменшення) податкового боргу	Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [209, 202]
14	Капітальні видатки на 1-го мешканця	Капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення	Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [202, 191]
15	Рівень зростання власних доходів місцевих бюджетів	Співвідношення власних доходів місцевих бюджетів (загальний фонд) до ВВП	Міністерство розвитку громад і територій [187]
16	Рівень виконання власних доходів місцевих бюджетів	Співвідношення фактичного обсягу власних доходів місцевих бюджетів до планового	Міністерство розвитку громад і територій [187]
17	Рівень податкової автономії	Частка місцевих податків та зборів у власних доходах місцевих бюджетів (загальний фонд), у %	Міністерство розвитку громад і територій [187]
18	Темп зростання місцевих податків та зборів місцевих бюджетів	Темп зростання місцевих податків та зборів місцевих бюджетів	Міністерство розвитку громад і територій [187]
19	Видатки загального фонду на 1-го мешканця	Співвідношення обсягу видатків загального фонду до кількості мешканців відповідної ОТГ	Міністерство розвитку громад і територій [187, 191]

Продовження табл. Б.1

21	Видатки на утримання апарату управління у розрахунку на 1-го мешканця	Співвідношення обсягу видатків на утримання апарату управління, проведених за рахунок коштів загального фонду до кількості мешканців відповідної ОТ	Ініціатива «Децентралізація» [191]
22	Співвідношення видатків на утримання апарату управління із фінансовими ресурсами ОТГ	Співвідношення видатків на утримання апарату управління органів місцевого самоврядування із сумою доходів загального фонду без урахування трансфертів з державного бюджету	Ініціатива «Децентралізація» [191]
23	Питома вага заробітної плати у видатках загального фонду бюджету ОТГ	відсоткова частка проведених із загального фонду бюджету видатків на заробітну плату з нарахуваннями до обсягу видатків загального фонду бюджету без урахування трансфертів, перерахованих з бюджету ОТГ до інших бюджетів	Ініціатива «Децентралізація» [191]
24	Питома вага капітальних видатків у загальному обсязі видатків	частка капітальних видатків у сумарному обсязі видатків загального та спеціального фонду відповідного бюджету ОТГ	Ініціатива «Децентралізація» [191]
25	Показник фінансової залежності	Співвідношення сумарного обсягу наданих місцевому бюджету трансфертів та розподілених податкових надходжень до загальних доходів місцевого бюджету	Міхалік Я. та ін. [67]
25	Рівень фіскальної автономії	Співвідношення власних надходжень місцевих бюджетів до загального обсягу їх доходів	Тао Дж. [109]
27	Рівень фіскальної автономії	Співвідношення доходів місцевих бюджетів до аналогічного показника державного бюджету, усередненого на трирічну перспективу	Тао Дж. [109]
28	Рівень фіскальної автономії	Співвідношення податкових надходжень місцевих бюджетів у загальних їх доходах	Гузівська Б. [41]

ДОДАТОК В

Довідки про впровадження результатів дослідження

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань бюджету

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел. 255-40-29, 255-43-61, факс: 255-41-23

№ 04-13/14 - 638 (29054)

"03" 07 2014р.

Спеціалізованій вченій раді Д 55.051.06
Сумського державного університету

ДОВІДКА

про практичне впровадження результатів дисертаційного дослідження, виконаного Молотком Ігорем Федоровичем на тему: «Методичні засади забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів»

У Комітеті Верховної Ради України з питань бюджету за наслідками опрацювання результатів дисертаційного дослідження Молотка Ігоря Федоровича на тему: «Методичні засади забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів» на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, відмічається, що в умовах активізації реформаторських процесів, спрямованих на підвищення фінансової самостійності та фіскальної автономії органів місцевого самоврядування, що передбачає суттєве оновлення й удосконалення механізму міжбюджетних відносин, формування належного концептуального та методологічного підґрунтя, нормативного упорядкування та організаційного закріплення значних змін у формуванні доходної бази і видаткових зобов'язань місцевих бюджетів є актуальним, а отримані результати, що характеризуються докладністю вивчення проблематики в контексті фінансової децентралізації, можуть бути використані у законотворчій діяльності Комітету.

Зокрема, важливими в прикладному сенсі вбачаються пропозиції щодо удосконалення системи міжбюджетних відносин, формалізовані з використанням кластерного та бенчмаркінг-аналізу передового досвіду європейських країн, рекомендації щодо покращення фінансового забезпечення суспільних послуг, обґрунтовані із застосуванням кластерного та регресійного аналізу. Відповідні науково-практичні рекомендації можуть знайти застосування при підготовці пропозицій щодо бюджетної політики на середньостроковий період та відповідному опрацюванні Бюджетної декларації, при розгляді проекту державного бюджету в частині взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами та проведенні оцінки звіту про виконання визначених законом про державний бюджет відповідних бюджетних програм, а також для удосконалення нормативної бази здійснення бюджетного процесу при внесенні змін до Бюджетного кодексу України.

Голова Комітету

Ю.Ю.Аристов

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
(Мінфін)

вул. М. Грушевського 12/2 м. Київ 01008 тел. (044) 206-59-47, факс 425-90-26
e-mail: inf@mf.gov.ua, код ЄДРПОУ 00013480

від _____ 20__ р. № _____ На № _____ від _____ 20__ р.

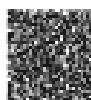
Голові спеціалізованої вченої ради
Д55.051.06
Сумського державного університету

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Молотка Ігоря Федоровича
на тему «Методичні засади забезпечення
фінансової самодостатності місцевих бюджетів»

Розгляд дисертаційної роботи Молотка І. Ф. на тему: «Методичні засади забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, засвідчив високий теоретико-методологічний рівень та практичну значимість дослідження.

У роботі Міністерства фінансів України при розробці пропозицій щодо діяльності місцевих фінансових органів під час складання прогнозу місцевого бюджету враховуються наведені в дисертаційній роботі висновки і узагальнення щодо сутності фінансової самодостатності та автономії місцевих бюджетів, а також методології їх оцінювання. Ця методика побудована на основі системи кількісних та якісних показників, котрі враховують параметри формалізації фіскальної незалежності органів місцевого самоврядування, збалансованості дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів, а також рівня їх децентралізації.

Практичні розробки автора сформовані відповідно до статті 75¹ Бюджетного кодексу України, підпункту 1 пункту 12 розділу II «Підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики» плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017 – 2020 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 року № 415-р.

ДОКУМЕНТ ЄСД Мінфін АСНОД

Сертифікат 3BE2D91E7F900007804000000A2FF3E30A5468400
Підписувач Уляна Денис Володійкова
Діясний з 14.04.2020 14:44:24 по 14.04.2022 14:44:24

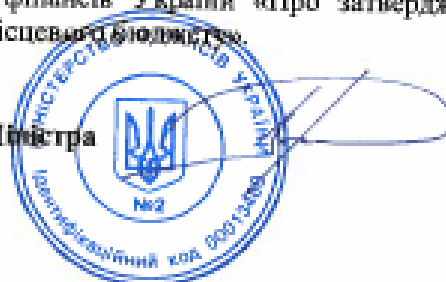
Міністерство фінансів України

00000113.0116002 від 04.07.2020

Водночас пропозиції автора було використано під час розробки проекту наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Інструкції щодо складання прогнозу місцевих бюджетів».

Перший заступник Міністра

Денис УЛЮТІН

УКРАЇНА
ШОСТКИНСЬКА МІСЬКА РАДА
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

вул. Саловий бульвар, 14, м. Шостка, 41100, тел. (05449)2-24-04, тел./факс (05449)2-24-96
shostka-rada.gov.ua; E-mail: shstisp@ukr.net

22.06.2020 № 01-37/235

На _____ від _____

Голові спеціалізованої вченої ради
Д 55.051.06 Сумського державного
університету

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
на тему «Методичні засади забезпечення
фінансової самодостатності місцевих бюджетів»,
поданої Молотком Ігорем Федоровичем
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Результати дисертаційної роботи Молотка І. Ф. мають високий теоретико-методологічний рівень та важливе практичне значення у контексті забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів. Розроблені автором рекомендації щодо посилення транспарентності, підзвітності та прозорості діяльності органів місцевого самоврядування у контексті реалізації бюджетної політики на місцевому рівні, а також їх впливу на фінансову самодостатність місцевих бюджетів впроваджені та використовуються у поточній діяльності Шосткинської міської ради.

Міський голова

(Handwritten signature)

Микола НОГА

ДОДАТОК Г

Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
Сумського державного
університету

В. Д. Карпуша
2020 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
*Молотка Ігоря Федоровича «Методичні засади забезпечення
фінансової самодостатності місцевих бюджетів» у навчальний
процес Навчально-наукового інституту бізнес-технологій
«УАБС» Сумського державного університету*

27 травня 2020 р.

м. Суми

Акт складено комісією у складі:

голова: завідувачка кафедри фінансів, банківської справи та страхування ННІ БТ «УАБС», докторка економічних наук, професорка Шкільник І. О.

члени комісії:

– доцентка кафедри фінансів, банківської справи та страхування, кандидатка економічних наук, доцентка Люта О.В.

– заступниця директора ННІ БТ «УАБС» з методичної роботи, кандидатка економічних наук Мірошниченко О.В.

– начальниця навчально-методичного відділу, кандидатка економічних наук, доцентка Крикльї О.А.

В період з 20 травня по 27 травня 2020 р. комісія виконала роботи з визначення фактичного впровадження результатів дисертаційного дослідження Молотка Ігоря Федоровича «Методичні засади забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів» у навчальний процес ННІ БТ «УАБС» СумДУ.

Комісія розглянула такі матеріали:

1. Дисертаційну роботу Молотка І.Ф. «Методичні засади забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів» та робочі програми дисциплін:

– «Фінанси» (викладається на данному відділенні за освітніми програмами підготовки бакалаврів «Банківська справа», «Державні та місцеві фінанси», «Фінанси та облік в підприємстві»);

– «Публічні фінанси» (викладається на данному відділенні за освітніми програмами підготовки бакалаврів «Банківська справа», «Державні та місцеві фінанси»);

– «Бюджетна система» (викладається на данному відділенні за освітньою програмою підготовки бакалаврів «Державні та місцеві фінанси»).

2. Видані навчально-методичні матеріали для вивчення вказаних дисциплін.

За результатами проведеної роботи комісією встановлено:

1. Розроблені у дисертаційному дослідженні Молотка І.Ф. «Методичні засади забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів» науково-методичні положення, а також практичні методика впроваджені як розділи курсів таких дисциплін:

- «Фінанси». Розділи: «Податки. Податкова система», «Державні фінанси».
- «Публічні фінанси». Розділи: «Місцеві фінанси», «Податок на майно та місцеві збори».
- «Бюджетна система». Розділи: «Бюджет як основний фінансовий план держави», «Система доходів бюджету», «Система видатків бюджету», «Міжбюджетні відносини і система бюджетного вирівнювання».

2. Методичні підходи, розроблені у дисертаційній роботі Молотка І.Ф. «Методичні засади забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів», покладено в основу ряду практичних занять з наступних дисциплін: «Фінанси», «Публічні фінанси», «Бюджетна система».

3. Застосування у навчальному процесі ННІ БТ «УАБС» Сумського державного університету матеріалів дисертаційного дослідження Молотка І.Ф. «Методичні засади забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів» дало змогу удосконалити вказані комплекси дисциплін, поглибити їх теоретико-методичні основи та підвищити якість підготовки фахівців з економічних спеціальностей.

Голова комісії

І.О. Шкільник

Члени комісії:

О.В. Люта

О.В. Мірошніченко

О.А. Криклій

ДОДАТОК Д

Список опублікованих праць

Публікації у наукових виданнях України

1. Молоток І. Ф. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку системи місцевих фінансів в Україні. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка* (SIS та ін.). 2018. № 3. С. 102–106 (0,36 друк. арк.).
2. Молоток І. Ф. Визначення європейських країн – орієнтирів у контексті реформування міжбюджетних відносин в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету* (Index Copernicus та ін.). 2018. № 6, т. 2. С. 215–218 (0,35 друк. арк.).
3. Молоток І. Ф. Дослідження змістовних аспектів фінансової самодостатності територіальних громад. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції* (Google Scholar та ін.). 2018. № 30 (19), т. 1. С. 40–43 (0,41 друк. арк.).
4. Молоток І. Ф. Вплив фінансової децентралізації на економічний розвиток країни. *Науковий вісник Полісся* (Google Scholar та ін.). 2019. № 2 (18). С. 107–113 (0,7 друк. арк.).
5. Molotok I. Does Fiscal Decentralization Influence on Management Efficiency of Country Innovative Development? *Marketing and Management of Innovations* (Web of Science та ін.). 2020. № 1. P. 54–62 (0,88 друк. арк.).
6. Molotok I. F. Does Taxation Influence Efficiency of Public Services Provision: Case of European Countries. *Механізм регулювання економіки* (Index Copernicus та ін.). 2020. № 1. С. 152–158 (0,51 друк. арк.).
7. Molotok I. Analysis Of The Relevance Of Fiscal Decentralization In Ensuring Country Investment Attractiveness. *SocioEconomic Challenges* (Cabell's, Ulrichsweb та ін.). 2020. Issue 2, Vol. 4. P. 99–105 (0,57 друк. арк.).

8. Molotok I. F. Bibliometric and Trend Analysis of Budget Transparency. *Business Ethics and Leadership* (Cabell's, Ulrichsweb та ін.). 2020. Issue 2, Vol. 4. P. 116–122 (0,56 друк. арк.).

Тези доповідей на наукових конференціях

9. Молоток І. Ф. Дослідження впливу фіскальної автономії на основні макроекономічні показники розвитку країни. *Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти* : збірник матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2019. С. 164–165 (0,15 друк. арк.).

10. Молоток І. Ф. Аналіз сучасних тенденцій формування податкових надходжень місцевих бюджетів в Україні. *Економічні проблеми сталого розвитку* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. імені професора О. Ф. Балацького. Суми : СумДУ, 2019. С. 233–234 (0,1 друк. арк.).

11. Молоток І. Ф. Роль децентралізації у забезпеченні фінансової самодостатності територіальних громад. *Економічні пріоритети країн в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Національний університет харчових технологій, 2020. С. 88–91 (0,16 друк. арк.).

12. Молоток І. Ф. Аналіз підходів до оцінювання рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування. *Modern Transformations in Economics and Management: IV International scientific-practical conference* (March 27th, 2020 Klaipeda, Lithuania). Riga, Latvia : Publishing House “Baltija Publishing”, 2020. P. 89–92 (0,19 друк. арк.).

13. Молоток І. Ф. Ідентифікація бенчмаркінг-кластеру країн у контексті реформування місцевих податків і зборів в Україні. *Глобалізація: співвідношення міжнародних та національних економічних інтересів* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : МГУ, 2020. С. 158–160 (0,15 друк. арк.).